

NEMZETKÖZI

STATISZTIKAI

FIGYELŐ

2023/37.

TARTALOMJEGYZÉK

DEMOGRÁFIA	3
RÓZSA GÁBOR: A honos polgárok és a bevándorlók termékenységi szándékai Európában: a foglalkoztatás szerepe	4
RÓZSA GÁBOR: India főbb népesedési tényezői, amikor készül népességszámban meghaladni Kínát	11
RÓZSA GÁBOR: India népessége meghaladja az 1,4 milliárdot, ami nem is rossz dolog	15
RÓZSA GÁBOR: A párkapcsolatok és a család változásainak fél évszázada Franciaországban. Demográfiai áttekintés	18
TÁRSADALOM	25
HAJNAL BÉLA: Új eredmények az észak-amerikai és a nyugat-európai országok kereseti adatai területi egyenlőtlenségeinek kutatásában	26
NÁDUDVARI ZOLTÁN: A magányosság és a társadalmi kapcsolatok újabb uniós felmérésének eredményei	30
GAZDASÁG	37
NÁDUDVARI ZOLTÁN: Hosszú út áll a Nyugat-Balkán integrációja és fejlődése előtt – a közép-kelet-európai uniós tagállamok leckéi	38
NÁDUDVARI ZOLTÁN: A felülvizsgált globális Többdimenziós Szegénységi Index (MPI) empirikus vizsgálata és robusztussága	46
NÁDUDVARI ZOLTÁN: Elvesznek a hátrányos helyzetűektől? A fogyasztási adó miatti szegénység 11 OECD-országban háztartástípus szerint	54

Alapító főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő

Fülöp Ágnes

Társfőszerkesztő

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (társadalom),
Nádudvari Zoltán (gazdaság),
Rózsa Gábor (demográfia)

Layout

Csaba Tímea

Tervezőszerkesztő

Kóbor Szilvia

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer

IX. évfolyam 3. szám

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Kálmán Rita

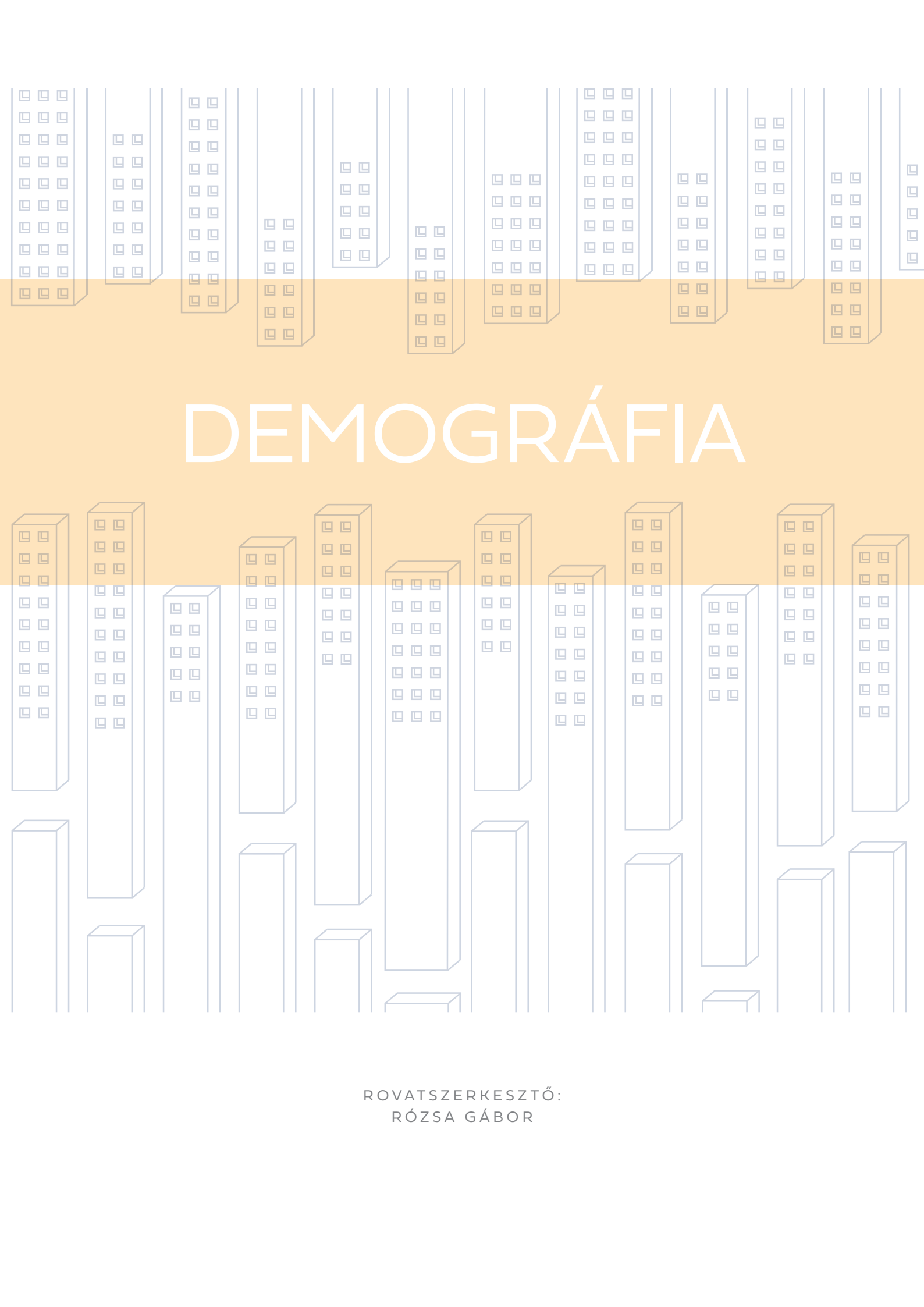
A szerkesztőség elérhetősége

Telefon:

+36 (1) 345-6041

E-mail:

pasztor.angelika@kshkonyvtar.hu

The background of the entire page features a stylized city skyline. It consists of numerous vertical rectangular blocks of varying heights and widths, representing buildings. Some blocks are filled with a light blue color and have small, dark blue square patterns on their faces, while others are filled with a light orange color. The blocks are arranged in a way that creates a sense of depth and perspective, with some appearing closer and larger, and others further away and smaller. The overall effect is a modern, minimalist urban landscape.

DEMOGRÁFIA

ROVATSZERKESZTŐ:
RÓZSA GÁBOR

A honos polgárok és a bevándorlók termékenységi szándékai Európában: a foglalkoztatás szerepe

Giammarco Alderotti – Thais Garcia-Pereiro – Roberta Pace – Anna Paterno:
Natives' and immigrants' fertility intentions in Europe: the role of employment
Espace populations sociétés. Space populations societies, 2022. 2–3. sz.

DOI: <https://doi.org/10.4000/eps.13039>

Európa számos országában a szülések több mint tizedét a bevándorolt nők valósítják meg (Sobotka [2008]). Az alábbi tanulmány szerzői a bevándorlók foglalkoztatása és termékenysége közötti összefüggések új dimenzióját mutatják be a munkavégzési és gyermekvállalási szándékok vizsgálatával. Az eddigi kutatások ugyanis az attitűdök és szándékok szempontját elhanyagolták, holott ezek rendkívül fontosak a termékenységi normák jobb megértéséhez. Ehhez az Európai Társadalmak Összehasonlító Vizsgálata (European Social Survey – ESS) 2004. és 2010. évi, vagyis a 2008-as nagy pénzügyi válság előtti és utáni adatait használják fel, kiemelve a bevándorlók gyermekvállalási szándékának alakulását a fogadó országban, foglalkoztatási helyzetüktől függően.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlók, termékenységi szándékok, foglalkoztatás, gazdasági bizonytalanság, ESS, bináris regressziós modellek, nemzetközi összehasonlítás, Európa

Az utóbbi évtizedekben egyre több kutatást végeztek a bevándorlók termékenységevel kapcsolatban. A legtöbb európai országban alacsony a termékenység szintje, a kontinensre érkezett bevándorlók száma erőteljesen megnőtt, az ENSZ adatai szerint az 1990. évi 50 millióról a 2019. évi 82 millióra (United Nations [2019]), és így a bevándorlók termékenységének szerepe is jelentőssé vált. A legutóbbi nagy nemzetközi pénzügyi válságot követően azonban egyes jelek szerint a bevándoroltak termékenysége erősebben visszaesett, mint a honos népességé (Sobotka [2017]).

A bevándorlók termékenységének kilátásait illetően fontos szempont az illető származási országa, a befogadó országban eltöltött idő, valamint a vándorlás oka. Ugyancsak figyelemre méltó a foglalkoztatottság szerepe (például a határozott idejű szerződések elterjedése, a válság okozta bizonytalanság a munkaerőpiacon) a gyermekvállalások számának európai fluktuációjában. A bevándorlók foglalkoztatását illetően ismeretes, hogy többnyire hátrányos helyzetben vannak a honos munkavállalókhoz

képest, ugyanis több akadállyal kell szembenézniük az álláskeresés során, gyakran alacsony presztízsű, időt rabló és gyenge képzettséget igénylő munkákat kapnak. Mégis kevés vizsgálat foglalkozott a bevándorlók foglalkoztatottsága és termékenysége közötti összefüggésekkel, és ezek is vegyes, inkább az adott kontextust jellemző eredményekkel. Egy svédországi kutatás például pozitív kapcsolatot mért a bevándorolt nők munkába állása és anyává válása között, Belgiumban viszont a bevándorló nők jobbra a gyermekvállalást választják a munkavállalás alternatívájaként. Nincs azonban általános, európai szintű áttekintés a munkaerőpiaci folyamatok és a bevándorló nők termékenységi adatai közötti összefüggésekről, különösen a bevezetőben említett szándékokat és attitűdöket illetően. A szerzők célja e szempontok bemutatása az európai honos népességgel összehasonlításban.

A különböző foglalkoztatási helyzetű bevándorlók gyermekvállalási szándékainak alakulását vizsgálták, figyelembe véve a fogadó országba érkezéskor betöltött korukat és származási országukat.

Foglalkoztak a férfiak rövid távú termékenységi szándékainak elemzésével is, kimutatva szerepüket a házaspárok ilyen döntéseiben, valamint a foglalkoztatási körülményeknek a termékenységi szándékokra gyakorolt hatásában mutatkozó különbségeket a nők és a férfiak, illetve a bevándorlók és a honos népesség között.

A vizsgálat kitért arra is, hogy a 2007–2008-as pénzügyi világválság milyen mértékben befolyásolta az országok többségében a foglalkoztatás és a termékenységi szándékok összefüggését az ESS 2004. és 2010. évi felvételi hullámának összehasonlítása szerint. A korábbi kutatások a foglalkoztatás és a tényleges termékenység összefüggésére korlátozódtak (*Matysiak–Sobotka–Vignoli [2021]*). A mikroökonómiai megközelítés szerint a munkanélküliség két különböző hatást gyakorol a gyermekvállalásra. Az első a jövedelemmel összefüggő hatás, ugyanis a munkanélküliség miatti gazdasági nehézségek elodázhathatják, sőt törölhetik a szülési szándékot (*Morgan–Bachrach [2011]*). A második szerint viszont a munkaerőpiacon kívülre kerülés – főleg a nők esetében – ösztönözhet a gyermekvállalásra, mivel több idő juthat a nevelésre (*Alderotti–Vignoli–Baccini–Matysiak [2021]*). Ezek a hatások azonban változhatnak például a munkanélküliség időtartamától, egy kedvezőbb helyzet kilátásaitól függően, és eltérőek lehetnek a honos és a bevándorló népesség gazdasági nehézségei miatt.

A foglalkoztatás és a termékenység összefüggéseivel, az előbbi meghatározó szerepével foglalkozó demográfiai kutatások száma erőteljesen megnőtt a gazdasági válság után a fejlett országokban. A pénzügyi krízis által legsúlyosabban érintett országokban esett leginkább vissza a termékenység, különösen a fiatalabb korcsoportoknál. Ugyanakkor a gazdasági bizonytalanságnak a gyermekvállalási kedv visszaesésében betöltött szerepével keveset foglalkoztak. Egyes vizsgálatok szerint a férfiak termékenységi szándékait ugyanolyan negatívan befolyásolják a foglalkoztatási körülmények, mint a nőkéit, míg mások szerint a férfi tartós állásvesztése erősebb negatív hatást gyakorol a nő termékenységi szándékaira, mint a saját munkanélkülisége. A férfiaknál a stabil állásból egy bizonytalanabbá kerülés csökkenti a pozitív termékenységi szándékot, különösen gazdasági bizonytalanság és recesszió idején (*Vignoli–Mencarini–Alderotti [2020]*). E kutatások többségének hiányossága, hogy nem különítették el a honos

polgárok adatait a bevándoroltakétól, bár a munkanélküliség termékenységi szándéokra gyakorolt eltérő hatásait illetően készültek tanulmányok, például Olaszországban, a lengyel bevándorlókról Írországban, valamint Svédországban.

A bevándorlók termékenységi döntései erősen eltérőek származási országuktól függően. Európában a honos női népességhez képest a kelet-európai bevándorló nők termékenysége alacsonyabb, az EU15-ből és Észak-Amerikából érkezőké hasonló vagy alacsonyabb, míg az afrikaiaké magasabb. Természetesen vannak különbségek a célországoktól függően is.

A termékenységi szándékokat befolyásoló más jellemzők között döntő a kor szerepe. Bizonyos kor felett csökken a pozitív gyermekvállalási szándék valószínűsége (*Spéder–Kapitány [2009]*). Ugyancsak csökkenti ezt a valószínűséget a már meglévő gyermekek magasabb száma. A termékenység és a termékenységi szándék összefüggésben áll az iskolai végzettséggel is, de ez az összefüggés eltérően alakult az európai országokban, a különböző népességi alcsoportokban és a bevándorlónál.

A közeljövőre vonatkozó gyermekvállalási szándékkal kapcsolatban e tanulmány szerzői az alábbi hipotéziseket tesztelték, a válság előtti és utáni állapotokat is összehasonlítva:

1. hipotézis: Mind a honos, mind a bevándorló népességnél feltételezhető, hogy a nem foglalkoztatottak vagy a határozott idejű szerződéssel dolgozók kevésbé hajlandók az első vagy egy újabb gyermek vállalására, mint a határozatlan időre alkalmazottak.

2. hipotézis: Feltehető, hogy az eredmények a nemtől is függenek. A foglalkoztatottság termékenységre gyakorolt pozitív hatása erősebben érvényesülhet a férfiaknál, mint a nőknél.

A bevándorlók esetében elsősorban azokat a jellemzőket vizsgálták, amelyek erősen befolyásolják termékenységüket a befogadó országban. Egyfelől a fiatalabb korban érkező bevándorlónak valószínűleg stabilabb a foglalkoztatási hátterük és javítható munkaerőpiaci pozícióban vannak, továbbá több idejük van az integrálódásra a fogadó országban. Másfelől a származás országa is befolyásolhatja ezt az összefüggést, mivel a munkaerőpiaci integrálódáshoz hozzájárul a bevándorló korábbi társadalmi háttere és tapasztalata. A bevándoroltak csoportjai közti különbségek és a szakirodalom alapján a szerzők feltételezése:

3. hipotézis: A foglalkoztatás és a termékenységi szándékok közötti összefüggés valószínűleg eltérő a bevándorló érkezésekor betöltött kora és származási országa szerint is.

A szerzők az ESS megfelelő nagyságú, több országra kiterjedő, európai összehasonlításban is

hasznosítható mintáján végezték el vizsgálatukat. A vándorlási háttér adatai közé tartozik a válaszadó születési országa, valamint kora a célországba érkezéskor. Csak az ESS 2004. és 2010. évi felvétele tartalmazott kérdést a gyermekvállalási szándékokról is.

1. TÁBLÁZAT – LEÍRÓ STATISZTIKÁK

Forrás: A szerző számításai az ESS adataiból.

	HONOS POLGÁROK		BEVÁNDORLÓK	
	FÉRFI (N = 12 126)	NŐ (N = 13 514)	FÉRFI (N = 1173)	NŐ (N = 1431)
TERMÉKENYSÉGI SZÁNDÉKOK				
Határozottan igen	10,1%	13,8%	12,0%	15,2%
Egyéb	89,9%	86,2%	88,0%	84,8%
Foglalkoztatottság				
Határozatlan idejű	44,9%	44,5%	45,6%	43,3%
Határozott idejű	23,6%	30,3%	24,7%	28,9%
Önálló	9,8%	9,0%	5,7%	6,0%
Nem foglalkoztatott	21,7%	16,2%	24,0%	21,8%
KOR				
15–24	39,5%	27,4%	35,6%	24,1%
25–29	18,6%	20,6%	18,8%	21,9%
30–34	20,4%	26,3%	21,8%	25,2%
35–39	21,5%	25,7%	23,8%	28,8%
ISKOLAI VÉGZETTSÉG				
Alsó középfokú vagy kevesebb	27,7%	34,2%	25,7%	29,7%
Befejezett középfokú	49,5%	39,0%	46,2%	39,6%
Felsőfokú	22,8%	26,8%	28,1%	30,7%
ORSZÁG				
Skandináv országok	18,5%	16,5%	16,6%	15,1%
Franciaország, Belgium, Hollandia, Egyesült Királyság, Írország	21,3%	30,1%	23,3%	31,7%
Dél-Európa	13,6%	22,7%	14,8%	21,4%
Német nyelvű országok	14,1%	21,8%	12,5%	22,4%
Más kelet- és közép-európai országok	32,5%	8,9%	32,8%	9,4%
GYERMEKEK SZÁMA				
Gyermektelen	71,5%	64,2%	54,4%	46,6%
Legalább egy gyermekkel	28,5%	35,8%	45,6%	53,4%
EGYÜTTÉLÉS				
Házastársával vagy partnerével él	40,5%	50,4%	48,0%	60,9%
Társ nélkül él	59,5%	49,6%	52,0%	39,1%
SZÁRMAZÁSI ORSZÁG				
Magasan fejlett országok	–	–	24,4%	25,4%
Elvándorlásra kényszerítő országok	–	–	75,6%	74,6%
KORA A BEVÁNDORLÁS IDEJÉN				
Legfeljebb 15 éves	–	–	46,1%	41,8%
15 évesnél idősebb	–	–	53,9%	58,2%

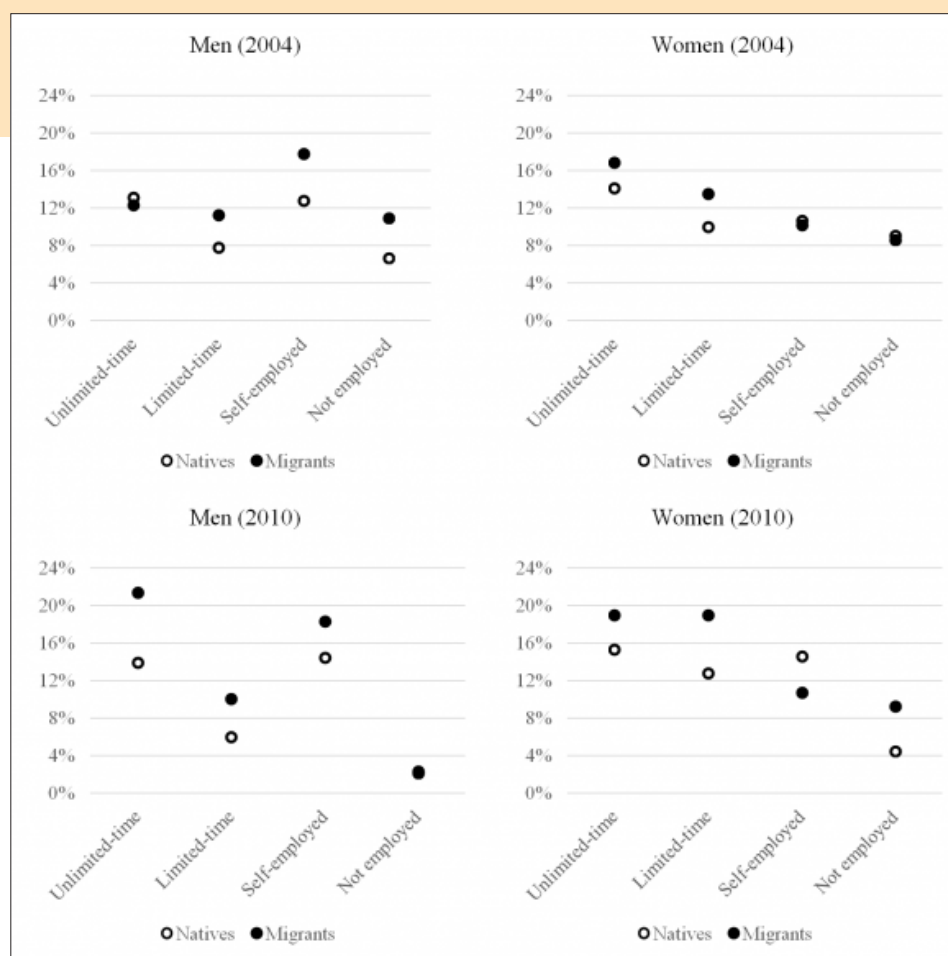
A mintába 15 és 39 év közötti férfiak és nők kerültek, akik a vizsgálat mindkét hullámában megfigyelt 22 ország (Ausztria, Belgium, Csehország, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Írország, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország, Svájc, Ukrajna és az Egyesült Királyság) egyikének lakói voltak. A minta összetételében 12 126 honos férfi, 13 514 honos nő, 1173 bevándorolt férfi és 1431 bevándorolt nő szerepelt.

A korábbi kutatások szerint a biztos pozitív termékenységi szándék jó előrejelzője a jövőbeli tényleges termékenységi magatartásnak (Toulemon-Testa [2005]), míg a bizonytalan pozitív válaszok a tényleges termékenység szisztematikus túlbecsülését eredményezhetik (Régnier-Loilier-Vignoli [2011]).

A fő független változó a válaszadó munkavállalási helyzete az interjú időpontjában (határozatlan idejű szerződéssel foglalkoztatott, határozott idejű szerződéssel foglalkoztatott, önfoglalkoztató, nem foglalkoztatott). A termékenységi szándék szempontjából meghatározó kontrollváltozók: korcsoport, iskolai végzettség, a lakóhely országa (a jóléti rendszerek szerint 5 csoportra osztva), paritás (gyermektelen vagy legalább egy gyermekkel), a személy együtt él-e (házastársával (0, ha nem, 1, ha igen), az ESS-hullám éve (2004. vagy 2010.). A csak bevándorlókra vonatkozó modelleknél kontrollváltozóként szerepel a születés országa és a célországba érkezéskor betöltött életkor. Ez utóbbi főleg a női termékenységi elképzelések szempontjából fontos, ugyanis a felnőttként érkezők inkább eredeti hazájuk termékenységi ideálját követik, a 15 éves kor alatt érkezettek viszont később a befogadó országét.

1. ÁBRA: A legalább (még) egy gyermeket akaró személyek vándorlási státusuk (honos, illetve bevándorolt) és foglalkoztatottságuk (határozatlan idejű szerződéssel, határozott idejű szerződéssel, önálló, nem foglalkoztatott) szerint (bal oldalon a férfiak, jobb oldalon a nők ábrái)

FORRÁS: A Szerző számításai az ESS adataiból.

Az 1. ábra azoknak a különböző foglalkoztatási helyzetű férfiaknak és nőknek az arányát mutatja be, akik határozottan gyermeket kívánnak vállalni a következő 3 éven belül, megkülönböztetve a honos és a bevándorolt népességet, valamint a két felvételi hullámot. Jól láthatóan a bevándorlók termékenységi szándékai az esetek többségében felette vannak a honos válaszadókéinak.

A férfiaknál ez a szándék a határozatlan idejű szerződéssel dolgozók és az önfoglalkoztatók körében a legvalószínűbb mind a honos, mind a bevándorolt kategóriában. Megfigyelhető, hogy egy (első vagy további) gyermekvállalási szándék valószínűsége a határozatlan idejű bevándorolt munkavállaló férfiak között 2010-ben magasabb, mint 2004-ben, feltehetően a válság után elért stabil munkalehetőség miatt. A legalacsonyabb az arány a 2010-es felvételnél a nem foglalkoztatott honos és bevándorolt férfiak almintáiban. A nőknél ugyancsak a határozatlan idejű foglalkoztatásuk pozitív gyermekvállalási szándékának legnagyobb a valószínűsége, és ez a férfiakhoz hasonlóan 2010-ben erősebb, mint 2004-ben. Érdekes, hogy míg az önfoglalkoztató vagy nem foglalkoztatott honos és bevándorolt nők nagyjából azonos valószínűséggel kívántak (még) egy gyermeket vállalni 2004-ben, a 2010. évi felvételnél jól kimutatható különbségek jelentkeztek.

Ezek szerint a foglalkoztatás számít a termékenységi szándékok szempontjából, ám különböző mértékben a honosok és a bevándoroltak, a férfiak és a nők között, valamint az idő múlásával is.

Bináris logisztikus regressziós modellek alkalmazásával elemezték, hogyan változik a biztos gyermekvállalási szándék valószínűsége a különböző foglalkozási helyzetű személyek esetében, a nemek szerinti modelleket vizsgálva a 2004-es és a 2010-es felvételi hullámban. A tanulmány a többi vizsgált jellemzőt elhagyva csak a foglalkoztatás szerepére fókuszál. A modellek leírását a tanulmány melléklete tartalmazza.

A 2004-es adatok csak a nőknél mutatták ki a foglalkoztatás jelentős hatását a gyermekvállalási szándékokra, bár különböző mértékben a honos és a bevándorolt nők esetében. 2010-ben azonban a foglalkoztatottság a férfiaknál idézett elő erősebb hatást a termékenységi szándékokra. A határozott tartamú szerződéssel dolgozók, valamint a nem foglalkoztatottak esetében is alacsonyabb a biztosan gyermeket vállaló férfiak aránya, mégpedig

a bevándoroltaknál erősebb a csökkenés mértéke, mint a honosoknál. A nőknél ez az összefüggés csak a honosoknál áll fenn, míg a bevándoroltak között az önfoglalkoztatók és a nem foglalkoztatottak termékenységi szándékában található enyhe csökkenés.

A szerzők a foglalkoztatás és a termékenységi szándék összefüggését a bevándoroltakra korlátozva is vizsgálták, a származási ország és az érkezéskor betöltött kor alapján. Mivel ez a kettős rétegzés csökkentette a mintanagyságot, a foglalkozási státusra egy dummy változót (foglalkoztatott vagy nem foglalkoztatott) vezettek be.

Az eredmények egyértelműen bizonyítják, hogy a foglalkoztatottság az elvándorlásra ösztönző helyzetű országokból származó bevándorlók, különösen a 15 éves vagy fiatalabb korban érkezettek esetében nagyon fontos tényezője a pozitív és biztos termékenységi szándéknak. Az állásnélküliség viszont csökkenti az ilyen férfiak biztos gyermekvállalási szándékának valószínűségét, míg nem mutatható ki ilyen összefüggés a 15 évesnél idősebb korokban bevándorolt férfiak esetében. A nőknél a 15 éves korhatár szerepe ellentmondásos, a származási ország jellegétől függően.

A korcsoportok közül a 25–34 éveseknél a legmagasabb a biztos gyermekvállalási szándék valószínűsége, az iskolai végzettség szerint pedig a felsőfokú diplomával rendelkezők vallanak nagyobb arányban biztos pozitív termékenységi szándék-ról az alacsonyabb képzettségűekhez képest. A lakóhely országának szerepe meglehetősen változó. A Franciaországot, Belgiumot, Hollandiát, az Egyesült Királyságot és Írországot tartalmazó csoportban a férfiak 2004-ben, a nők pedig 2010-ben nagyobb arányban nyilatkoztak pozitívan a termékenységi szándékukról, mint a skandinávok. A hagyományosan alacsony termékenységi rátájú dél-európai országokban ugyanakkor mégsem jelentősen alacsonyabb a pozitív termékenységi szándék valószínűsége, ami azt jelzi, hogy ott nem a megfelelő szándékok, hanem a megoldatlan szükségletek okozzák a problémát. A határozottan egy (vagy még egy) gyermeket óhajtó honos, illetve bevándorolt személyek ilyen szándéka között a 2004-es adatok nem mutattak komoly eltérést, 2010-ben azonban már jelentősebb különbségek mutathatók ki mind a férfiak, mind a nők esetében. Nem meglepő módon a már legalább egy gyermekkel rendelkezők kevésbé hajlamosak pozitívan

nyilatkozni termékenység szándékukról, továbbá nagyobb a gyermekvállalási szándék valószínűsége a partnerrel, házastárssal élők esetében.

A termékenység és a migráció az újabb demográfiai kutatások kiemelt témái. Összefüggésük különösen fontos az alacsony és legalacsonyabb termékenység kutatása szempontjából, ugyanis a vándorlást gyakran a számos európai országban tapasztalható termékenységsökkenés puffer tényezőjének tekintik.

A honos polgárok és a bevándoroltak közti különbségeket illetően a szerzők 1. kutatási hipotézisét részben igazolja a jövedelem hatása a pozitív termékenység szándékra, ugyanis ezt a foglalkoztatottság – bár az időszakot tekintve eltérő módon – erősen befolyásolja a két népességi kategória esetében. Először is, a határozatlan idejű munkavégzés lehetősége 2010-ben mindkét népességcsoportban sokkal inkább volt meghatározó a termékenység szándék szempontjából, mint 2004-ben. Másodsorban a termékenység szándék és a foglalkoztatási helyzet közötti kapcsolat 2004-ben erősebb volt a honos népességben, de 2010-ben ez már a bevándoroltaknál mutatkozott a legerősebben, minden bizonnyal a nagy válság alatt megtapasztalt, a korábbi hátrányait tovább erősítő, bizonytalan gazdasági helyzetük

miatt (Mynarska–Matysiak–Rybińska–Tocchioni–Vignoli [2015]).

A 2. hipotézist igazolja, hogy a foglalkoztatási státus termékenység szándékra gyakorolt hatása a nemtől is függ. A határozott idejű foglalkoztatás, valamint a nem foglalkoztatott státus negatív hatása a biztos gyermekvállalási szándékra erősebb a férfiaknál, mint a nőknél mind a honos, mind a bevándorolt válaszadók esetében, ezen belül is határozottabb a bevándorolt férfiaknál, mint a honosaknál. Ez összhangban áll azokkal a korábbi vizsgálati eredményekkel, melyek szerint a férfiak termékenység szándékai negatív relációban vannak a foglalkozási helyzetükkel, tükrözve a család fő keresőjeként elfoglalt domináns helyzetüket.

A 3. hipotézissel kapcsolatos megállapítás, hogy a foglalkoztatás kulcsfontosságú tényezője a határozott (első vagy újabb) gyermekvállalási szándéknak a nem fejlett országokból érkezett olyan bevándorlók esetében, akik belépésük idején 15 évesek vagy fiatalabbak voltak. Az eredmények megerősítik, hogy a fiatalabb korban bevándoroltak nem csupán könnyebben szocializálódnak a befogadó országban, hanem hosszabb idejük van az integrálódásra általában és a munkaerőpiacon is, elősegítve társadalmi-gazdasági helyzetük konszolidálását.

A tanulmány szerzői felsorolják vizsgálatuk néhány korlátját is. A viszonylag kis minta nem tette lehetővé a származási országra, az együttélési státusra, illetve a paritásra specifikus elemzéseket. Mivel az ESS adatai között nem szerepel a paritás, a szerzők egy proxy változót konstruáltak a háztartásban élő gyermekek száma alapján. További szempontok szerinti korlátokat jelentett a bevándoroltak mintájának kis elemszáma. A nem foglalkoztatottak általános kategóriája több különböző helyzetet foglal magában (munkanélküliek, inaktívak, háztartásbeliek, diákok). A két vizsgált időszakban eltérések lehettek a bevándoroltak országspecifikus összetételében, ami legalább részben oka lehetett a kimutatott hatásoknak. Ráadásul az ESS nem tartalmaz információt a vándorlás okairól, a migrációs modellekről és tervekről (Ortensi [2015]). Nem számoltak a szerzők azzal sem, hogy mennyi ideje éltek a bevándoroltak a célországban, amikor termékenység szándékaikról kérdezték őket.

RÓZSA GÁBOR

- Alderotti, G. – Vignoli, D. – Baccini, M. – Matysiak, A. [2021]: Employment Instability and Fertility in Europe: A Meta-Analysis. *Demography*, 3. sz. 871–900. <https://doi.org/10.1215/00703370-9164737>
- Matysiak, A. – Sobotka, T. – Vignoli, D. [2021]: The Great Recession and fertility in Europe: A sub-national analysis. *European Journal of Population*, 1. sz. 29–64. <http://dx.doi.org/10.1007/s10680-020-09556-y>
- Morgan, S. P. – Bachrach, C. A. [2011]: Is the Theory of Planned Behaviour an appropriate model for human fertility? *Vienna Yearbook of Population Research*, 11–18. <https://www.jstor.org/stable/41342798>
- Mynarska, M. – Matysiak, A. – Rybińska, A. – Tocchioni, V. – Vignoli, D. [2015]: Diverse paths into childlessness over the life course. *Advances in life course research*, 35–48. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2015.05.003>
- Ortensi, L. E. [2015]: Engendering the fertility-migration nexus: The role of women's migratory patterns in the analysis of fertility after migration. *Demographic Research*, 53. sz. 1435–1468. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.53>
- Régnier-Loilier, A. – Vignoli, D. [2011]: Intentions de fécondité et obstacles à leur réalisation en France et en Italie. *Population*, 2. sz. 401–431. <http://dx.doi.org/10.3917/popu.1102.0401>
- Sobotka, T. [2008]: The rising importance of migrants for childbearing in Europe. Overview Chapter 7. *Demographic Research*, 9. sz. 225–248. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2008.19.9>
- Sobotka, T. [2017]: Migrant Fertility in Europe: Accelerated Decline During the Great Recession Period? In *Conference The Fertility of Migrants and Minorities*. Hannover.
- Spéder, Zs. – Kapitány, B. [2009]: How are time-dependent childbearing intentions realized? Realization, postponement, abandonment, bringing forward. *European Journal of Population*, 4. sz. 503–523. <http://dx.doi.org/10.1007/s10680-009-9189-7>
- Toulemon, L. – Testa, M. R. [2005]: Fertility intentions and actual fertility: A complex relationship. *Population & Societies*, 4. sz. 1–4. https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/18747/publi_pdf2_pop.and.soc.english.415.en.pdf
- United Nations [2019]: Department of Economic and Social Affairs Population Division. *International Migrant Stock 2019*.
- Vignoli, D. – Mencarini, L. – Alderotti, G. [2020]: Is the effect of job uncertainty on fertility intentions channeled by subjective well-being? *Advances in Life Course Research*, 100343. sz. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2020.100343>

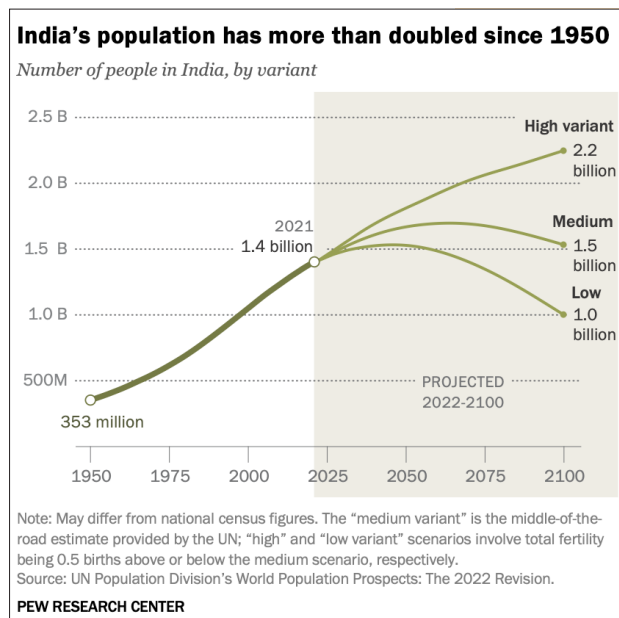
India főbb népesedési tényezői, amikor készül népességszámban meghaladni Kínát

Laura Silver – Christine Huang Laura Clancy: Key facts as India surpasses China as the world's most populous country
Pew Research Center, 2023. február 9. (online)

URL: <https://pewrsr.ch/3DWWa4t>

India népessége több mint 1 milliárd fővel gyarapodott az ENSZ népességadatainak kezdetét jelentő 1950 óta. A pontos népességszámot nem könnyű megadni, mivel 2011 óta nem volt népszámlálás, de a becslések szerint több mint 1,4 milliárd fős, nagyobb, mint egész Európáé (744 millió) vagy az amerikai kontinensé (1,04 milliárd). Kínának is 1,4 milliárd felett van a népessége, de míg ez utóbbi népessége csökken, Indiáé továbbra is nő. Az ENSZ előreszámításainak közepes változata szerint India népessége az évtized végére meg fogja haladni az 1,5 milliárdot, és lassan tovább fog növekedni 2064-ig, amikor eléri 1,7 milliárdos maximumát. Ha az ENSZ-számítás magas változatát vesszük, a népességszám 2068-ban több mint 2 milliárd lenne, míg az alacsony változat szerint India népessége 2047-től csökkenni kezdene, és 1 milliárd alá esne 2100-ig.

TÁRGYSZAVAK: népességszám, előreszámítás, ENSZ, korstruktúra, termékenység, csecsemőhalandóság, születéskori nemi arány, vallások, nemzetközi vándorlás, India

1. ÁBRA: India népességének növekedése 1950 óta – 2022-től az ENSZ előreszámításának magas (2,2 milliárd), közepes (1,5 milliárd) és alacsony (1,0 milliárd) változata szerint (a magas, illetve alacsony változat esetén a teljes termékenységi arány (TFR) 0,5-del több, illetve kevesebb a közepesénél)

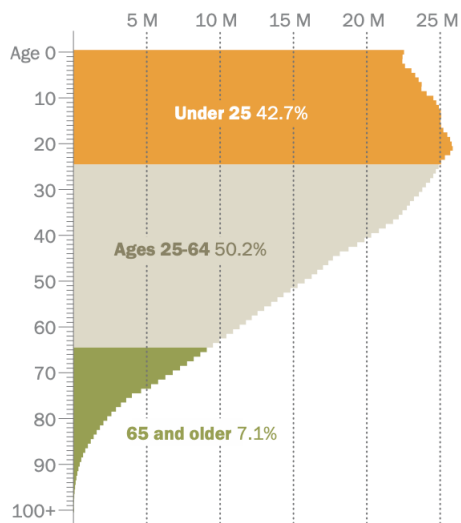
FORRÁS: ENSZ Népesedési főosztálya, *World Population Prospects, 2022. évi módosított kiadás.*

India népessége több mint 1 milliárd fővel gyarapodott az ENSZ népességadatainak kezdetét jelentő 1950 óta. A pontos népességszámot nem könnyű megadni, mivel 2011 óta nem volt nép-

számlálás, de a becslések szerint több mint 1,4 milliárd fős, nagyobb, mint egész Európáé (744 millió) vagy az amerikai kontinensé (1,04 milliárd). Kínának is 1,4 milliárd felett van a népessége, de míg ez utóbbi népessége csökken, Indiáé továbbra is nő. Az ENSZ előreszámításainak közepes változata szerint India népessége az évtized végére meg fogja haladni az 1,5 milliárdot, és lassan tovább fog növekedni 2064-ig, amikor eléri 1,7 milliárdos maximumát. Ha az ENSZ-számítás magas változatát vesszük, a népességszám 2068-ban több

More than four-in-ten people in India are under 25 years old

Number and share of people in India, by age

Note: The projection depicted is the UN's "medium variant" scenario for the year 2023.

Source: UN Population Division's World Population Prospects: The 2022 Revision.

PEW RESEARCH CENTER

2. ÁBRA: Indiában a népesség 42%-a 25 éves kor alatti (kor szerinti népességszámok és arányok, az ENSZ 2023-ra szóló előreszámításának közepes változata szerint)

Forrás: ENSZ Népesedési főosztálya, *World Population Prospects, 2022. évi módosított kiadás.*

Indiában a termékenységi arány magasabb, mint a két másik legnépesebb országban, de az utóbbi évtizedekben gyorsan csökkent. Indiában a nőknek átlagosan 2,0 gyermekük születik életük során, több mint Kínában (1,2) vagy az Amerikai Egyesült Államokban (1,6). Ez tehát sokkal alacsonyabb, mint 1992-ben (3,4) vagy 1950-ben (5,9). A csökkenés minden vallási csoportra jellemző, a többséget alkotó hindukra éppúgy, mint a kisebbségben lévő muszlimokra, keresztényekre, szikhekre, buddhistákra és az ősi dzsainizmus követőire. A muszlimoknál például a TFR az 1992. évi 4,4 gyermek/nő értékről 2019-ben 2,4-re esett (az NFHS legutóbbi ilyen mérése szerint). Még így is náluk a legmagasabb a termékenységi arány a főbb felekezetek közül, de a termékenységbeli különbségek a vallási csoportok között általában sokat csökkentek a korábbiakhoz képest.

mint 2 milliárd lenne, míg az alacsony változat szerint India népessége 2047-től csökkenni kezdene, és 1 milliárd alá esne 2100-ig.

A 25 évnél fiatalabbak teszik ki a népesség több mint 40%-át. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a Föld 25 éven aluli népességéből megközelítően minden ötödik indiai. Az indiai népesség medián életkora 28 év, ami 38 az Amerikai Egyesült Államokban és 39 Kínában.

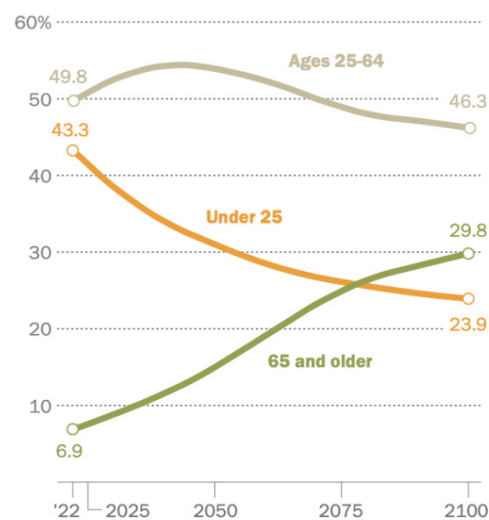
A két következő legnépesebb ország, Kína és az Amerikai Egyesült Államok esetében – Indiától eltérően – gyorsan öregedő népességről beszélhetünk. A 65 évesek és idősebbek aránya az idei évben – ugyancsak az ENSZ szerint – India népességében csak 7%-ot, Kínában 14%-ot, az Amerikai Egyesült Államokéban 18%-ot tesz ki. Az említett előrebecslések szerint az időskorúak aránya Indiában 2063-ig valószínűleg 20% alatt marad, és 2100-ig sem fogja megközelíteni a 30%-ot.

3. ÁBRA: Indiában a 25 év alatti népesség száma legalább 2078-ig nagyobb lesz, mint a 65+ éveseké (India népessége főbb korcsoportok szerint, 2022–2100.)

FORRÁS: ENSZ Népesedési főosztálya, *World Population Prospects, 2022. évi módosított kiadás.*

In India, people under 25 are projected to outnumber those ages 65 and older at least until 2078

% of Indian population, by age group

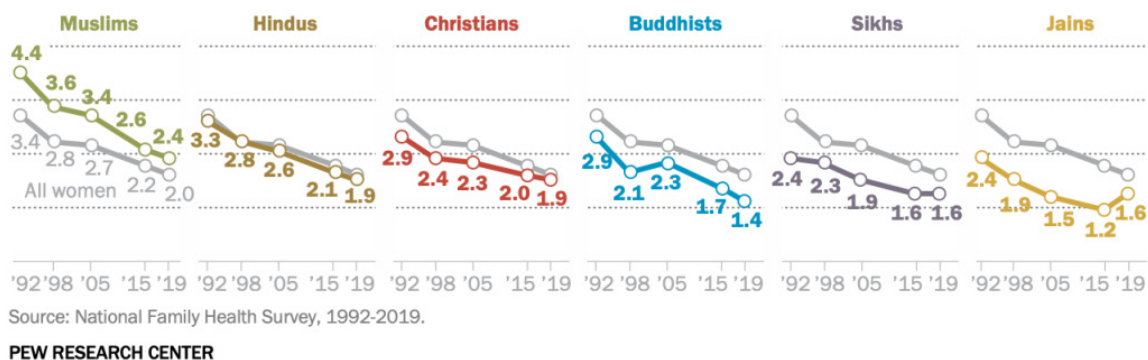
Note: The projection depicted is the UN's "medium variant" scenario.

Source: UN Population Division's World Population Prospects: The 2022 Revision.

PEW RESEARCH CENTER

In India, fertility rates have fallen and religious gaps have shrunk

Total fertility rate in India, by religious group

4. ÁBRA: Indiában csökkentek a termékenységi arányok és a vallás szerinti termékenységi különbségek, TFR vallások szerint (muszlim, hindu, keresztény, buddhista, szikh, dzsain)

FORRÁS: NFHS 1992–2019.

A termékenységi arányok jelentősen eltérnek a közösségek jellege és India államai szerint. Vidéken a nők életük során átlagosan 2,1 gyermeket hoznak a világra, a városokban 1,6-ot a 2019–2021-ben végrehajtott NFHS szerint. Mindkét szám alacsonyabb, mint 20 évvel ezelőtt volt, amikor a vidéki nőknek átlagosan 3,7, a városiaknak 2,7 gyermekük volt. A TFR India különböző államaiban is jelentős eltéréseket mutat, például 2,98 Bihar és 2,91 Meghalaja államban, míg csupán 1,05 Szikkimben és 1,3 Goában. Hasonló a helyzet a népességnövekedési arányokkal is. Meghalaja és Arunachal Pradesh népessége 25%-kal szaporodott 2001 és a legutóbbi, 2011. évi népszámlálás között, Goában és Keralában viszont ugyanebben az időszakban csak 10%-kal, sőt Nagaland népességszáma 0,6%-kal fogyott. Ezek az eltérések az egyenlőtlen gazdasági lehetőségek és életkörülmények következményei.

India városaiban a nők átlagosan 1,5 évvel később szülik meg első gyermeküket, mint vidéken. A 25 és 49 év közötti nők medián életkora az első szüléskor a városokban élők esetében 22,3, a vidékieknél 20,8 év, a 2019. évi NFHS alapján.

A magasabb iskolai végzettségű és módosabb nők általában később szünek. A legalább 12 évig iskolába járt nők medián kora az első szüléskor 24,9 év, míg az iskolát nem végzeteknél ez 19,9 év. A vagyoni helyzet szerepét jelzi, hogy a medián életkor a felső kvintilisbe tartozó nők első szüleié 23,2, míg az alsó kvintilisben 20,3 év. A főbb vallási csoportokat tekintve az első szüléskor a medián élet-

kor legmagasabb a dzsainok, legalacsonyabb a muszlimok esetében, 24,9, illetve 20,8 évvel.

Az Indiában mesterségesen előidézett nagy aránytalanság az újszülött fiúk javára az újszülött lányokkal szemben – amely az 1970-es években a szülés előtti diagnosztikai technikákkal támogatott, nem szerinti szelekció révén vált tömegessé – szűkülőben van. A 2011. évi indiai népszámláláskor még 111 fiú jutott 100 lánygyermekre, de ez a születéskori nemi arány az utóbbi évtized során valamelyest csökkent, 109/100-ra a 2015–2016. évi, majd 108/100-ra a 2019–2021-es Országos Családi Egészségügyi Felvétel (NFHS) szerint.

Ezt a csökkenést számszerűen kifejezve, Indiában a „hiányzó” leánycsecsemők átlagos évi száma a 2010. évi 480 000-ről 2019-ben 410 000-re csökkent a Pew Kutatóközpont 2022-ben publikált kutatása szerint. A főbb vallási csoportok között e téren tapasztalt korábbi jelentős eltérések is csökkenőben vannak.

Indiában 70%-kal csökkent a csecsemőhalandóság az elmúlt három évtized során, de még mindig magas regionális és nemzetközi összehasonlításban. 1990-ben 89 halálozás jutott 1000 élve születésre, ez a szám 2020-ban már 27 volt. 1960, az ENSZ gyermekhalandósággal foglalkozó becsléseinek kezdete óta az indiai csecsemőhalandósági arány minden évben 0,1–0,5%-kal csökkent. Az indiai csecsemőhalandóság magasabb, mint a szomszédos Bangladesé (24 halálozás 1000 élve születésre), Nepálé (24), Bhutáné (23), Sri Lankáé (6), és sokkal magasabb, mint Kínáé (6) és az Amerikai Egyesült Államoké (5).

5. ÁBRA: A nemek születéskori aránya az utóbbi években a kiegyenlítődség felé tart

Születéskori nemi arány, a 100 lány újszülöttre jutó fiú újszülöttek száma

MAGYARÁZATOK ÉS MEGJEGYZÉSEK:

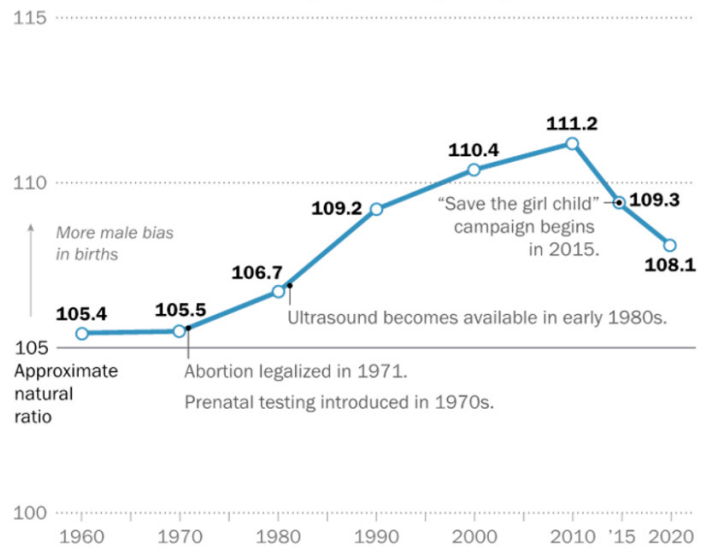
A természetes nemi arány szerint 105 újszülött fiú jut 100 leányra. Az ábrán szereplő számok általában az előző 5 év arányait tükrözik, kivéve 2001-et és 2011-et, amikor a népszámláláskor kérdést tettek fel az előző évben született gyermek neméről.

A szülés előtti tesztek bevezetése 1970-ben, az abortusz legalizálása 1971-ben történt, ultrahangot 1980-tól alkalmaznak, a „Védjük meg a lánygyermeket” kampány kezdete 2015.

FORRÁSOK: India 2001. és 2011. évi népszámlálása, NFHS 2015–2016. és 2019–2021., ENSZ Népesedés főosztálya: World Population Prospects 2019.

India's sex ratio at birth has been moving toward balance in recent years

Sex ratio at birth, or the number of male births per 100 female births

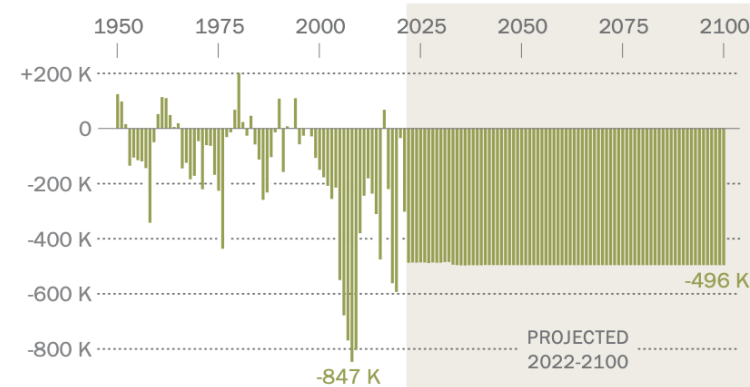

Notes: The natural sex ratio at birth is about 105 boys per 100 girls. Numbers in this chart generally describe the sex ratio of births in the previous five years, except for the 2001 and 2011 numbers, which are from the census and are based on a question introduced in 2001 measuring the sex of babies born in the previous year. Sources: Census of India, 2001 and 2011; National Family Health Survey, 2015-16 and 2019-21; UN Population Division's World Population Prospects 2019.

PEW RESEARCH CENTER

In India, out-migration typically exceeds in-migration

Net number of migrants in India

Note: The net number of migrants is the number of immigrants minus the number of emigrants. The projection depicted is the UN's "medium variant" scenario.

Source: UN Population Division's World Population Prospects: The 2022 Revision.

PEW RESEARCH CENTER

6. ÁBRA: India nemzetközi vándorlási egyenlege, 1950–2100.; az előreszámítások az ENSZ közepes szcenáriója szerint készültek

FORRÁS: ENSZ Népesedési főosztálya, World Population Prospects 2022. évi módosított kiadás.

Jellemzően minden évben többen vándorolnak el Indiából, mint amennyien érkeznek, vagyis a vándorlási egyenleg negatív. 2021-ben az ENSZ Népeségi főosztálya szerint India mintegy 300 000 főt veszített a vándorlás miatt. Az ENSZ népesség-előreszámításának közepes szcenáriója szerint hasonló tendencia fog érvényesülni legalább 2100-ig. Ez azonban korábban nem így volt, a XX. század második felében többször is pozitív volt a vándorlási egyenleg, 2016-ban pedig 68 000-rel nőtt az ország népessége a vándorlásnak köszönhetően (valószínűleg a Myanmarból menekült rohingyák miatt).

RÓZSA GÁBOR

India népessége meghaladja az 1,4 milliárdot, ami nem is rossz dolog

Rhithu Chatterjee: India's population passes 1.4 billion

– and that's not a bad thing

NPR, *Heard on Morning Edition*, 2023. június 8. (online)

URL: <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2023/06/08/1180454049/india-is-now-the-worlds-most-populous-nation-and-thats-not-necessarily-a-bad-thi>

Az alábbi fordítás a washingtoni alapítású, közszolgálati híreket és kulturális ismertetéseket sugárzó National Public Radio (NPR) legismertebb reggelenkénti adásában, a Morning Editionben 2023. június 8-án elhangzott riportbeszélgetés internetes leirata alapján készült. (R. G.)

India lett a világnépességben a „number one”. A Mumbaiban működő Nemzetközi Népesedéstudományi Intézet külső falán egy népességszámláló óra található, amely 2023. június 2-án, a felvétel pillanatában az alábbi képet mutatta:

India jelenleg már a világ legnépesebb országa 1,486 milliárd fővel. 2023 áprilisában előzhetette meg Kínát az ENSZ előreszámításai szerint. India népessége továbbra is gyarapszik.

A puszta számok alapján autóktól és gyalogosoktól hemzsegő városi utcák, az ingázó utasokkal ajtóig zsúfolt vasúti kocsik, valamint élelmszerhiány és környezetpusztulás képzete tárulhat

elénk. A valóság az, hogy India hatóságai évtizedek óta erőteljes közegészségi kampányokat folytatnak a népességnövekedés lassítása érdekében. Időről időre kényszerintézkedésekhez is folyamodtak a férfiak és nők meddővé tételére. A népességi boom azonban ma már nem feltétlenül tekintendő népességi bombának.

„Véleményem szerint Indiában azt a fő kérdést kell feltenni, hogy mit kíván kezdeni a népességével” – mondja Jennifer Sciubba, a népesedési trendek kutatója a washingtoni Wilson Center-nél, aki a *8 Billion and Counting: How Sex, Death and Migration Shape our World* (8 milliárd és tovább: számolás: hogyan alakítja világunkat a szex, a halál és a migráció?) című könyv szerzője. „Itt vagyunk ezzel az 1,4 milliárd fővel Indiában, és az országnak kell majd eldöntenie, hogy ez inkább erőforrást vagy terhet jelent-e számára.”

A 8 milliárdos világnépesség nagyjából hatodrésze él Indiában, és egyesek most is a túlnépesedés miatt aggodalmaskodnak. Csakhogy az ország népességének növekedési kilátásai jelentősen megváltoztak. Ennek egyik oka, hogy az utóbbi évtizedekben drámai módon csökkent a növekedési ráta.

„India teljes termékenységi aránya eljutott az egyszerű népességreprodukció szintjére, vagyis két gyermek szükséges a két szülő számszerű helyettesítéséhez” – mondja Poonam Muttreja, a nonprofit Indiai Népesedési Alapítvány ügyvezető igazgató-nője. Tény, hogy a nagy létszámú fiatal népesség kedvező helyzetet jelent. Az emberek egyre biztosabbnak látják, hogy a népes fiatal évjáratok vezetésével további gazdasági növekedés lesz elérhető. Természetesen minden azon múlik, hogyan menedzseli az ország saját óriási méreteit.

India korábbi szigorú népességszabályozási intézkedéseit gyakran nyugati kutatások és finanszírozások támogatták, és sokszor a szegényeket és marginalizált helyzetben lévőket célozták meg. „Az idők során azt tapasztalhattuk, hogy a felsőbb osztályokhoz, az elithez tartozók nagyon aggodtak, mert a társadalom szegényebb rétegeinek olyan sok gyermekük volt, hogy nem tudták megfelelő táplálásukat és gondozásukat ellátni” – mondja Sciubba. Az ő és más kutatók véleménye is, hogy ez a túlnépesedéstől való félelmek többségének alapja. Sonalde Desai, a Marylandi Egyetem demográfusa, India népességváltozásainak kutatója szerint „az indiai népességgel kapcsola-

tos félelmek nagyobbak a nyugati világban, mint magában Indiában”.

Egyszóval, India továbbra is megpróbálja ki-módolni, hogyan lehet a növekedést mindenki jólétének javára fordítani – vagyis biztosítani, hogy a következő generáció hozzájusson a jobb élethez szükséges oktatáshoz, munkához, egészségi ellátáshoz és közszolgáltatásokhoz.

A népesség olyan, „mint valami elefánt egy szobában” – vélekedik Mukta Naik várostervező, az Új-Delhi Politikatudományi Kutatóközpont munkatársa. „Itt van ez az embertömeg, és mindnyájuknak biztonságban kell lennie. Biztonsági hálózatokra van szükségük, és megélhetést kell találniuk.”

India kezdi felismerni azt a környezeti nyomást, amelyet egy ilyen hatalmas népesség gyakorol a gyorsan urbanizálódó vidékre. Ugyanakkor a korábbi népesedésszabályozási törekvésekkel szemben az indiai törvényhozók árnyaltabb politikát kívánnak megvalósítani az ország népesedési változásait illetően, fenntarthatóbb módszereket kidolgozva az élet és a megélhetés javítására.

„Egyes indiai vezetők korábban úgy vélték, hogy a nagyszámú fiatal már önmagában segít majd a gazdaság felfuttatásában” – állítja Muttreja. „India azonban már rájött, hogy az ilyesmi nem megy automatikusan magától, hanem a fiatalságba be is kell fektetni.”

Újabb adatok szerint nő az országban a munkanélküliség aránya. Különösen a városokban élő fiataloknak kell megküzdeniük a munkalehetőséget. A képzettebb munkaerő létrehozására tett egyik kísérlet az, hogy a fiatalok számára külföldi munkahelyeken találjanak foglalkoztatást. 2021-ben India egyezményt kötött Japánnal, hogy betanított szakmunkásokként indiai munkaerőt alkalmazzanak bizonyos szakterületeken, mint például az ápolás, építés, mezőgazdaság és halászat, és a Japánban végzett munka során fejlesszék szaktudásukat.

Más törekvések a helyi lehetőségek kiaknázását célozzák meg. Naik kiemeli, hogy India számos kisebb városában startup inkubátorközpontokat hoztak létre, amelyek mentorálási, munkavégzési és kapcsolatteremtési szolgáltatást nyújtanak. Továbbá minden város építhet a már meglévő lehetőségekre is a működő ágazatok és a helyi tapasztalatok terén.

Például a nagyvárosokban kiválóan működhet a tisztasági és hulladékgazdálkodási szolgáltatás.

Ennek megfelelően ott olyan fenntartható technológiai megoldásokon dolgozhatnak startup vállalkozások, mint a fűtőanyag előállítása hulladékból vagy a szennyvíz tisztítása és újrahasznosítása. Hasonlóképpen egy mezőgazdasággal is rendelkező kisebb városban lehetnének agrártermékeket feldolgozó kezdő vállalkozások. Ez utóbbi ugyan kevésbé technológiaigényes, ám jobban alkalmazkodik ahhoz, amire a városnak vagy a régióknak szüksége van.

India hatalmas metropoliszai évtizedek óta milliós tömegeket vonzanak az ország falvaiból és kisebb városaiból. A megacityk környezeti terheit látva India vezetése áttért a kisebb városok fejlesztését elősegítő intézkedések támogatására. A légszennyezés és a városokban tapasztalható hőszint emelkedése nagy árat követel az emberi egészség szempontjából. Az olyan nagyvárosok, mint Új-Delhi, kimerítik a talajvízkészletüket. A Mumbaihoz és Delhihez hasonló megapoliszok rendkívüli mértékben zsúfoltak, az ingatlanárak nagyon magasak, és az életminőség megfelelő szinten tartása a nagyvárosokban egyre nehezebb.

A Covid19-járvány éles megvilágításba helyezte a nagyvárosok legsérülékenyebb lakóinak bizonytalan létezését — a milliányi bevándorolt szezonális munkásait, akik elvesztették megélhetési lehetőségüket, és tömegesen hazatérésre kényszerültek. Sokan életüket vesztették a kimerültségtől gyaloglás vagy autóstop közben. Több ezren szenvedtek halálos vonatbalesetet, amikor a vasúti sínpályán gyalogoltak hazafelé (mivel ez több kilométerrel rövidebb volt, mint közúton).

A válság arra ösztönözte a politikusokat, hogy alaposabban gondolják át, „hogyan lehet segíteni az ország legkülönbözőbb vidékein élő embereknek, hogy ne érezzék túlterheltnak és szűknek városaik, ne akarják elhagyni a kisebb városokat és vidéki területeket” – véli Desai.

A munkák részben elkezdődtek, a korábbiakhoz képest előtérbe helyezve a kisebb városok fejlesztését. Példa erre a Smart Cities Mission (Okos Városok Program), amelyet 2015-ben indított el a szövetségi kormány, azzal a céllal, hogy az ország különböző területein lévő 100 kisebb városnak se-

gítsen a jobb infrastruktúra, a technológiák, a közművek és szolgáltatások, valamint a fenntartható környezeti megoldások megvalósításában. Egy másik program a kisvárosi életkörülmények javítását célozta meg, olyan kedvezményezett családoknak pénzt juttatva otthonuk felújítására, amelyek tagjai így a teljesen leromlott szerkezetű otthonukból valami nagyobb és élhetőbbet hozhattak létre.

Az ilyen jellegű programok „kaszkádhatast” fejtenek ki a családokra, különösen olyan személyek esetében, akiknek kapcsolataik vannak közeli vidéki településekkel. Ez lehetővé teszi számukra, hogy befogadják a falusi rokonokat, akik a városban szeretnének jobb jövedelemforrást találni. A családok számára ugyanakkor lehetőséget ad arra, hogy lakásuk egy részét bérbe adják tanulási vagy álláskeresési céllal vidékről jött fiataloknak.

Egy másik tényező, amely megkönnyíti a népesség mozgását, a jobb közutak és közlekedési lehetőségek megvalósítását célzó beruházások a vidéki területeken, ahol egyébként India népességének túlnyomó többsége él. Azokban a falvakban, amelyekben jobb a közúti infrastruktúra és az autóbuzsós utazás lehetősége, az emberek inkább a közeli városokba fognak ingázni és ott vállalnak munkát, ahelyett, hogy a nagyvárosokba költöznének.

India vezetői mindezt nem feltétlenül kapcsolják össze a népesedési kérdésekkel, de az említett intézkedések hozzájárulnak a javak egyenletesebb és igazságosabb eloszlásához a hatalmas országban.

Ugyanakkor hosszú utat kell még megtenniük ahhoz, hogy a kisebb városok tisztább és fenntarthatóbb alternatívát kínáljanak a megacitykkel szemben. Naik egy főmunkatársa szerint a kisebb városok helyhatóságai keveset tesznek a közszolgáltatások terén, többnyire csupán összegyűjtik a szemetet, és általában azt sem valami jól. Nekik ennél sokkal többet kellene tenniük, hogy ezek a települések hosszú távon élhetőek legyenek. Mindközben kutatásaik azt mutatják, hogy az indiai falvak és kisvárosok lakói egyre többen az otthonuk és családjuk közelében maradnak, és sokan közülük jobb életet remélnek.

RÓZSA GÁBOR

A párkapcsolatok és a család változásainak fél évszázada Franciaországban. Demográfiai áttekintés

Arnaud Régnier-Loilier: Un demi-siècle d'évolution du couple et de la famille en France. Panorama démographique
Recherches familiales, 2023. 1. sz. 83–103. o.

DOI: <http://dx.doi.org/10.3917/rf.020.0084>

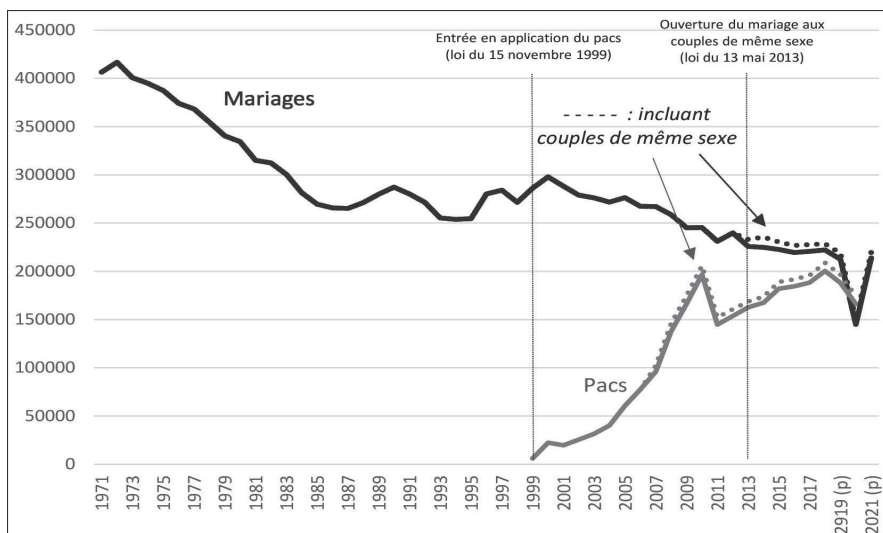
Az utóbbi évtizedek változásokat hoztak a francia családi formákban, a társadalom általános fejlődését tükrözve a gazdaság, a nemek viszonya, az intézmények szerepe, az individualizáció, valamint mindezek jogi leképeződése terén. A családkutatási folyóirat (*Recherches Familiales*) 20 éves születésnapjára készült áttekintés nagy vonalakban mutatja be a párkapcsolatok, a termékenység és a családi viszonyok alakulását Franciaország európai területén, statisztikai megközelítésben, az INSEE által évente publikált egyes demográfiai mutatók, valamint a párkapcsolatok alakulásával foglalkozó, időszakos adatgyűjtések alapján. A tengerentúli megyék és területek vizsgálatához nem álltak rendelkezésre kellően pontos és friss adatok.

TÁRGYSZAVAK: párkapcsolat, házasság, polgári szolidaritási egyezség (pacs – szerződéses élettársi kapcsolat), azonos nemű párok, válás, termékenység, családformák, iskolázottság, INSEE (Franciaország Statisztikai és Gazdaságelemzési Intézete), INED (Franciaország Demográfiai Kutatóintézete), Franciaország

Az 1960-as évektől fordulat állt be mind a házasságok társadalmi fontosságát és az esküvők számát, mind a válásokat illetően. Az évtized második feléig az együttélő párok szinte midegyike (97%) házas volt (*Buisson [2017]*). Az 1970-es évek elején a házasságkötések közel 90%-át egyházi közreműködéssel kötötték, 2010-től ez már csak az esküvők felére igaz. A házasságkötések számának visszaesését először a fiatalok párkapcsolatának terjedésével magyarázták, ám az ifjúkori együttéléseknek csak kisebb része torkollott gyors házasságkötésbe. A diákok szívesen választották az informális együttélést, hogy ne veszélyeztessék pályakezdésüket egy elhamarkodott házassággal (*Villeneuve-Gokalp [1990]*). Az 1960-as évek elejétől vált tömegessé a nők munkavállalása, majd 1965-től saját bankszámlát nyithattak és munkaszerződést is köthettek férjük hozzájárulása nélkül, pénzügyi függetlenséget biztosítva maguknak.

Így a házasság nem feltétlenül jelent kötelező választást az egyének párkapcsolati életútján, sőt általában nem is az első állomás; egyre ritkább, hogy valaki az első szexuális partnerével kötne házasságot. Ez utóbbi többnyire az alacsonyabb iskolázottságúaknál fordul elő. A házasság tehát már nem kizárólagos útja az egyik családi állapotból a másikba történő átmenetnek, akár az eredeti család elhagyásáról, akár a saját új család alapításáról legyen szó. A hosszabb iskolai tanulmányok általában elodázták az első együttélő kapcsolatok vállalását (*Rault-Régnier-Loilier [2015]*).

Az átlagos házasságkötési életkor 1970 és 2019 között több mint 12 évvel nőtt. Jelentősen csökkent az a társadalmi elvárás, hogy az együttéléshez és egy közös gyermekhez házasságkötés szükséges. Sok esetben inkább a gyermek érkezése ösztönzi a párokat kapcsolatuk legalizálására. Az átlagos házasságkötési kor emelkedése irányába hatnak az újráházasodások és a magasabb iskolai végzettség is.

1. ÁBRA: A házasságkötések és a polgári szolidaritási egyezségek (pacs) éves számának alakulása (1971–2020/2021.)

FORRÁS: Insee, családi állapot statisztikái (házasságkötések); a belügyminisztérium statisztikai igazgatóságának részletes nyilvántartásai a polgári szolidaritási egyezségekről (francia rövidítéssel: pacs); az Insee számításai a pacs nemenkénti megoszlásáról 1999 és 2006 között. Franciaország európai területének adatai.

SÖTÉTEBB GÖRBE: házasságkötések száma, pontosítottan (2013-tól) az egynemű pároké; világosabb vonal (1999-től): pacs száma, pontosítottan az egynemű pároké.

PÉLDA: 2000-ben 297 922 házasságkötés történt.

A változások ellenére Franciaországban – a többi nyugati ország többségéhez hasonlóan – a házasság marad a párkapcsolati együttélés legelterjedtebb formája. 2016-ban a párkapcsolatok 73%-a volt házasság, 20%-a szabad, informális együttélő kapcsolat és 7%-a pacs. Néhány évvel

rapodik, ugyanis a pacs választásával élők későbbi házasságkötése egyszerre ösztönzi mindkettő számának emelkedését.

A pacs az egynemű párok legalizálásának is eszköze lett, mielőtt 2013-ban, a világ országai között tizennegyediként, házasságkötésüket is lehetővé

később azonban elkezdődött a pacs térnyerése a házasságok rovására: 2019-ben a házasságkötések száma meghaladta az újfajta szerződésekét, de a különbség egyre csökkent, azért is, mivel a házasságok egy részét éppen az addig pacs formában élők kötötték. A 2020-as év a házasságkötések számában jelentős, 31%-os visszaesést hozott a pandémia következtében: a kijárási tilalom, az esküvők betiltása, majd a meghívottak számának korlátozása sok esetben a házasságkötések lemondását vagy elhalasztását eredményezte. A pacs számában csupán 11% volt a visszaesés, ugyanis itt csak a két személy vagy nagyon kis társaság megjelenése jellemző, sőt a közjegyző jelenléte nélkül is megkötethető. A párkapcsolatok hivatalossá tétele tehát évről évre számszerűen gyarapodik, ugyanis a pacs választásával élők későbbi házasságkötése egyszerre ösztönzi mindkettő számának emelkedését.

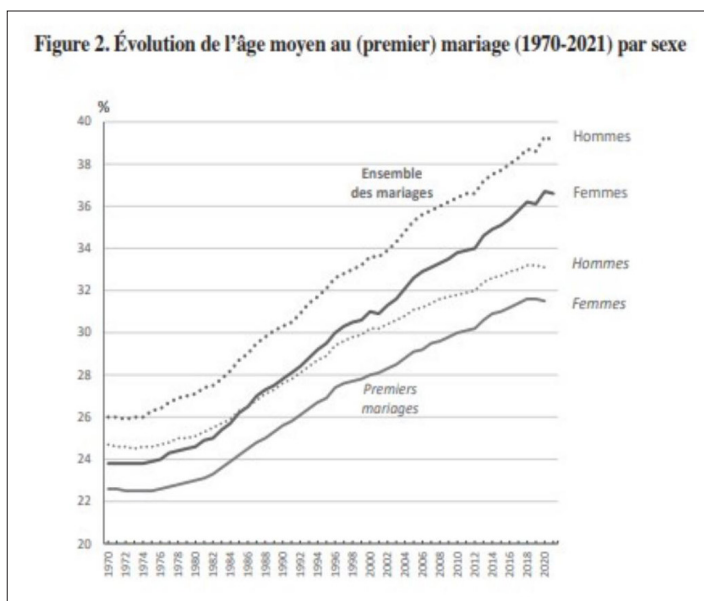
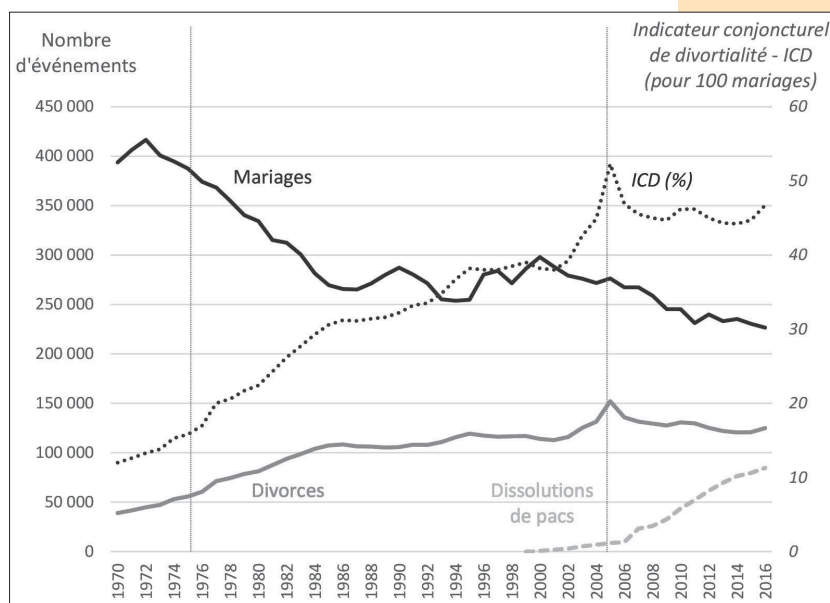

Figure 2. Évolution de l'âge moyen au (premier) mariage (1970-2021) par sexe

2. ÁBRA: Az átlagos első házasságkötési kor alakulása (1970–2021.) nemenként

FORRÁS: Insee, családi állapot statisztikák Franciaország európai területére. Az átlagos első házasságkötési kor számítása egy fiktív női generációra, amelyben mindenkinél az adott év első házasságkötési arányát tételezik fel.

PÉLDA: a 2000-ben házasságot kötött nők átlagos életkora 31 év.

3. ÁBRA: A házasságkötések, a pacs és a házasságok megszűnésének száma (bal oldali skála) és a válási arány (jobb oldali skála) (1970–2016.)

FORRÁS: Insee, családi állapot statisztikák Franciaország európai területéről.

SÖTÉT GÖRBE: házasságkötések; **világos görbe:** válások; **szaggatott:** pacs-megszűnések; **pontozott:** termékenységi arány.

PÉLDA: 2016-ban 226 614 házasságkötés történt, 124 768 válást mondtak ki, 84 662 pacs szűnt meg (különválással vagy házasságkötéssel); a válási arány (100 házasságkötésre jutó válások száma) 46,7%.

tették. Ez is jelezte a szokások változását, háttérben a homoszexuális mozgalmakkal és a HIV-AIDS-járvánnyal. A szexuális nagykorúságot 1982-ben a törvény egységesen – a párkapcsolat jellegétől függetlenül – 15 évben állapította meg, 1993-ban pedig a WHO törölte a homoszexualitást a mentális betegségek listájáról.

2019-ben mintegy 8400 pacs és 6300 házasság megkötésére került sor azonos neműek között, ami a megfelelő összesnek 4, illetve 3%-át jelentette (Insee). Mindkét forma esetében gyorsan reagáltak a legalizálás lehetőségére régóta várakozók: az engedélyezést követő évben a pacs-szerződések közel negyede azonos neműek között jött létre. Az azonos nemű társak a pacs esetében általában fiatalabbak, a házasságok esetében viszont idősebbek a heteroszexuális pároknál. 2013-ban például a férfiak átlagos életkora az egyenmű pároknál 49,8 év, míg a heteroszexuálisoknál 37,2 év, a nőké 43, illetve 34,6 év volt. Ezek a különbségek csökkentek a későbbi házassági kohorszok esetében. Az azonos nemű párkapcsolatban élők általában magasabban iskolázottak, túlerepresentáltak a magasabb vezető és szellemi foglalkozási kategóriákban, továbbá mind társadalmi, mind földrajzi értelemben erősebb a mobilitásuk.

Bár a válást már egy 1884-ben hozott törvény engedélyezte, azt kirívó túlkapások eseteire (házasságtörés, súlyos sértések és bántalmazások stb.) korlátozta. 1975-ben látott napvilágot a közös megegyezéses válás lehetősége, a válások számá-

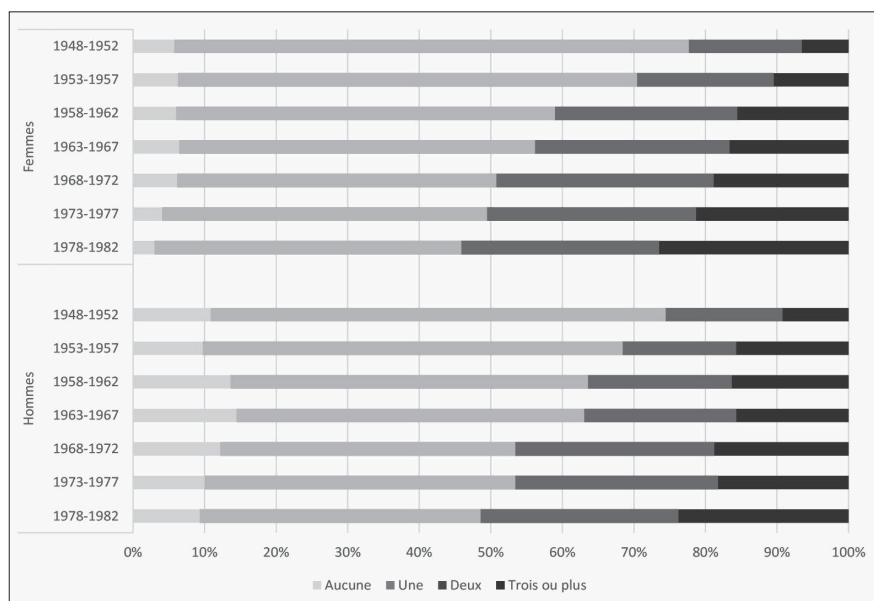
nak növekedése felgyorsult, évi 100 000 körül stabilizálódott az 1980-as években, majd a 2000-es évek elején ismét felgyorsult, és 2005-ben érte el maximumát. Egy 2004-ben hozott törvény kibővítette a válási indokokat, és enyhítette a megegyezéses válás feltételeit. Az 1970-ben kötött házasságok 9%-a szűnt meg 10 éven belül, a 2010-ben kötötteknél ez az arány 21%. A közös megegyezéssel történt válások aránya megnőtt (a 2004. évi 47%-ról 2016-ban 55%-ra), akárcsak az elfogadott válásoké (13%-ról 23%-ra), miközben az egyik fél hibájából kimondottaké jelentősen visszaesett (37%-ról 6%-ra). 2016 volt az utolsó olyan év, amikor a válások számáról csak a bírósági határozatok alapján lehetett tájékozódni, az ilyen válások száma 2017-től a töredékére csökkent. A közös megegyezésen alapuló válás ugyanis egy ügyvéd előtt aláírt magánokirat formájában lép érvénybe, bírósági közreműködés nélkül (kivéve, ha egy gyermek meghallgatást kér a szülei válása keretében).

A válási statisztikák azonban nem adnak teljes képet a különválásokról. 2011 és 2014 között évente körülbelül 265 000 nem szerződéses együttélés szűnt meg, amihez még hozzáadódott több tízezer pacs-szakítás, jóval több, mint a válások átlagos évenkénti száma (128 700) volt ugyanebben az időszakban (Costemalle [2017]). Az együttélés formáján túl a gyermekek megléte csökkenti a különválás valószínűségét, különösen a szabad együttélések esetében (Zilincikova [2017]). Bár az utóbbi években megnőtt az azonos nemű párokra vonatkozó

tanulmányok és statisztikai adatok száma, kevés az ismeret különvlásaikra vonatkozóan. Valószínűsíthető, hogy az ilyen kapcsolatok (főleg a nőknél) kevésbé tartósak, mint a heteroszexuális párokéi. Az együttélés minden formáját összesítve igaz, hogy a párkapcsolatok megszűnésének aránya adott időszakban az évek haladtával folyamatosan nő, például az 1970 és 1979 között kezdett kapcsolatok 12%-a szakadt meg 5 év elteltével, a 2000 és 2009 közöttieknek már 28%-a.

általában nehezebben vállalják az összeköltözést új társukkal (Regnier-Loilier [2019]).

Az 1970-es évek elején a házasságon kívüli születés kivételt jelentett és szegénnyel járt: ezért is voltak a titokban végrehajtott abortuszok, illetve a házasságkötés előtti fogantatást követő, de még a szülést megelőző esküvők. Az 1804-es napóleoni törvénytől örökölt megkülönböztetés szerint a házasságban született gyermek „törvényesnek”, a házasságon kívüli pedig „természetesnek” vagy

4. ÁBRA: A 30 éves nők és férfiak együttélési időszakainak száma (a jelenlegit is beleértve) nemek és generációk szerint

0 1 2 3 vagy több

FORRÁS: Ined-Insee, Épic, 2014 – Az INSEE és az INED egyéni és párkapcsolati életpálya vizsgálata, 2014.

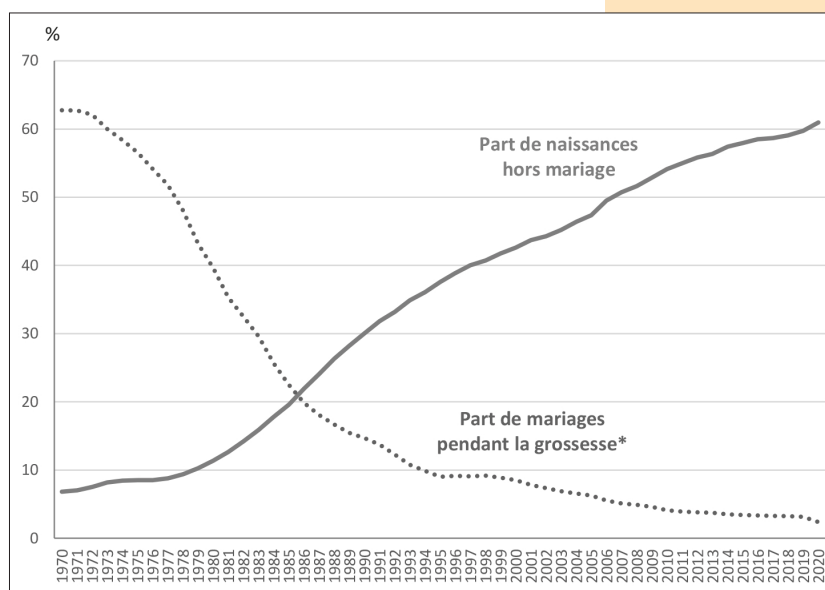
PÉLDA: az 1978 és 1982 között született 30 éves férfiak 23,8%-ának már legalább 3 együttélési párkapcsolata volt.

A banálissá vált különválással az új kapcsolat létesítése is része lett az egyéni életpályáknak. Ennek egyik mutatója az olyan férfiak és nők arányának alakulása, akik egy adott évben kötött házasságuk előtt már voltak házások. 1970 és 1988 között jelentősen növekedett az ilyen új kapcsolatok aránya (5-6%-ról 14-15%-ra), majd az utóbbi 2 évtized során 18-19%-on stabilizálódott. Általában is elmondható, hogy a 25–50 évesek körében egy kapcsolat befejezését követő 5 éven belül az érintettek fele új partnerrel él együtt. Az évjáratok emelkedésével nő az egy adott életkorban megélt együttélő kapcsolatok száma.

Minél magasabb korban szűnik meg a kapcsolat, annál ritkább az új együttélő társ megtalálása. Ugyancsak nehezíti az új együttélés létrehozását a nők számára a szülői szerep, mivel sok esetben ők maradnak a gyermekekkel, ami korlátozza lehetőségüket a találkákra és visszatartja a lehetséges partnereket az elköteleződéstől. A különvált gyermekes szülők közül az idősebbek és a diplomások

törvénytelennek” minősült, és csak a szülők házasságkötésével vált törvényessé. Az öröklésnél is érvényesült, leszármazás szerinti megkülönböztetést jogszabályban csak 2005-ben oldották fel.

Az együttélő párkapcsolatokon kívüli születések aránya az utóbbi évtizedek során 5-6% körül stabilizálódott. Az első együttélés korának a hosszabb tanulmányokkal összefüggő későbbre tolódása miatt később érkezett az első gyermek is. A párkapcsolatban élők először a munkaerőpiacon kívánnak megjeleníteni, majd bizonyosságot szerezni a párkapcsolat tartósságáról, illetve még élvezni a gyermek nélküli életet, mielőtt vállalnák a szülővé válást. Az 1968–1977-es női születési generációban az első gyermek születésének valószínűsége a párkapcsolat első 2 évében 34% az érettséggel nem rendelkezők, 21% az érettségizettek plusz még 2 év iskolával rendelkezők és 11% a felsőfokú diplomások esetében. Ráadásul az első gyermek érkezése egyre ritkábban következik be az első együttélő párkapcsolatban mind az anyák, mind az apák esetében. Az anyák átlagos

5. ÁBRA: A házasságon kívüli élve születések és a terhesség idején kötött házasságok arányának alakulása (1970–2020.)

{a házasság első 8 hónapjában született gyermekek száma / (a házasság első 8 hónapjában született gyermekek + a házasságon kívül születettek száma)} x 100

FORRÁS: Insee, *családi állapot statisztikák Franciaország európai területére.*

PÉLDA: 1970-ben a születések 6,8%-a házasságon kívüli volt; 1970-ben a házasságon kívüli fogantatást az ilyen esetek 62,8%-ában 8 hónapon belüli házasságkötés követte.

életkora első gyermekük szülésekor 1970 óta folyamatosan emelkedik. Az első gyermek „kései” születése – a nőknél 35, a férfiaknál 38 éves kor után – különösen a diplomások esetében gyakori.

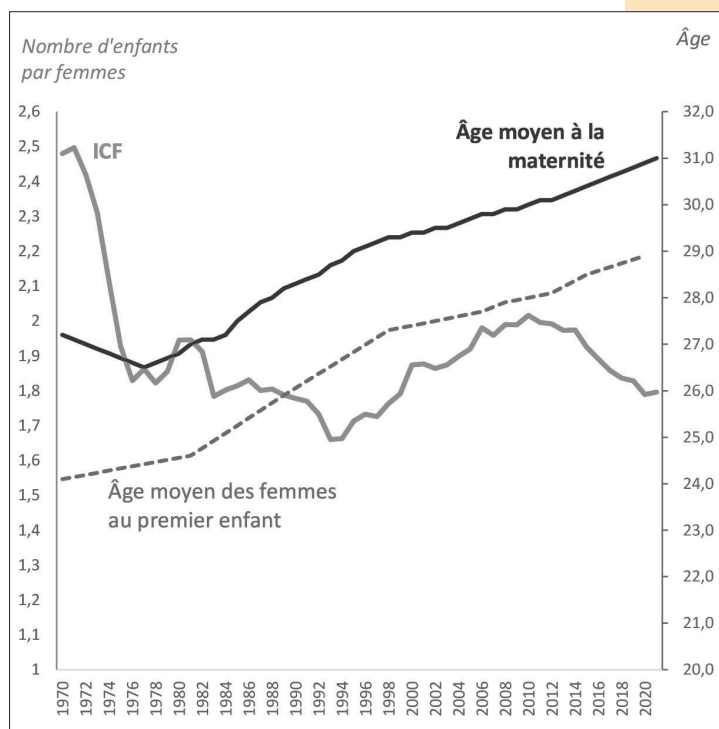
Az 1970-es évek első felében a hatékonyabb születésszabályozás (fogamzásgátlás és abortusz) eredményeként jelentősen csökkent az évenkénti születésszám és a termékenységi mutató, majd az utóbbi stabilizálódott, és európai viszonylatban az egyik legmagasabb lett. A befejezett termékenység úgy változott, hogy sokkal kevesebb nőnek van 4 vagy több gyermeke, és tartósan megerősödött a kétgyermekes családmódel. Más európai országoktól eltérően a végleges gyermeknélküliség aránya mérsékelt maradt (például 14% az 1961 és 1965 között született nőknél).

A párkapcsolati pályák változatossága hatásosan van a termékenység alakulására is. Nem ritka, hogy valakinek több társától is van gyermeke, például így van ez az 1958 és 1967 között született nők és férfiak 10%-ánál. Az új termékeny kapcsolatok végül a férfiak esetében valamivel magasabb befejezett termékenységet eredményeznek azokéhoz képest, akik soha nem váltak el (*Beaujouan [2010]*).

A különválások és esetleges új kapcsolatba lépések a családformák átértelmezésével jártak. 2020-ban a gyermekes családok 66%-ában élt két szülő csak saját kiskorú gyermekkel, 25%-ában élt egy szülő – ezek 85%-ában az anya – gyermek(ek)kel, és 9% volt a mozaikcsalád. 2018-ban a kiskorú gyermekek 68%-a élt mindkét szülőjével, 21% egy-

szülő családban és 11% mozaikcsaládban (*Algava-Bloch-Valles [2020]*). Ez utóbbiaknak közel felében van a jelenlegi párkapcsolatból született közös gyermek és egyúttal az egyik vagy mindkét társ egy korábbi kapcsolatából származó (hozott) gyermek, féltestvér is; 10%-ukban él olyan gyermek, akinek egyik társ sem vér szerinti szülője. E lakóhellyel összefüggő helyzetekhez további családformák sorolhatók, amelyek statisztikailag nehezebben követhetők, mivel napi, heti vagy egyéb időszakos változásokkal járnak, aszerint, hogy a gyermekek melyik szülőnél tartózkodnak (*Lapinte-Buisson [2017]*). Nem ritka ugyanis, hogy a különvált szülők gyermekei az apa és az anya lakóhelyei között ingáznak, ami felborítja a család egy háztartáshoz tartozásának elvét (*Dechaux-Le Pape [2021]*). A statisztikák általában mégis a közös lakás helyzetéből indulnak ki, homályban hagyva a családi helyzetek felsorolt sokféleségét és az együtt nem lakó párkapcsolatokat.

2011 és 2020 között az együttélő azonos nemű párok száma 170 000-ről közel 310 000-re nőtt. A női párok negyedében, a férfi párok nem egészen 6%-ában élt kiskorú gyermek. Mielőtt lehetővé vált a házasságkötés az egyenemű párok számára, csak egyikük fogadhatott örökbe gyermeket még nőlenként vagy hajadonként, azóta azonban az ilyen párok adoptált gyermekeinek a törvény szerint két apjuk vagy két anyjuk van, egyértelmű családi viszonyokkal és megosztott szülői felügyeleti jogokkal. (Számos országban nem engedélyezett az örökbefogadás az ilyen párok számára.)

6. ÁBRA: A teljes termékenységi mutató és a szülő nők kora (első) gyermekük születésekor (1970–2020.)

FORRÁSOK: Insee, családi állapot statisztikák és népességbecslések. A születési sorszámok az 1968 és 2013 közötti népszámlálások, valamint a 2016. évi népszámlálási felvétel alapján kiigazítva.

Franciaország európai területe 1998-ig; azután Franciaország egésze Mayotte kivételével.

MAGYARÁZAT: a bal oldali skálán az egy nőre jutó gyermekek száma, a jobb oldali skálán a nők kora a szüléskor; a sötét görbe a nők átlagos korát mutatja gyermekük születésekor, a szaggatott vonal ugyanezt az első gyermek születésekor; a világosabb görbe a termékenységi mutató.

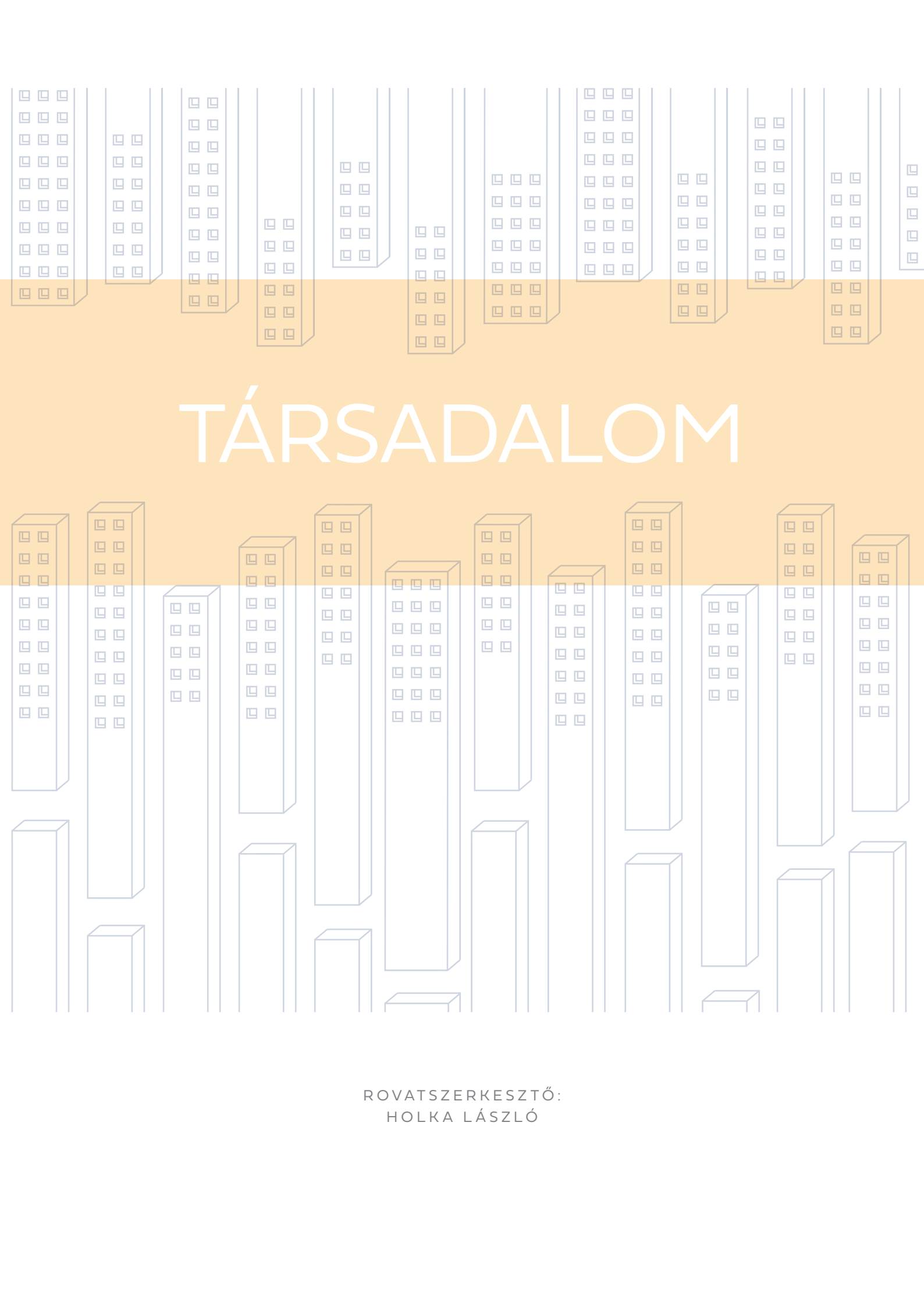
PÉLDA: 2020-ban a termékenységi mutató 1,8 gyermek/nő; a nők kora gyermekük születésekor (függetlenül attól, hogy hányadik gyermek) 30,9 év, az első gyermeküket világra hozó nők átlagos életkora 28,9 év volt.

A párkapcsolatok és családok sokféleségének részletesebb tanulmányozása a módszerek megújítását igényli, egyúttal dinamikusabb megközelítéssel az egyéni életpályák, valamint a kulturális és társadalmi vonatkozások terén. Ez a kutatás és a folyóirat számára is ösztönzést jelent a párkapcsolatok alakulásának, a különválásoknak, a gyermeknevelés körülményeinek, a rokonsági viszonyoknak, a szülői és nevelőszülői kapcsolatoknak, valamint a nemek közti viszonyoknak a tanulmányozásához, bár egyes sajátosságok megfigyelésében a statisztika eszközei korlátozottak.

Franciaország Európán kívüli megyéiben és területein az európai területéhez viszonyítva 2013-as adatok szerint a házasságkötési arány alacsonyabb, a termékenységi mutató viszont magasabb volt, igen magas a házasságon kívüli szülések aránya (közel 80%).

RÓZSA GÁBOR

- ALGAVA, E. – BLOCH, K. – VALLES, V. [2020]: En 2018, 4 millions d'enfants mineurs vivent avec un seul de leurs parents au domicile. *Insee Première*, 1788. sz. 1–4. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/fichier/version-html/4285341/ip1788.pdf>
- BEAUJOUAN, E. [2010]: Séparations, nouvelles unions : quelles influences sur la fécondité? *Population & Sociétés*, 464. sz. 1–4. https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/19132/464.fr.pdf
- BUISSON, G. [2017]: Le recensement de la population évolue : de l'état matrimonial légal à la situation conjugale de fait. *Insee Analyse*, 35. sz. 1–4. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/fichier/version-html/3146177/IA35.pdf>
- COSTEMALLE, V. [2017]: Formations et ruptures d'union : quelles sont les spécificités des unions libres? In Demaison, C. et al. (szerk.): *France Portrait social*. Paris, Insee. 95–108. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/fichier/3197289/FPORSOC17.pdf>
- DECHAUX, J.-H. – LE PAPE, M.-C. [2021]: *Sociologie de la famille*. Paris, La Découverte.
- INSEE [2021]: *Mariages et Pacs*. Données annuelles de 1990 à 2021. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/2381498>
- LAPINTE, A. – BUISSON, G. [2017]: Vivre dans plusieurs configurations familiales. *Insee Première*, 1647. sz. 1–4. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/fichier/version-html/2848839/ip1647.pdf>
- RAULT, W. – RÉGNIER-LOILLIER, A. [2015]: La première vie en couple. Évolutions récentes. *Population & Sociétés*, 521. sz. 1–4. https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/23603/population.societies.2015.521.first.cohabiting.relationships.en.pdf
- RÉGNIER-LOILLIER, A. [2019]: Nouvelle vie de couple, nouvelle vie commune? Processus de remise en couple après une séparation. *Population*, 1–2. sz. 73–101. https://shs.cairn.info/article/POPU_1901_0073/pdf?lang=fr
- VILLENEUVE-GOKALP, C. [1990]: Du mariage aux unions sans papiers : histoire récente des transformations conjugales. *Population*, 2. sz. 265–297. https://www.persee.fr/doc/pop_0032-4663_1990_num_45_2_3546
- ZILINCIKOVA, Z. [2017]: Quel est l'effet des enfants sur la stabilité des mariages et des cohabitations? Comparaison européenne. *Population*, 4. sz. 677–699. https://shs.cairn.info/article/POPU_1704_0677/pdf?lang=fr

A stylized illustration of a city skyline. The top half of the image features a row of various building shapes, some with grid patterns representing windows. The middle section is a solid orange band containing the title. The bottom half shows another row of buildings, some with grid patterns, set against a light blue background.

TÁRSADALOM

ROVATSZERKESZTŐ:
HOLKA LÁSZLÓ

Új eredmények az észak-amerikai és a nyugat-európai országok kereseti adatai területi egyenlőtlenségeinek kutatásában

Luis Bauloz – Pawel Bukowski – Mark Fransham – Annie Seong Lee – Neil Lee – Margarita Lopez Forero – Filip Novokmet – Moritz Schularick: *New evidence on spatial wage inequality across North America and Western Europe*
Centre for Economic Policy Research
VoxEucolumn. 2023. október 10. (online)

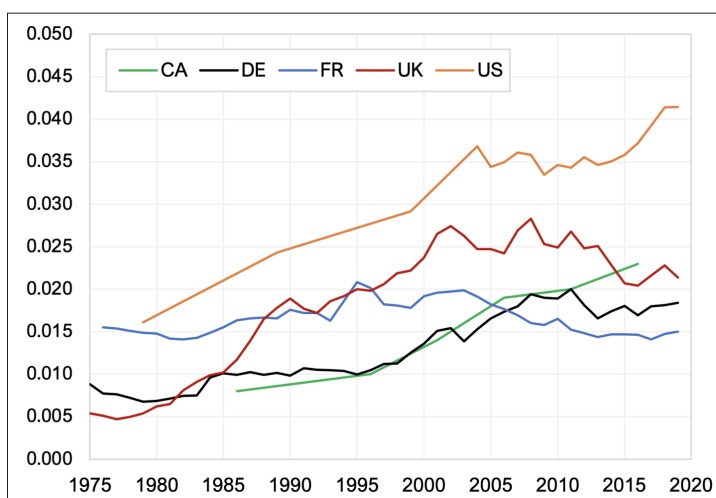
URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/new-evidence-spatial-wage-inequality-across-north-america-and-western-europe>

A fejlett világ számos országában a fontosabb feladatok közé került a területi egyenlőtlenség mérséklése, ami a kormányokat arra készítette, hogy behatóan foglalkozzanak ezzel a kérdéssel. E tanulmány azt mutatja be, hogy Észak-Amerika és Nyugat-Európa országainak területi egyenlőtlenségei különböző mintákat követnek, az utóbbiakban az aránytalanságok 2000 óta már csökkennek. Kiemelhető, hogy a nemzeti jövedelem egyenlőtlenségeiben nem a keresetek területi aránytalanságai játsszák a főszerepet.

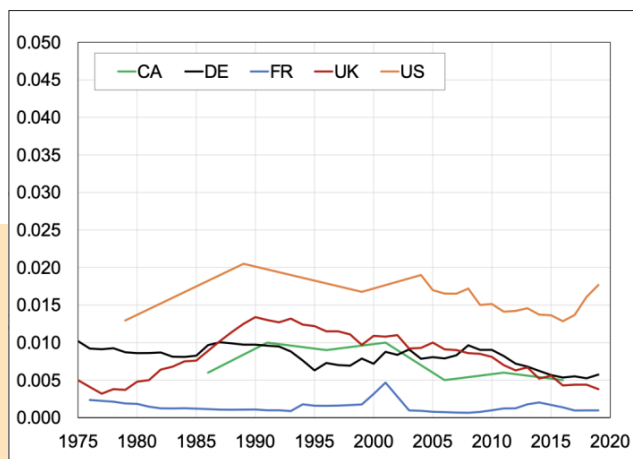
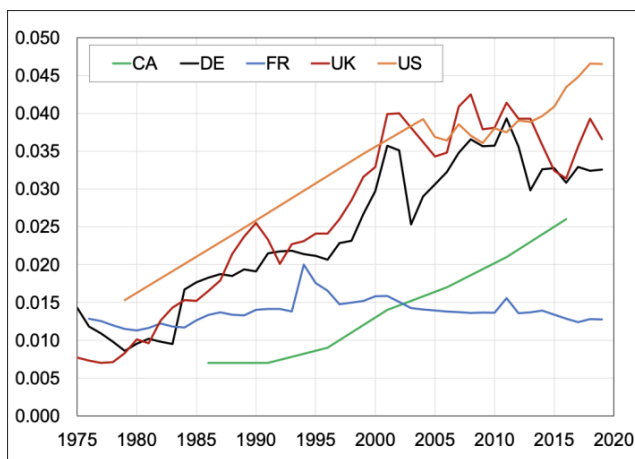
TÁRGYSZAVAK: átlagkereset, jövedelem, percentilis, területi egyenlőtlenség, munkaerőpiaci körzet, idősor, trend, tényezőkre bontás

A területi egyenlőtlenségek mérséklése a döntéshozók számára komoly feladatot jelent szerte a fejlett világban (*Breinlich–Ottaviano–Temple [2013], Barone–David–De Blasio [2016]*). Az Európai Unió hosszú ideje a Strukturális Alapokat használja fel arra, hogy az elmaradott régiók gazdaságának fejlesztésével a területi aránytalanságokat csökkentse, míg az Egyesült Királyságban a brexit óta a fő teendőkhöz került a területek közötti nivellálás (*Overman [2022]*). Hasonlóan a Biden-adminisztráció gyakorlatahoz, a korábbi ipari területeket próbálják technológiai klaszterekké átépíteni.

A döntéshozóknak a területi egyenlőtlenségek kezeléséhez szükségük van e folyamat megismerésére, azaz tudniuk kell,

1. ÁBRA: Béregyenlőtlenségek a helyi munkaerőpiaci térségek között, 1975–2019.

2-3. ÁBRA: a térségek kereseti logaritmusának szórás négyzete

Megjegyzés: A 20 évesnél idősebb, teljes munkaidőben foglalkoztatottak heti, illetve napi keresetei alapján.

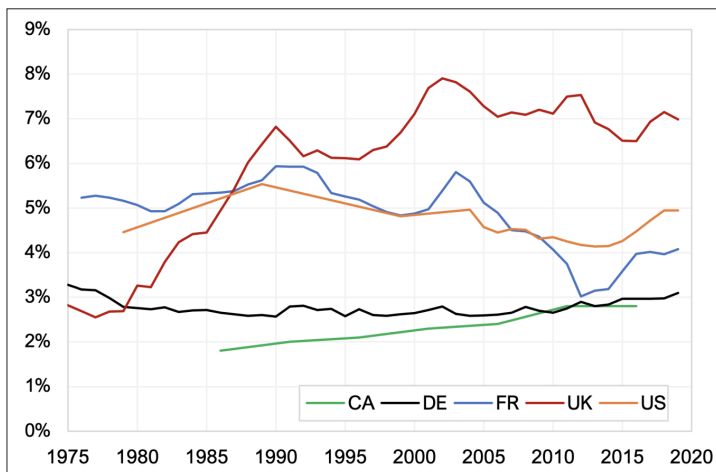
hogyan milyen eredményeket hozott az elmúlt évtizedekben a területi fejlődés és mindez hogyan értékelhető a többi országban lezajlott változások tükrében. Az összehasonlítás nehéz feladat, mivel összevethető jövedelmi adatokra van szükség hasonló területi egységekről, ezeket viszont csak nehézségek árán lehet beszerezni. A legtöbb hasonló elemzés is a területi egységeket helyezi a középpontba. *Overman–Xu [2022]* úgy érvel, hogy a területi egyenlőtlenségek értékeléséhez inkább munkaerőpiaci körzetekre van szükség a kormányzati (adminisztratív) területi egységekkel szemben, mert az utóbbiak kialakításánál a népességszám is szerepet játszik.

E tanulmányban 5 fejlett gazdasággal rendelkező országot – Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Németország, Franciaország és Egyesült Királyság – vizsgálunk (*Bauluz et al. [2023]*), aminek során a keresetek alakulását helyezzük a középpontba a jövedelmek és a termelékenység helyett, amit a szerzők a jövőben kívánnak bevonni az elemzésbe. Itt a munkajövedelmekre koncentrálnak, mert az emelkedő jövedelmi egyenlőtlenségek országnrésze ebből a forrásból keletkezik (*Atkinson–Piketty–Saez [2011]*). A vizsgálatba a teljes munkaidőben dolgozó 20 éves és idősebb munkavállalók adózás előtti heti munkajövedelmét vonták be. A szerzők döntően mikroadatforrásokat használtak a kereseti megoszlások megszerkesztésére, a fenti országok munkaerőpiaci körzeteire vonatkoztatva. Ragaszkodtak a gazdasági realitáshoz, így eltekintettek a politikai vagy adminisztratív határokkal kialakított területi egységektől.

Míg állításaik egy része várható volt, addig néhányuk kihívást jelent az eddigi ismeretekhez képest. Az egyik fő megállapításuk az, hogy az 5 ország fontos különbséget mutat a területi egyenlőtlenségek terén.

A körzetek átlagos munkaerőpiaci keresete logaritmusának szórásnégyzete az 1. ábrán tanulmányozható. Az utolsó évről (2016) rendelkezésre álló adatok szerint az Amerikai Egyesült Államok mutatja a legnagyobb területi egyenlőtlenséget, ezt Kanada, az Egyesült Királyság, Németország és Franciaország követi. Az Amerikai Egyesült Államok értékei kiemelkedők, míg a többi országéi jóval kisebbek és egymáshoz többé-kevésbé hasonlóak. A szükséges intézkedések megtételéhez fontos, hogy a többi ország adatainak tükrében tanulmányozzák a területi fejlődést és az egyenlőtlenséget mutató adatokat.

Gyakori tévhit, hogy a területi egyenlőtlenségek az utóbbi évtizedben minden határon túl nőnek, de ezt a tanulmány adatai nem támasztják alá. Az Amerikai Egyesült Államokban valóban nagy növekedés történt, ami megalapozottá teszi ezt a vélekedést. Kanadában a trend hasonló ugyan, de a szintje jóval elmarad az Amerikai Egyesült Államokétól. A vizsgált 3 európai országban viszont a területi egyenlőtlenségek mérséklődésének vagyunk tanúi. Különösen az Egyesült Királyságban látszik jól a csökkenés, ami 2010 után következett be (*Overman–Xu [2022]*). Helyes úgy fogalmazni, hogy az 1980-as évektől megindult növekvő területi egyenlőtlenségek trendjét napjainkra már nem szabad extrapolálni. Az ezredforduló óta az észak-amerikai

4. ÁBRA: A helyi munkaerőpiaci térségek által magyarázott keresetek szórásainak részarányai, 1975–2019.

országokban a trend folytatódott, Nyugat-Európában viszont ezzel ellentétesen alakult.

Fontos megjegyzés: a trendek fent bemutatott alakulását majdnem teljesen a magas keresetűek jövedelmei okozzák. Vizsgálták a 90. és a 10. percentilishez tartozók kereseti egyenlőtlenségeit (P90, P10). Míg az utóbbiak grafikonja az elmúlt 45 évben csaknem vízszintes vonalakkal írható le, a P90-hez tartozó átlagos keresetek logaritmusának szórásnégyzete erősen emelkedő vonaldiagramot mutat. A legalacsonyabb keresetek a vizsgált országokban alig játszanak szerepet a keresetek egyenlőtlenségének kialakításában.

Alapvető kérdés annak tisztázása, hogy a területi egyenlőtlenség milyen mértékben járul hozzá a keresetek országos aránytalanságához. Ennek módszere a tényezőkre bontás, ami után megtudhatjuk, hogy az egyenlőtlenségek kialakulásában milyen szerepe van a területek közötti, illetve az azokon belüli komponenseknek (*Gibbons–Overman–Pelkonen [2014]*). A dolgozat egyik következtetése az, hogy a munkaerőpiaci körzeteken belüli egyenlőtlenségek minden országban nagyobbak, mint

a területek közötti aránytalanságok. Az átlagkeresetek körzetek között mért egyenlőtlensége az országos differenciálódáshoz való hozzájárulásban az Egyesült Királyságban a legmagasabb, ahol a teljes szórásnégyzet 7%-át teszi ki, míg a legkisebb Kanadában, ahol ennek mértéke 3%.

Az egyetlen ország, ahol nőtt az elmúlt évtizedekben a munkaerőpiaci körzetek ilyen típusú jelentősége, az éppen az Egyesült Királyság. Az említett módszerben először kiegyenlítik a munkaerőpiaci körzetek átlagkereseteit azért, hogy az országos keresetek eloszlásának egyenlőtlenségére koncentrálhassanak. Amint az várható volt, az így kapott számok nagyon közel vannak az eredetileg megfigyelt eredményekhez.

A keresetek térbeli egyenlőtlenségei az 1980-as, 1990-es években emelkedtek, de az ezredforduló után enyhe csökkenésbe kezdtek.

A kapott eredményeket fenntartással kell kezelni. A keresetek egyenlőtlensége csak egy mérőszám a sok közül, bizonyára más eredményeket kapnánk, ha a termelékenységet, a vagyont vagy a teljes jövedelmet tekintenénk az elemzés alapjának. A kereseti eloszlás felső régiójában elhelyezkedők alaposabb vizsgálata is módosíthatja a kapott eredményeket. A tanulmány nem számolt a megélhetési költségekkel és nem vette figyelembe a munkanélküliek jövedelmét sem. Az egyes országok trendjeiről csak óvatos általánosításokat szabad tenni, mert szinte mindegyik külön mintát követ. Egymáshoz viszonyításuk azért is kíván körültekintést, mert az egyes országokban eltérőek például a technológiai változások, az agglomerációk fejlődési üteme, illetve a feldolgozóipar jelentőségének csökkenése. További kutatásokra van szükség a gazdasági folyamatok jobb megértéséhez, mert a területi egyenlőtlenségek nagyon különböző szintű és irányultságú változásokhoz vezetnek.

A területi egyenlőtlenség nem a természetföldrajzi eltéréseket jelenti, hanem a jövedelmi, gazdasági, életszínvonalbeli stb. viszonyok térbeli differenciálódását, ami természetes állapot, de egy bizonyos határon felüli értéke már beavatkozást igényel. A nyolc szerző által jegyzett tanulmányból e folyamatok négy és fél évtizedes alakulásáról pontos leírást kapunk mind az öt országra vonatkozólag, de még példászerűen sem utalnak arra, hogy mi volt az eltérő területi fejlődés oka. Mi volt az az észak-amerikai sajátos helyzet, ami ott tovább növelte a területi különbségeket, miközben Nyugat-Európában az ezredforduló óta a trend már más irányt vett.

HAJNAL BÉLA

- ATKINSON, A. B. – PIKETTY, T. – SAEZ, E. [2011]: Top Incomes in the Long Run of History. *Journal of Economic Literature*, 1. sz. 3–71. <http://dx.doi.org/10.1257/jel.49.1.3>
- BARONE, G. – DAVID, F. – DE BLASIO, G. [2016]: Boulevard of broken dreams. The end of EU funding (1997: Abruzzi, Italy). *Regional Science and Urban Economics*, 31–38. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2016.06.001>
- BAULUZ, L. et al. [2023]: *Spatial wage inequality in North America and Western Europe changes between and within local labour markets 1975–2019*. London, International Inequalities Institute. http://eprints.lse.ac.uk/119922/3/III_Working_Paper_98.pdf
- BREINLICH, H. – OTTAVIANO, G. I. – TEMPLE, J. R. [2013]: *Regional Growth and Regional Decline*. London, Centre for Economic Performance. London School of Economics and Political Science. <http://eprints.lse.ac.uk/51575/1/dp1232.pdf>
- GIBBONS, S. – OVERMAN, H. G. – PELKONEN, P. [2014]: Area Disparities in Britain: Understanding the Contribution of People vs. Place Through Variance Decompositions. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 5. sz. 745–763. <https://doi.org/10.1111/obes.12043>
- OVERMAN, H. [2022]: *Levelling up Europe's left-behind places*. VoxTalk, 2022. július 8. (online) <https://cepr.org/multimedia/levelling-europes-left-behind-places>
- OVERMAN, H. – XU, X. [2022]: *Spatial disparities across labour markets*. Institute for Fiscal Studies. <https://ifs.org.uk/inequality/spatial-disparities-across-labour-markets/>

A magányosság és a társadalmi kapcsolatok újabb uniós felmérésének eredményei

Francesco Berlingieri – Marco Colagrossi – Caterina Mauri: Loneliness and social connectedness: insights from a new EU-wide survey
Fairness policy brief, 2023. sz. 1–5. o.

URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC133351>

Standard mutatósorozatok mérik a magányosságérzés összefüggéseit a személyes és társadalmi tényezőkkel. A társadalmi kapcsolat minősége, tartalma, rendszeressége növelheti és csökkentheti a kirekesztettség, társstalanság miatti rossz érzést. A magányosság statikus és dinamikus viszonyai a referenciahelyzethez hasonlítva, regressziós elemzéssel vizsgálhatók. A Covid19-járványból eredő magányosság oka a társadalmi kapcsolatok megszakítása a 2020. évi tavaszi zárlat idején.

TÁRGYSZAVAK: magányosságérzés, társadalmi kapcsolat, európai véleményfelmérés, személyes jellemzők, élethelyzetek, EU SILC, Covid19-járvány, regressziós számítás, nemzetközi összehasonlítás, 2016, 2018, 2020, 2022

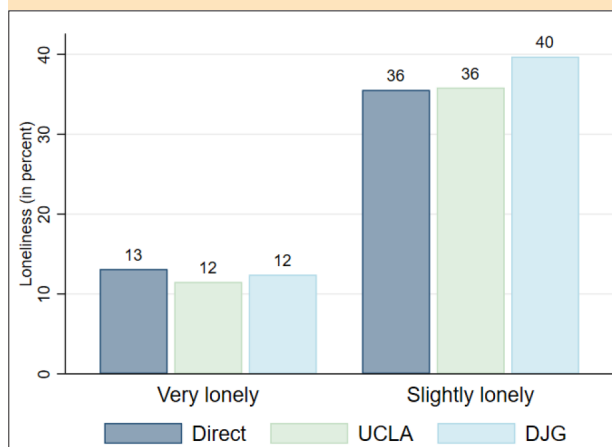
A személyes jóllét egyik meghatározója a fenn tartott társadalmi kapcsolatok tartalma, gyakorisága, stabilitása (AIHW [2023]). A tartós és kilátástalan magányosság, az elvárható társadalmi interakciók hiánya növelheti a betegség kockázatát. A magányosság érzete megnőhet a nehéz, rendkívüli élethelyzetekben, amilyen a munkahely, családtag, barát elvesztése. Globális hatású a Covid19-járvány zárlat. A magányosságérzés standard nemzetközi mértékrendszere alkalmas a térbeli, társadalmi és időbeli összehasonlításokra.

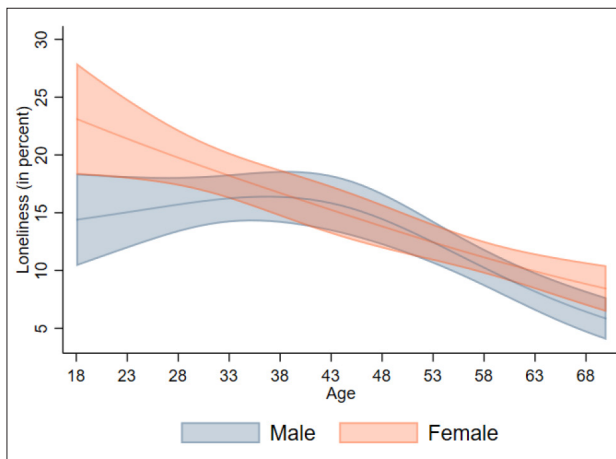
A tartós magányosság alvási zavarokkal is járhat. Magányos lehet az is, aki (időnként) beszélhet családtagjaival, barátaival, szomszédjaival, mégis társstalannak érzi magát, amikor a legnagyobb szüksége lenne ezeknek az embereknek az elvárható támogatására.

A magányosságérzés és a társadalmi kapcsolatok tényezőire összpontosító 2022. évi felmérés európai képvisleti mintája 20 000 főt tartalmaz. A kutatók az országoként 1000 fős minta társadalmi, demográfiai jellemzői szerint csoportosították.

1. ÁBRA: A válaszok rátája a magányosságérzés fokozatai és a mérés skálái* szerint az európai mintában, 2022., százalék (minta = 100)

* Az európai minta (20 ezer fő) online válaszai szerint a „nagyon” és a „kissé” magányos csoportok számarányai a közvetlen válaszok, az UCLA és a DJG skálák szerint. Az európai kérdőív két lehetséges válasza: „gyakran vagy mindig”, valamint „időnként” magányosnak érzi magát.

2. ÁBRA: A magányosság érzésének valószínűsége nemek és életkor* szerint az európai mintában, 2022., százalék (minta = 100)

* A grafikonok a férfiak és nők válaszainak modusa, az árnyékolás az eloszlás 95%-os szignifikanciasávja.

va értékelték a magányosságérzés és a társadalmi kapcsolatok közötti összefüggéseket. A panel tagjai online kérdőívre válaszoltak a 27 tagállamban. (1. ábra)

A magányosságérzés mérésének egyik módszere a 6 fokozatú De Jong-Gierveld (DJG) skálára épül. A két szélső értéke a teljes elszigeteltség érzése (general sense of emptiness) és a kellő számú közeli társ (there are enough people I feel close to). A kérdőívek válasza „helytálló”, „többé-kevésbé” és „nem helytálló” lehet. A 4 és 5 pontszámú csoportba sorolják a „kissé magányos”, a maximálisan 6 pontszámúba a „nagyon magányos” válaszolókat (Kenny–Hyland–Cloitre–Shevlin [2023]).

Az UCLA (University of California Los Angeles) eljárása 3 alapkérdésre alapozva csoportosítja (I) a társaság hiányának (lack of companionship), (II) a kirekesztettség érzésének (left out) és (III) a másoktól való elszigeteltségnek (isolated from others) az érzését. A kérdőívek válasza lehet (pontszámokkal) „mindig” (1), „néha” (2) vagy „gyakran” (3). Az összegek szerint a 6 és 7 pontszámú a „kissé magányos”, a 8 és 9 pontszámú a „nagyon magányos” válaszoló. Az értékelt pontszámok (UCLA Loneliness Scale) nem tartalmazzák a nem válaszolókat. (N. Z.)

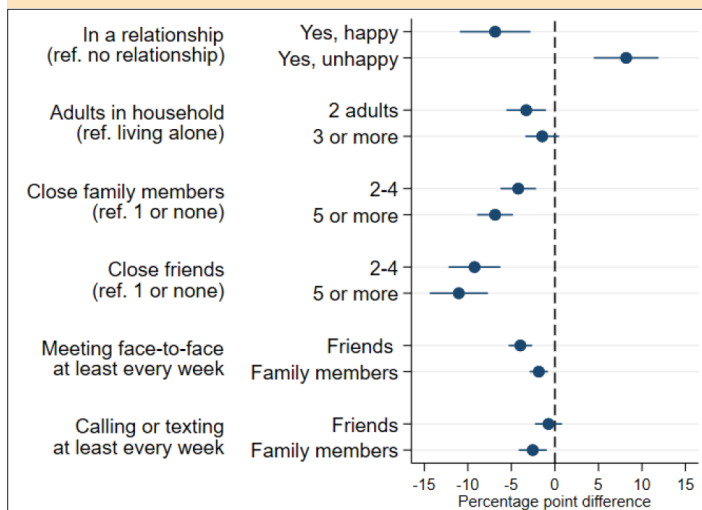
A közvetlen válasz megfelel a 2018. évi EU SILC (Survey on Income and Living Conditions) felmérés alkalmi kérdőíve (ad hoc module on material deprivation, well-being and housing difficulties) kérdésének: „Az utóbbi 4 hétben hány alkalommal érezte magát magányosnak?” A 27 uniós tagállam válaszolóinak

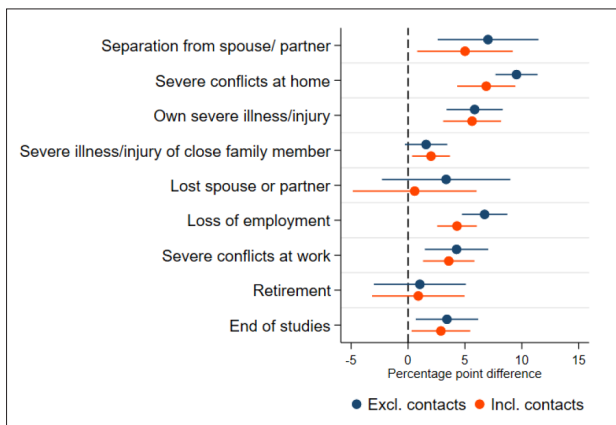
12–13%-a érzi magát *nagyon magányosnak*. A felmérés eredményei alapján mérhető a válaszolók társadalmi, demográfiai, egészséggel kapcsolatos stb. jellemzőinek hatása a magányosságérzésre. Meghatározható a magányosság egyéni érzésének valószínűsége és a válaszolók neme, életkora közötti kapcsolat (Maes–Qualter–Vanhalst–Van den Noortgate–Goossens [2019]). (2. ábra)

3. ÁBRA: A magányossági érzés mértékeinek különbsége a társadalmi kapcsolat fontosabb jellemzői* szerint az európai mintában, 2022., százalékpont (a referenciahelyzet = 100)

* A magányossági ráták százalékos (előjeles) különbségeinek referencia esetei és változói, a szakaszok jelzik a válaszok 95%-os szignifikanciahatárát. A referencia szint az első válaszlehetőség (felülről)

- » a kapcsolat minősége („nincs”, „boldog”, „nem boldog”);
- » a háztartásban élő felnőtt („egyedülálló”, „2 fő”, „3 és több”);
- » a közeli családtagjai („legfeljebb 1”, „2–4”, „5 és több”);
- » a közeli barátai („legfeljebb 1”, „2–4”, „5 és több”);
- » a rendszeres heti személyes találkozás („legalább egy alkalom” „baráttal”, „családtaggal”);
- » a rendszeres heti hívás, üzenetváltás („legalább egy alkalom” „baráttal”, „családtaggal”).

4. ÁBRA: A magányosságérzés mértékeinek különbsége élethelyzetek és a társadalmi kapcsolat változatai* szerint az európai mintában, 2022., százalékpont (a referenciahelyzet = 100)

* A magányossági ráták százalékos (előjeles) különbségeinek esetei (balról) kapcsolatok nélkül és kapcsolattal. A szakaszok a válaszok 95%-os szignifikanciahatárát jelzik. A fontosabb élethelyzetek (felülről):

- » a házastárstól, partnertől elválás;
- » súlyos otthoni konfliktusok;
- » súlyos saját sérülés, betegség;
- » közeli családtag súlyos sérülése, betegsége;
- » házastárs, partner elvesztése;
- » súlyos munkahelyi konfliktusok;
- » nyugdíjazás;
- » a tanulmányok befejezése.

A nők magányosságérzése gyakoribb, mint a válaszoló férfiaké, csökken a válaszok szórása és valószínűsége a magasabb korcsoportok felé haladva. A magányosságérzés összefügg a válaszolók társadalmi kapcsolataival.

Az Európai Parlament felkérésére végzett 2022. évi véleményfelmérés fő célja a társadalmi kapcsolatok és az érzékelt magányosság közötti összefüggések vizsgálata a 27 tagállam képvisleti mintáin. A *társadalmi kapcsolat* tényezőinek regressziós együtthatói a kérdőív referenciaszintjeihez mért különbségekkel mérik a magányosságérzés változásának irányát, mértékét. (3. ábra)

A forrásmű ábraszorozatán pontok jelölik a felmért tényezők átlagos marginális hatását (coefficients with average marginal effects), azok a változók számított különbségei a referenciaszint regressziós együtthatójához mérten. A társadalmi és demográfiai rétegek nemzeti súlyrendszerét utólag állították össze, a felmérés eredményét validálva.

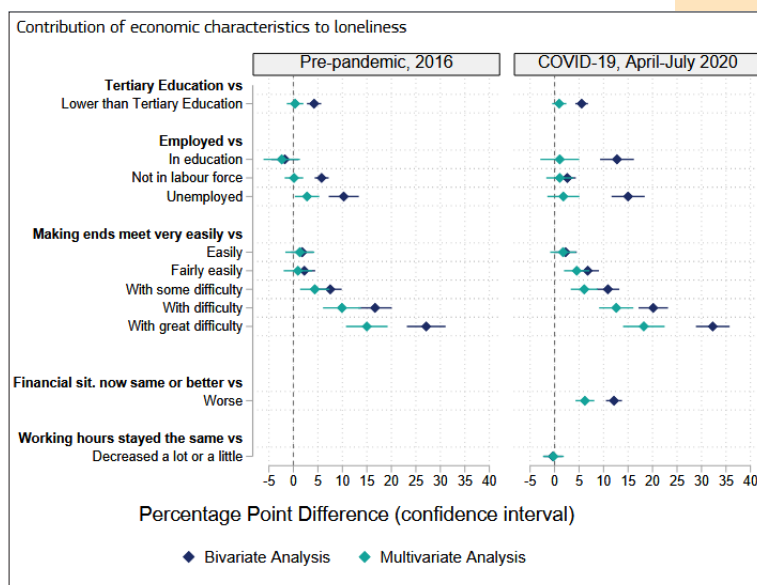
A 2022. évi európai minta felmérésének eredményei szerint kevésbé érzi magát magányosnak az, akinek van társadalmi kapcsolata az élet változó helyzetekben. Erősíti a magányosságot, ha a válaszoló nem tarthat másokkal társas kapcsolatot (Bailey–Johnston–Kuchler–Russel–State–Stroebel [2020]). (4. ábra)

5. ÁBRA: A magányosságérzés mértékeinek különbsége, a felmért személy fontosabb jellemzői* szerint az európai mintában, 2016., 2020., százalékpont (a referenciaszint = 100)

* A magányossági ráták százalékos (előjeles) különbségeinek számításai (balról) kétváltozós és többváltozós elemzéssel.

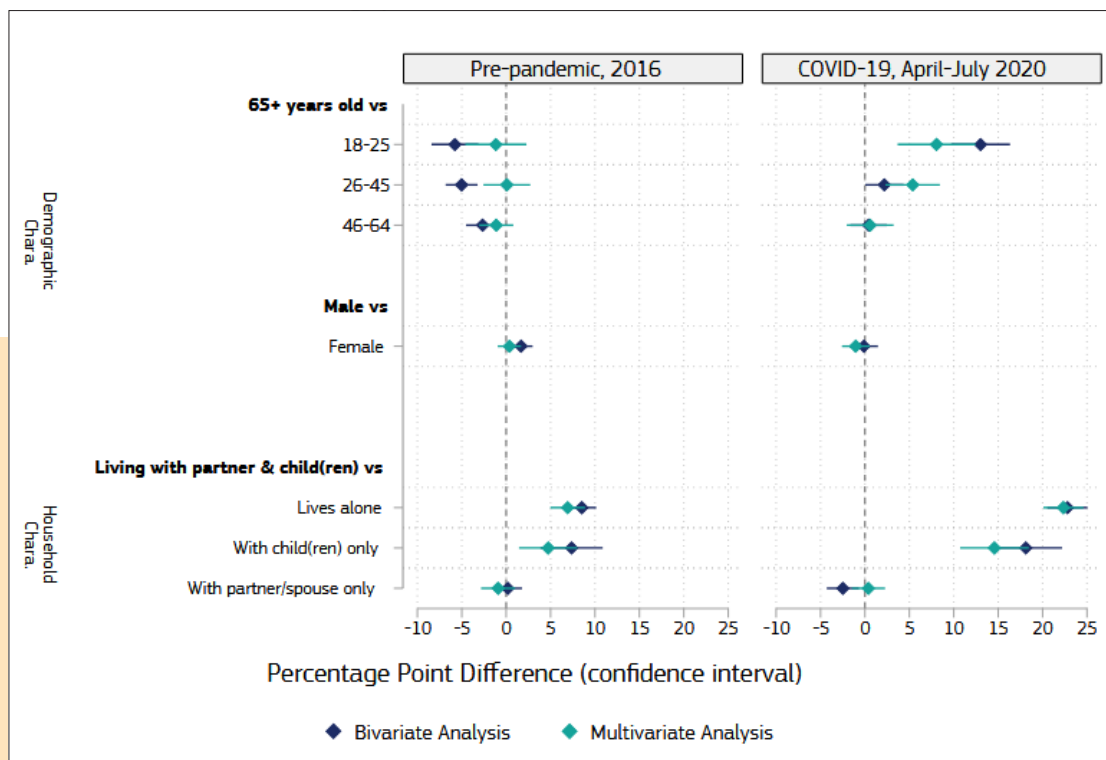
Az ábra bal oldalán a járvány előtt (2016. évi), jobb oldalán a járvány idején (2020. április–június) felmért minta mutatósorozata.

A szakaszok jelzik a válaszok 95%-os szignifikanciahatárát.

A regressziós elemzés a változók csoportjainak magányossági mértékét az első sor szerinti referenciákhoz viszonyítja (felülről):

- » iskolai végzettség („felsőfokú”, „alacsonyabb szintű”);
- » a munkaerőpiaci státusz („foglalkoztatott”, „tanuló”, „inaktív”, „munkanélküli”);
- » a korábbi kapcsolat befejezése („nagyon könnyen”, „könnyen”, „viszonylag könnyen”, „esetenként nehezen”, „nehezen”, „nagyon nehezen”);
- » a pénzügyi helyzet („nem romlik, javul”, „romlik”);
- » a teljesített munkaórák száma („változatlan”, „kissé vagy nagyon csökken”).

6. ábra: A magányosságérzés mértékeinek különbsége, a fontosabb demográfiai változók és a háztartás típusa* szerint az európai mintában, 2016., 2020., százalékpont (a referenciaszint = 100)

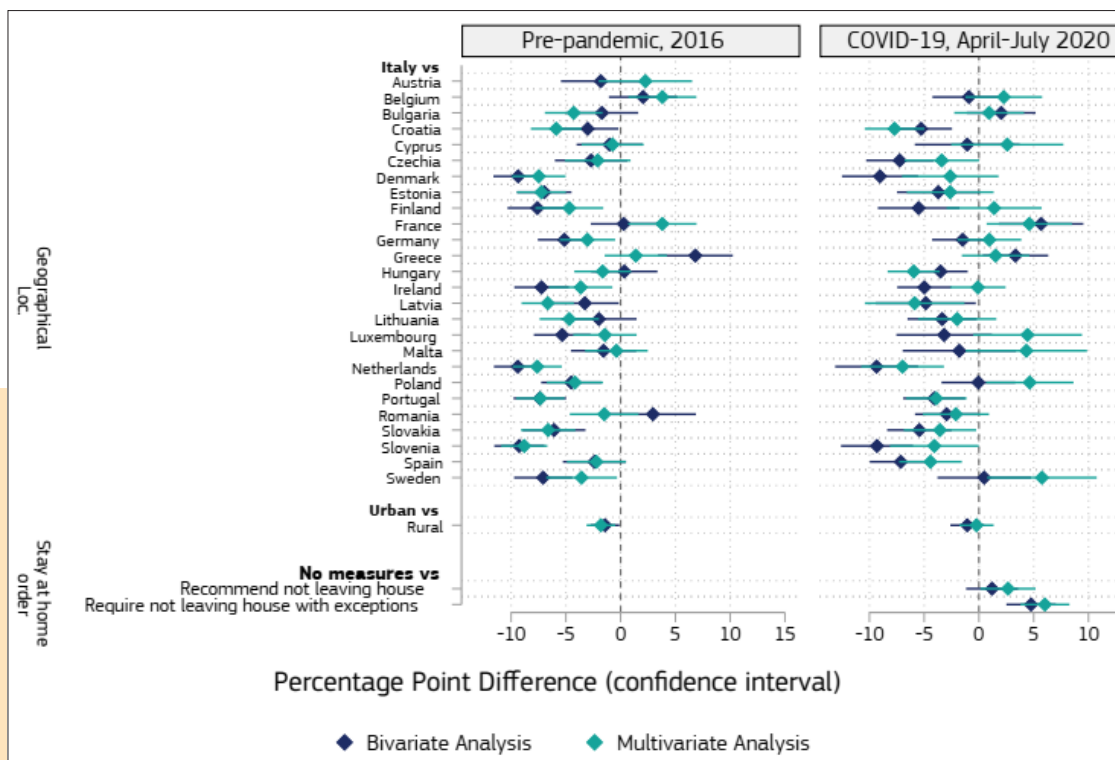
* A magányossági ráták százalékos (előjeles) különbségeinek számításai (balról) kétváltozós és többváltozós elemzéssel. Az ábra bal oldalán a járvány előtt (2016. évi), jobb oldalán a járvány idején (2020. április–június) felmért minta mutatósorozata. A szakaszok a válaszok 95%-os szignifikanciahatárát jelzik. A regressziós elemzés a változók csoportjainak magányossági mértékét az első sor szerinti referenciákhoz viszonyítja (felülről):

- » az életkorcsoportok (65+, 18–25, 26–45, 46–64 életév);
- » nemek (férfi, nő);
- » a háztartás típusa (gyerekes házaspár, egyedülálló, egyedülálló gyerekekkel, házaspár gyerek nélkül).

A felmért mutatósorozatok alapján számították az egyes tényezők átlagos regressziós együtthatóit, azok különbségét a válaszok referenciaszintjéhez viszonyítva. A tagállamok 1000 fős képviselői mintái összesen 23,1 ezer értékelhető választ szolgáltattak 2022. novemberben és decemberben. Az Eurostat adatbázisából választották a 27 tagállam mintáit, a lakóhely földrajzi térsége (NUTS) szerinti rétegekkel. A regressziós számítások demográfiai tényezői a válaszoló neme, életkora és iskolai végzettsége. A logisztikus regresszió a minta életkoradatainak köbével határozta meg az eredményváltozókat, az alsó korhatár a 16. életév. A magányosságérzés egyéb hajtóerői több tárgyév mintavételes európai felmérésének eredményei alapján azonos módszerrel elemezhetők (Baarck–Balahur–Cassio–d’Hombres–Pásztor–Tintori [2021]).

A Covid19-járvány sokkhatása változásokkal járt a magányosságérzésben a 4 évvel korábbi válaszokhoz mérten. A hatásvizsgálat a 2016. és 2020. évi európai minta rátáit hasonlítja össze, korcsoport és más demográfiai jellemzők szerint. A magányosságérzés valószínűsége és változása kisebb a minta felső jövedelmi deciliseiben, és viszonylag nagyobb az alacsony képzettségűek, a tanuló, a munkanélküliek, az inaktívak csoportjaiban (Baarck–Balahur–Cassio–d’Hombres–Pásztor–Tintori [2021]). (5. ábra)

Az egyik referenciahelyzet a 65+ éves korcsoportok magányosságérzése 2016-ban és 2020 tavaszán, a Covid19-járvány hatására. A válaszoló 18–25 évesek magányosságérzésének relatív szintje a 4 évvel korábbi kétszeresére nőtt a járvány miatt elrendelt globális zárlat hatására 2020 tavaszán (Barreto–

7. ábra: A magányosságérzés mértékeinek különbsége, a válaszoló lakóhelye és a járvány globális zárlatának esetei* szerint az európai mintában, 2016., 2020., százalékpont (a referenciaszint = 100)

* A magányossági ráták százalékos (előjeles) különbségeinek számításai (balról) kétváltozós és többváltozós elemzéssel. Az ábra bal oldalán a járvány előtt (2016. évi), jobb oldalán a járvány idején (2020. április-június) felmért minta mutatósorozata.

A szakaszok a válaszok 95%-os szignifikanciahatárát jelzik. A regressziós elemzés a változók csoportjainak magányossági mértékét az első sor szerinti referenciákhoz viszonyítja (felülről).

Olaszország (referencia) és 26 tagállam betűrendben, angol megnevezéssel; hatósági zárlat 2020 tavaszán („nem rendelték el”, „ajánlott az otthonmaradás”, „elrendelt zárlat, kivételes az otthon elhagyása”).

Victor-Hammond-Eccles-Richins-Qualter [2021], Baarck-Balahur-Cassio-d'Hombres-Pásztor-Tintori [2021], Ernst [2022]). (6. ábra)

A magányosságérzés hajtóerői eltérők földrajzi térségek szerint, összehasonlítható tagállamok szerint a globális Covid19-járvány átlagos hatása a magányosságérzésre (Barreto-Victor-Hammond-Eccles-Richins-Qualter [2021]) (7. ábra).

A magányosságérzés korábban nem tapasztalt mértékben nőtt 2020 tavaszán a globális járvány és zárlat sokkhatásai következtében. A kutatók ajánlásokat állítottak össze a megnövekedett magányosságérzés csökkentésére.

Az egyik szakpolitikai feladat a nemzedékek együttélésének elősegítése, a rendszeres személyes kapcsolat a közeli lakóhellyel is összefügg (Akapedjou et al. [2023]).

A világháló lehetőséget kínál csatlakozásra valamely csevegő csoporthoz, kapcsolattartásra

az otthoni munkavégzés távoli partnereivel. Fejleszthető a krízishelyzet segélykérő szolgáltatása, például okos informatikai eszközökkel.

A magányos emberek társadalmi kapcsolatai csoportos tevékenységekkel javíthatók, bővíthetők. A kezdeményező intézmények, személyek kapcsolatot létesíthetnek rászoruló, sérülékeny csoportokkal, érzelmi támogatást kínálva a környezetükben élő idős, munkanélküli, egyedülálló, társkereső, a máshonnan érkezett stb. magányosoknak.

A kirekesztés, a megbélyegzés elleni társadalmi fellépés ajánlott a tömegtájékoztatásban, közösségi oldalakon, ezzel mérsékelhető a magányosságérzés.

Nagy szükség van az ingyenes telefonos segélyszolgálatra, amely szakpszichológusok részvételével teremt kapcsolatot a magányos személyekkel, megelőzve a valószínű rossz döntést a szokásos lelki válságokban (Barreto-Victor-Hammond-Eccles-Richins-Qualter [2021]).

A 27 uniós tagállam képviseleti mintája 2022. évi válaszolóinak legalább 12%-a nagyon magányos, tartósan nélkülözi a tartalmas társas kapcsolatot. A felmért magányosságérzés összefügg a társadalmi kapcsolatok alakulásával. A regressziós számítás mérhetővé teszi a fontosabb gazdasági és demográfiai tényezők hatásait, összehasonlíthatók a magányosságérzés fokozatai a vizsgált élethelyzetekben. A referencialhelyzethez mért magányosságérzés kevésbé valószínű az idősebb nemzedékek, a magasabb iskolai végzettségűek és a nagyobb jövedelműek mintáiban.

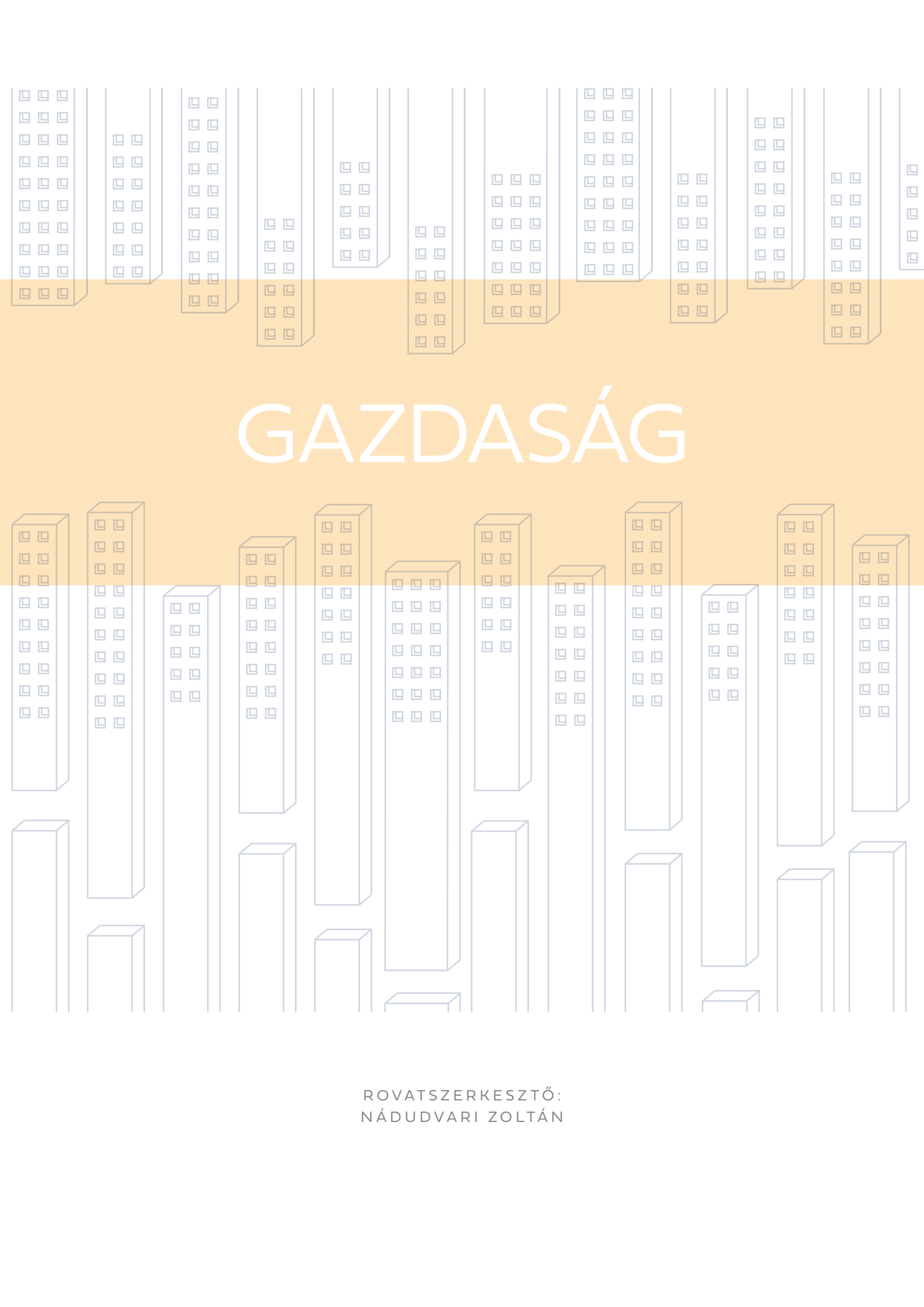
A magányosságérzés mérséklése személyes találkozásokkal, telefonon vagy a világhálón tartott kapcsolattal lehetséges. Lényeges a kapcsolatok minősége, megbízhatósága, gyakorisága is. A lelki segítség különösen az egyedülállók, az idősek, a betegek, a hátrányos helyzetűek számára nélkülözhetetlen (Beckers–Buecker–Casabianca–Nurminen [2022], Casabianca–Kovacic [2022]).

A 2016. és 2020. évi felmérések eredményeinek összehasonlítása jelzi a globális Covid19-járvány differenciált hatását a magányosságérzésre az európai népesség csoportjaiban, azok demográfiai jellemzői és a 27 uniós tagállam szerint. A magányosság felmérési eredményei összekapcsolhatók az egészség, idősödés és nyugdíj uniós mutatósorozataival (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe – SHARE) (Hajek–König [2020]).

A magányosságérzés mutatói elérhetők több nemzetközi projekt mintáiban, amilyen a Generations and Gender Survey (GGS) felmérés (Hansen–Slagsvold [2016], Spéder et al. [2007]).

NÁDUDVARI ZOLTÁN

- AIHW [2023]: Social isolation, loneliness and wellbeing. In *Australia's welfare 2023: data insights*. Canberra, Australian Institute of Health and Welfare. 26–42. https://www.aihw.gov.au/getmedia/c47cb232-4f6f-4eb0-853e-d6018f6ee01c/aihw-aus-246_chapter_2.pdf
- AKAPEDJOU, R. et al. [2023]: Effectiveness of interventions to address different types of vulnerabilities in community-dwelling older adults: An umbrella review. *Campbell Systematic Reviews*, 2. sz. 1–34. <https://doi.org/10.1002/cl2.1323>
- BAARCK, J. – BALAHUR, A. – CASSIO, L. – D'HOMBRES, B. – PÁSZTOR, ZS. – TINTORI, G. [2021]: *Loneliness in the EU. Insights from surveys and online media data*. Luxembourg, Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/46553>
- BAILEY, M. – JOHNSTON, D. – KUCHLER, T. – RUSSEL, D. – STATE, B. – STROEBEL, J. [2020]: The Determinants of Social Connectedness in Europe. In Aref, S. et al (szerk.): *Social Informatics*. Springer International Publishing. 1–14. https://doi.org/10.1007/978-3-030-60975-7_1
- BARRETO, M. – VICTOR, C. – HAMMOND, C. – ECCLES, A. – RICHINS, M. T. – QUALTER, P. [2021]: Loneliness around the world: Age, gender, and cultural differences in loneliness. *Personality and Individual Differences*, 110066. sz. 1–6. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110066>
- BECKERS, A. – BUECKER, S. – CASABIANCA, E.J. – NURMINEN, M. [2022]: *Effectiveness of interventions tackling loneliness*. Luxembourg, Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/277109>
- CASABIANCA, E. J. – KOVACIC, M. [2022]: *Loneliness and health of older adults: The role of cultural heritage and relationship quality*. Ispra, European Commission. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/publications/loneliness-and-health-older-adults-role-cultural-heritage-and-relationship-quality_en
- ERNST, M. et al. [2022]: Loneliness Before and During the COVID-19 Pandemic: A Systematic Review With Meta-Analysis. *American Psychologist*, 5. sz. 660–677. <https://doi.org/10.1037/amp0001005>
- HAJEK, A. – KÖNIG, H. H. [2020]: Which factors contribute to loneliness among older Europeans? Findings from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe: Determinants of loneliness. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 104080. sz. 1–4. <https://doi.org/10.1016/j.archger.2020.104080>
- HANSEN, T. – SLAGSVOLD, B. [2016]: Late-Life Loneliness in 11 European Countries: Results from the Generations and Gender Survey. *Social Indicators Research*, 1. sz. 445–464. <http://link.springer.com/10.1007/s11205-015-1111-6>
- KENNY, L. – HYLAND, P. – CLOITRE, M. – SHEVLIN, M. [2023]: Factor structure of the de Jong Gierveld scale for loneliness: shortened 6-item version (DGJLS-6). A systematic review. *European Journal of Mental Health*, e0001. 1–12. <https://doi.org/10.5708/EJMH.18.2023.0001>
- MAES, M. – QUALTER, P. – VANHALST, J. – VAN DEN NOORTGATE, W. – GOOSSENS, L. [2019]: *Gender Differences in Loneliness across the Lifespan: A Meta-Analysis*. *European Journal of Personality*, 6. sz. 642–654. <https://doi.org/10.1002/per.2220>
- SPÉDER, ZS. et al. [2007]: Generations and Gender Survey (GGS): Towards a better understanding of relationships and processes in the life course. *Demographic Research*, 14. sz. 389–440. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2007.17.14>

A stylized illustration of a city skyline. The top half of the image features a row of various building shapes, some with small square windows, set against a light blue background. The bottom half features a row of similar building shapes, some with windows, set against a light orange background. The word 'GAZDASÁG' is centered in the middle, spanning across the orange background.

GAZDASÁG

ROVATSZERKESZTŐ:
NÁDUDVARI ZOLTÁN

Hosszú út áll a Nyugat-Balkán integrációja és fejlődése előtt – a közép-kelet-európai uniós tagállamok leckéi

Stefani Weiss – Richard Grieveson – Branimir Jovanović: The long way round: Lessons from EU-CEE for improving integration and development in the Western Balkans

Gütersloh, Bertelsmann Stiftung. 1–52. o.

URL: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/publikationen/publikation/did/the-long-way-round>

A nyugat-balkáni térség országai európai uniós csatlakozásának előkészítése középtávon tervezhető, több támogatási programmal. Irányadó a közép-kelet-európai új tagállamok (KKE) csatlakozásának folyamata és eredménye, regressziós elemzések mutatják be a fontosabb hajtóerőket. A felzárkózás tényezője a termékek és szolgáltatások megnövelhető európai exportja. A csatlakozási folyamat induló feltétele, hogy rendeződjen a korábbi jugoszláv utódállamok érdekütközése, egyeztessék a balkáni térség regionális fejlesztéseit.

TÁRGYSZAVAK: európai integráció, közép-kelet-európai tagállamok (KKE), Nyugat-Balkán, csatlakozási folyamat, uniós transzfer, gazdasági fejlettség, regressziós számítás tényezői, 2000–2020

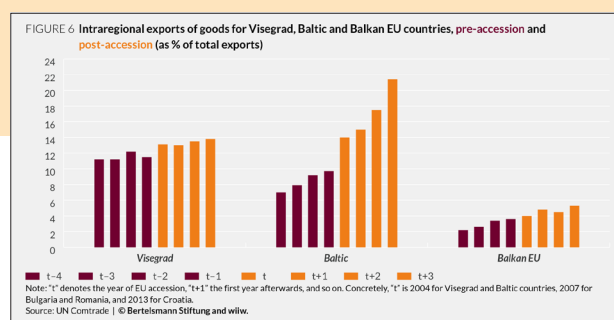
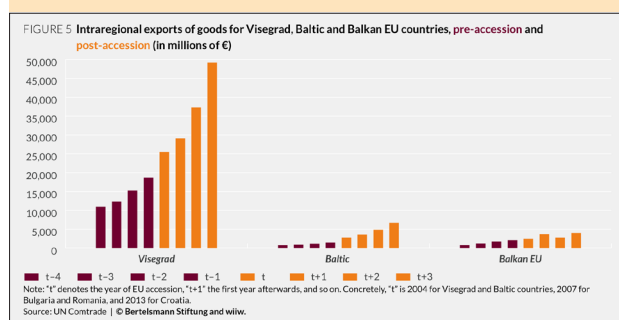
Az Európai Unió 2004-es, 2007-es, majd 2013-as közép-kelet-európai bővítésének (EU-CEE) tapasztalatait elemelve kiemelhetők olyan tanulságok, amelyek iránymutatók a Nyugat-Balkán államainak most előkészített csatlakozása esetén is. A növekedés egyik feltétele a közép-kelet-európai (KKE) térségben, hogy sikeres legyen a termékek,

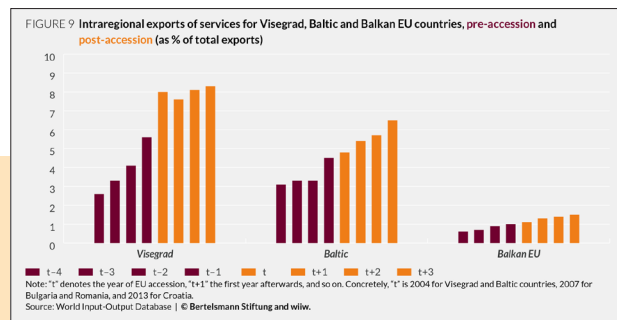
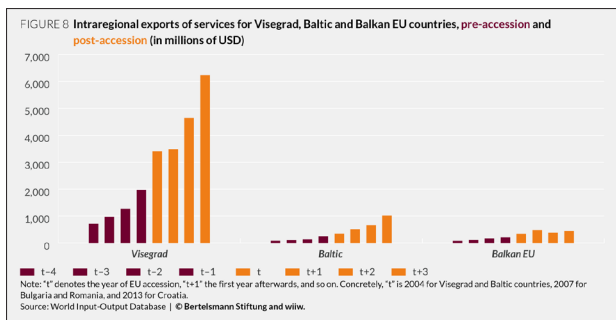
szolgáltatások integrálása a vámmentessé vált európai piacon. (1. és 2. ábra)

A beáramló külföldi közvetlen beruházás (FDI) új munkahelyeket létesített a csatlakozást követően, gyorsította a technológiai fejlesztést, javította a munkatermelékenységet. (3. ábra)

1. ÁBRA: Az egységes európai piacra exportált termékek értéke (bal oldali ábra, millió EUR) és rátája (jobb oldali ábra, %, összes export = 100) térségek szerint a csatlakozás évéhez mért időtávon

*Az ábrákon „t” jelöli a csatlakozás évét. Az uniós export értéke és az összes termékgazdasághoz mért értékaránya a 4 visegrádi (bal szélén, CZ, HU, PL, SK), a balti (középen, EE, LT, LV) és balkáni (jobb szélén, BG, CR, RO) új tagállamokban.

2. ÁBRA: Az egységes európai piacra exportált szolgáltatások értéke (bal oldali ábra, millió USD) és rátája (jobb oldali ábra, %, összes export = 100) térségek szerint, a csatlakozás évéhez mért időtávon

* A jelölések mint az 1. ábrán.

A csatlakozást követően a GDP volumene növekvő tendenciájú a vizsgált térségekben. A globális gazdasági válság átmenetileg fékezte a bolgár, a horvát és a román gazdaság felzárkózását. (4. ábra)

Az új tagállamok viszonylag gyors fejlődése összefügg a bővülő külkereskedelem, a beáramló külföldi közvetlen beruházás (foreign direct investment – FDI), továbbá a csatlakozást előkészítő, majd a kohéziós és a strukturális alapokból térítésmentesen kapott uniós támogatások hajtóerejével. (5. ábra).

A bruttó hazai termék egy lakosra jutó értéke közelített az Európai Unió 27 tagállamának átlagához, bár egymástól eltért az új tagállamok felzárkózásának helyzete. (6. ábra)

A felzárkózási folyamat eredményei a 2000. és a 2020. évi relatív fejlettségi mutatók különbségével hasonlíthatók össze a 27 uniós tagállam át-

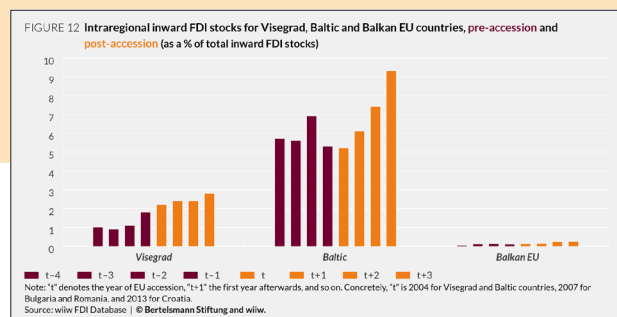
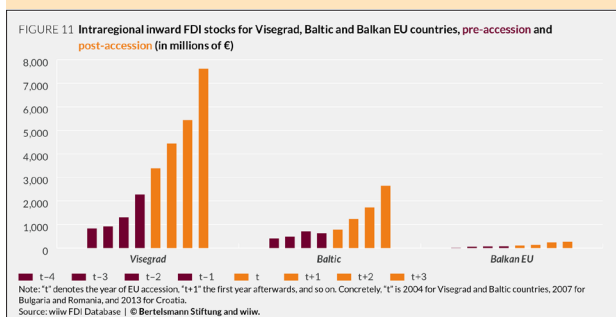
lagos GDP/fő rátájához mérten. Az uniós alapok támogatásainak 2004 és 2018 között folyósított összege a térség átlagos GDP-jének több mint egyharmada, az értékarány egyes új tagállamok esetén nagyobb 40%-nál. (7. ábra)

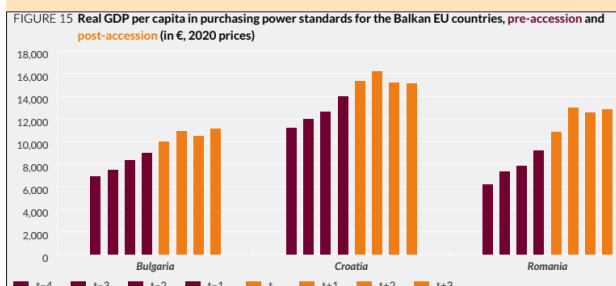
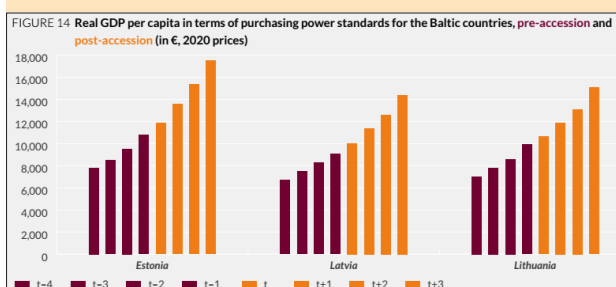
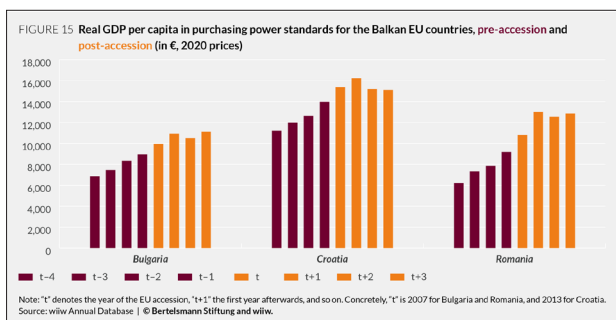
Az új tagállamok elfogadott pályázatait a strukturális, kohéziós, innovációs és egyéb uniós operatív programok céljaihoz igazodtak. A folyósított uniós támogatás 2013-ban és 2014-ben volt a legnagyobb a térség GDP-jéhez mérten. (8. ábra)

Az 1990 után függetlenné vált jugoszláv utódállamok és Albánia gazdasági fejlettsége alacsonyabb, mint a KKE-tagállamoké. A balkáni háború rendkívüli gazdasági károkat okozott. Az uniós csatlakozás előkészítése országonként eltérő ütemezéssel és különböző felkészülési lehetőségekkel indult, a gazdaság helyzete a helyreállítás eredményeitől is függ. Az uniós csatlakozás feltételei ebben a térségben önerőből nem teljesíthetők, a viszonylag alacsony jövedelmi szint miatt.

3. ábra: Az uniós térségből beáramló FDI-állomány értéke (bal oldali ábra, millió EUR) és rátája (jobb oldali ábra, %, összes FDI = 100) térségek szerint, a csatlakozás évéhez mért időtávon

* A jelölések mint az 1. ábrán, az alsó ábra százalékos értékaránya a többi tagállamból beáramló FDI rátája (az összes IFDI állománya = 100).

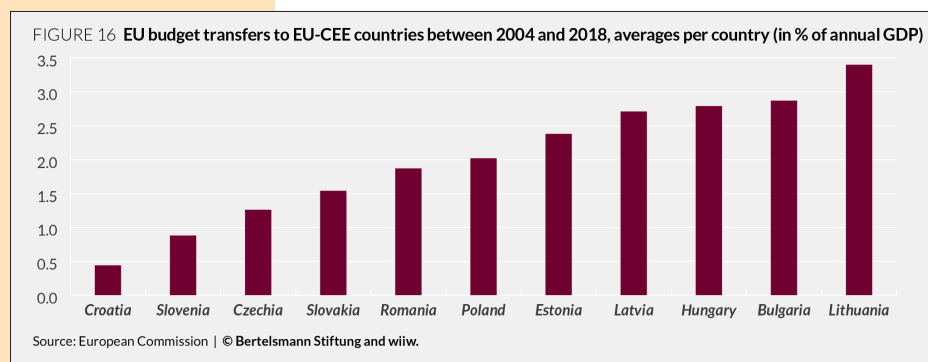

4. ÁBRA: A bruttó hazai termék egy lakosra jutó volumenének alakulása az új tagállamok* szerint a csatlakozás évhez mért időtávon, EUR/fő (2020. évi áron)

* A jelölések mint az 1. ábrán, Szlovénia adatai nélkül. A felső ábrán a visegrádi (CZ, HU, PL, SK) és a balti (EE, LV, LT), az alsó ábrán a később csatlakozott (BG, CR, RO) tagállamok GDP/fő volumene 2020. évi áron.

5. ÁBRA: Az Európai Unió pénzalapjaiból folyósított támogatások átlagos évi rátája* országok szerint, 2004–2018., százalék (GDP = 100)

* Az országok angol megnevezéssel, az uniós támogatások éves átlagos százalékos rátáinak sorrendjében (CR, SI, CZ, SK, RO, PL, EE, LV, HU, BG, LT).

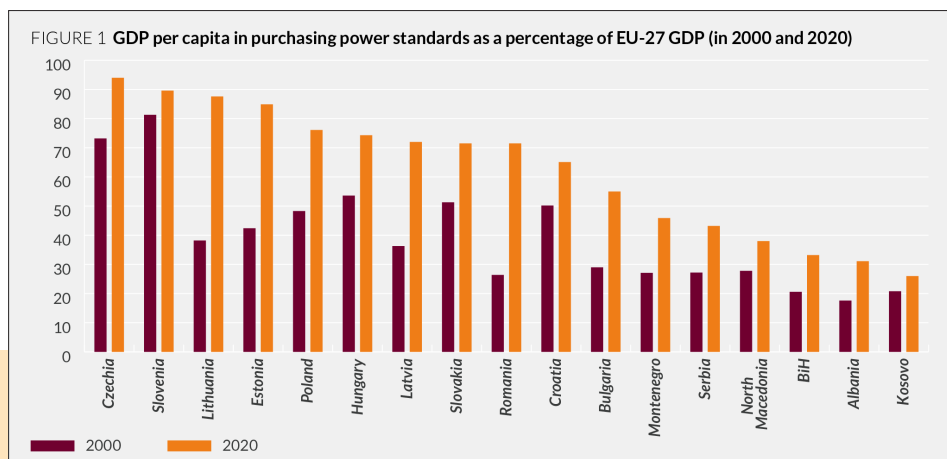
A nyugat-balkáni országok jövedelemszintje alacsony a 27 uniós tagállam egy lakosra jutó átlagos GDP-jéhez mérten (vásárlóerő-paritáson). Az értékarány 2018. évi rangsora: Montenegró (MN: 47,7%), Szerbia (RS: 40,2%), Észak-Macedónia (MK: 37,7%), Bosznia-Hercegovina (BH: 31,3%) és Albánia (AL: 30,8%).

Az Európai Unió kezdettől figyelemmel kíséri a nyugat-balkáni térség utódállamai csatlakozási szándékát. Az uniós költségvetés több szakaszban folyósított vissza nem térítendő uniós támogatást. A projektek fejlesztési céljait kétoldalú megállapodások tartalmazzák (Mirel [2019], Mirel [2022]).

A piacgazdaságra áttért KKE-tagállamok is kaptak uniós támogatást 1990 után a csatlakozás előkészítéséhez. Ilyen program volt a PHARE (Poland and Hungary Assistance for Restructuring their Economies), a SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) és az ISPA (Instrument for Structural Policies for PreAccession), azok elfogadott pályázatai gyorsították a felkészülést az 1990-es évektől.

Hasonló rendeltetésűek az IPA I & IPA II-programok (Instrument for Pre-accession Assistance) is, azok kétoldalú és többoldalú pályázatai a Nyugat-Balkán országainak uniós csatlakozását készítik elő középtávon. Az IPA I. előirányzata összesen 5,3 milliárd EUR, az ezt követő IPA II keretösszege 6,9 milliárd EUR a 6 balkáni ország fejlesztési programjaira.

A támogatás folytatódhat az újabb, 2021–2027. évi középtávú uniós költségvetés keretében is. A programok ütemezése figyelembe veszi az IPA-programok eddigi megvalósulását országok és fejlesztési projektek szerint. (N. Z.)

6. ÁBRA: A bruttó hazai termék (GDP) egy lakosra jutó értékének indikátora* országok szerint, 2000., 2020., százalék (EU27 = 100)

* A relatív GDP/fő indikátor vásárlóerő-paritáson (PPS). A térség országai angol megnevezéssel, a 2020. évi indikátor sorrendjében (CZ, SI, LT, EE, PL, HU, LV, SK, RO, CR, BG (az EU-CEE térségek) és MN, RS, MK, BH, AL, XK (nyugat-balkáni térség).

A nyugat-balkáni országok csatlakozását előkészítő programok indoklásai több feltevést tartalmaznak:

- a felkészüléshez folyósított IPA-támogatás erősíti a gazdasági kapcsolatokat a Nyugat-Balkán új államai között;
- az uniós közös programok ösztönzik a balkáni országok (egymástól eltérő) gazdasági érdekeinek közelítését, egyeztetését;
- a csatlakozás előkészítése során közösen kereshetik a történelmileg kialakult területi, intézményi stb. viták megoldását;
- a balkáni térség fenntartható gazdasági növekedése regionális integrációval is gyorsítható, egyeztetve az infrastruktúra

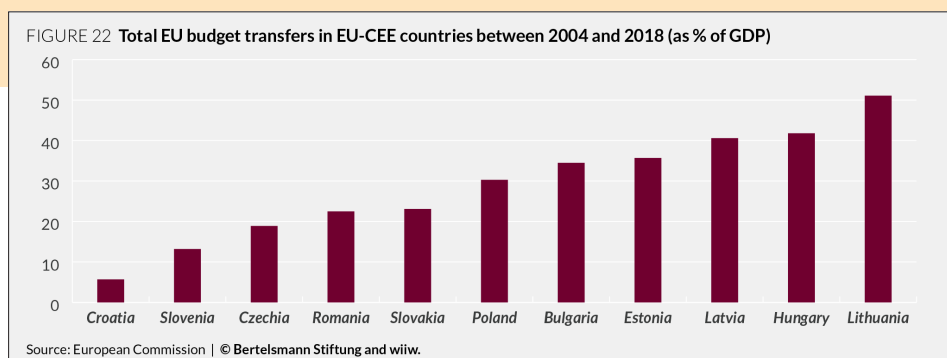
beruházásait, a külföldi működő tőke beáramlását, főként az uniós tagállamokból.

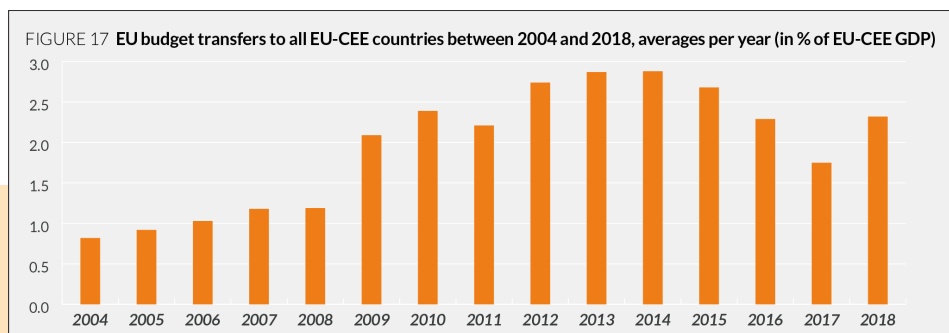
Kedvező feltétele volt a KKE-térség országai felkészülésének az 1990-es években, hogy nem volt olyan érdekütközés, mint amilyen a Nyugat-Balkán új államai között kialakult. A 11 KKE-ország kezdetben is fejlettebb volt, a 6 balkáni ország együttes GDP-je Szlovákia gazdasági teljesítményének felel meg, vagyis az EU28 GDP-jének mintegy 1%-a. Gyenge az érdekltség a jugoszláv utódállamokban az egymás közötti szorosabb gazdasági kapcsolatokra, a rendezetlen politikai viták akadályozzák az eredményes regionális integrációt (Mirel [2022]).

Szükséges a térség intézményrendszerének átalakítása, ez gyorsíthatná az uniós csatlakozás

7. ÁBRA: Az Európai Unió pénzalapjaiból folyósított támogatások összegének rátája* országok szerint, 2004–2018, százalék (átlagos GDP = 100)

* Az országok angol megnevezéssel, az összes uniós támogatás százalékos rátáinak sorrendjében (CR, SI, CZ, RO, SK, PL, BG, EE, LV, HU, LT). A ráta nevezője az időszak átlagos GDP értéke.

8. ÁBRA: Az Európai Unió pénzalapjaiból folyósított támogatások éves rátája* a KKE-térségben, 2004–2018., százalék (GDP = 100)

* A 7. ábrán megnevezett 11 új KKE-tagállam együttes GDP-jéhez mért átlagos százalékos ráta számlálója a folyósított uniós támogatás tárgyévi értékeinek összege.

feltételeinek teljesítését, ahogy a KKE új tagállamai esetén történt. Időigényes a felkészülés, az uniós forrásokból is támogatott intézményi fejlesztések a csatlakozási tárgyalások lezárásáig (2004. stb.) 10 éves folyamatot jelentettek az új tagállamokban.

A balkáni térség infrastruktúrája korszerűtlen, elhasználódott, a harcok következtében rongálódott. Az infrastruktúra fejlesztése a nyugat-balkáni országok GDP-jének legalább átlagosan évi 12%-át igényelné 2018 és 2022 között az uniós csatlakozás feltételeinek teljesítéséhez. A nemzetközi pénzintézet (EBRD) tanulmánya kiemeli, hogy a térség nemzeti jövedelme nem adhat kellő fedezetet ezekhez a beruházásokhoz.

A csatlakozás előtti támogatás a nyugat-balkáni országok programjaihoz sokkal kisebb, mint a KKE-országoké volt. (9. ábra)

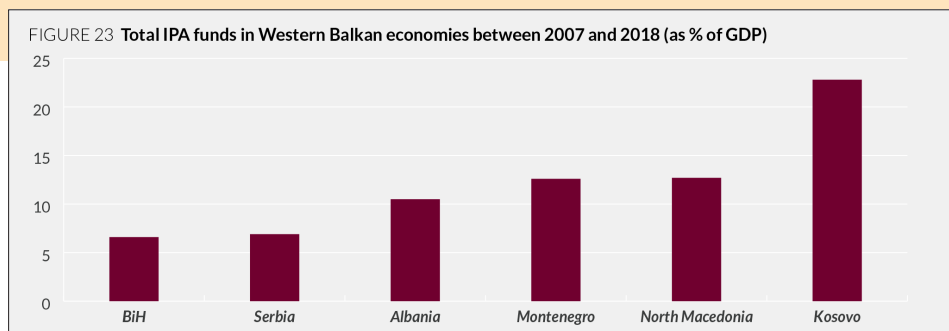
Észak-Macedónia (MK) uniós csatlakozási támogatásainak összege 2007 és 2013 között 615 milliárd EUR, majd 2014 és 2020 között 664 milliárd EUR volt. Nagyságrendi az eltérés a hasonló területű és népességű Szlovénia (SI) vagy Észtország (EE) részére a 2021 és 2027 közötti időszakra elfogadott uniós támogatáshoz mérten (a bruttó összegek SI: 7270 milliárd EUR, EE: 6840 milliárd EUR), a befizetéssel csökkentett nettó összegek is sokkal nagyobbak (SI: 3630 milliárd EUR, EE: 4600 milliárd EUR).

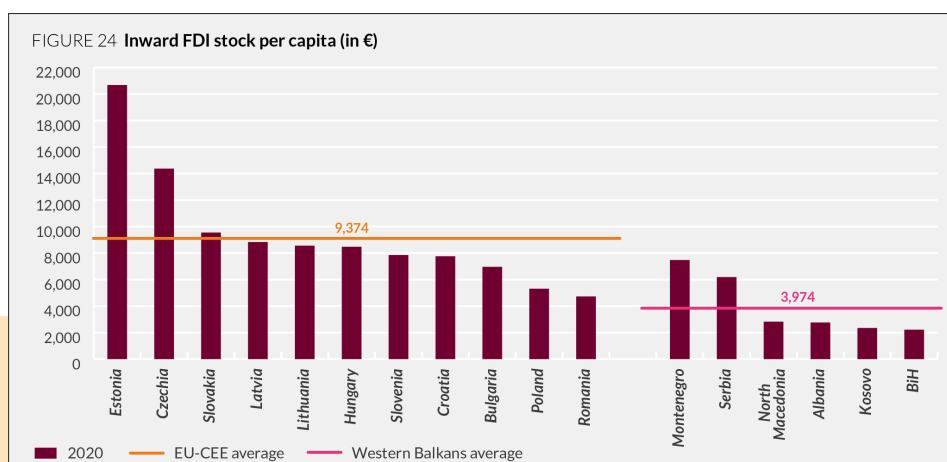
Bulgária (BG) mérete hasonló, mint Szerbiáé (RS), azonban az uniós támogatása 2014 és 2020 között csaknem hatszorosa volt a Szerbia csatlakozását előkészítő IPA összegének. (N. Z.)

A Nyugat-Balkán kevésbé vonzó a külföldi működő tőke befektetéseinek célterületeként, mint más európai térségek. A működő tőke (FDI)

9. ÁBRA: Az Európai Unió pénzalapjaiból folyósított támogatások összegének rátája* országok szerint, 2007–2018., százalék (GDP = 100)

* Az országok angol megnevezéssel, az uniós IPA-támogatás százalékos rátáinak sorrendjében (BH, RS, AL, MN, MK, XK). A ráta számlálója IPA-támogatás összes értéke, a nevezője az időszak átlagos GDP-értéke.

10. ÁBRA: A beáramló külföldi közvetlen beruházás (FDI) állományának egy lakosra jutó értéke országok* szerint, 2020., euró/fő

* Az országok angol megnevezéssel, az FDI-állomány egy lakosra jutó értékének sorrendjében. A bal oldali átlag (9374 EUR/fő) a KKE-térségre (EE, CZ, SK, LV, LT, HU, SI, CR, BG, PL, RO), a jobb oldali átlag (3974 EUR/fő) a nyugat-balkáni térségre (MN, RS, MK, AL, XK, BH) vonatkozik a 2020. évi mutatókkal.

beáramlása hozzájárult a KKE-tagállamok gyors fejlődéséhez, az FDI értéke sokkal kisebb a nyugat-balkáni országokban. (10. ábra)

A multinacionális csoportok főként munkaigényes tevékenységeket telepítenek a nyugat-balkáni térség üzemibe, itt a vonzerő a belföldinél sokkal olcsóbb, de viszonylag alacsonyabb képzettségű munkaerő. A KKE-térségbe az 1990-es évektől nagyobb arányban érkeztek a korszerű, termelékeny technológiák, vonzóbb a képzett helyi munkaerő, a politikai stabilitás, a fejlettebb infrastruktúra. (N. Z.)

Soktényezős elemzés készült a regionális integráció fő hajtóerőivel, többek között a keletkező jövedelem alakulása, a beáramló működő tőke (FDI) és a térség államai között korábban létrejött kapcsolat összefüggéseivel (Tilev [2021]). A regressziós egyenlet függő változói az egységes európai piac, illetve a tagállamokból beáramló működő tőke indikátora a tárgyévben.

Az országok (azok gazdasági ágai) elért integrációja a tényezők számított együttthatóinak előjele és értéke alapján minősíthető. A regressziós elemzések fontosabb független változói:

- az ország a tárgyévben az Európai Unió tagállama-e vagy még nem az;
- a beáramló külföldi közvetlen beruházás (FDI) állományának alakulása;

- a GDP egy lakosra jutó értékének alakulása;
- az előbbi 3 változó 2000. évi értéke (az integrációs folyamat kezdete előtt);
- az uniós alapokból folyósított támogatás rátája (bruttó nemzeti jövedelem = 100);
- a tagállam nemzeti valutája (az euró, illetve a csatlakozás után sem változott);
- a GDP reálértéke (milliárd EUR) és aránya az EU27 összes GDP-jéhez mérten;
- a nemzeti valuta hivatalos árfolyama (USD = 100);
- az átlagbér alakulása;
- a munkatermelékenység alakulása.

A termék- és szolgáltatásexport európai integrációja szorosságának indikátora a KKE-országok külkereskedelmi kapcsolatainak alakulása egymással, valamint az Európai Unió korábbi tagállamaival a csatlakozás előtt. Az indikátor összefügg a GDP egy lakosra jutó értékével is.

A GDP volumennövelése összefügg a kormányzati költségvetés fejlesztési kiadásaival, továbbá az országba beáramló külföldi közvetlen beruházásokkal (FDI). A KKE-tagállamok csatlakozás előtti és utáni tárgyévben kapott uniós támogatásainak magyarázó ereje pozitív, de viszonylag kisebb, a regionális integráció szorosságának hajtóerői más, erősebb hajtóerővel is összefüggnek.

A regressziós számítás szerint átlagosan 14%-kal növelné a KKE-tagállamok GDP-jének volumenét, ha az alapváltozat szerinti uniós támogatások

éves összegének a kétszeresét kapnák. Feltételezhető ezért a nemzeti jövedelem növekedése a Nyugat-Balkánon is a nemzetgazdaságok előkészített európai integrációjával. A közeljövőben növelhető lenne a háztartások és a vállalatok belföldi végső felhasználása, ha a korábbiaktól eltérő megközelítéssel folyósítanák az uniós támogatásokat (EPC [2015], Lazarević [2018], Mirel [2022]).

Az Európai Unió legújabb bővítésének folyamata lassult az utóbbi években. Tárgyalási szakaszban van a nyugat-balkáni országok 2021 és 2027 közötti támogatásának feltételrendszere. Több ajánlás szerint történhet a támogatási programok elfogadása, szakaszokra bontható a felkészülés.

- Növelhetnék a támogatást az előkészítendő társulási szerződés alapján, az eddigi kétoldalú IPA-programok helyett létrehozható új keretfeltételekkel.
- Jobban összehangolhatók a csatlakozás térségi feltételei az infrastruktúra fejlesztéseinek

egyeztetett céljaival, megnyithatók a szükséges támogatások az uniós strukturális alapból, annak megnövelt értékeivel.

- *Lényegesek a térség egyeztetett reformjai is a közös felkészülés egymást követő szakaszaiban.*
- *Az egységes európai piac már az első szakaszban megnyitható a nyugat-balkáni termékek, szolgáltatások előtt, jelenleg a tagállamok részesedése átlagosan mintegy 66% a térség exportjában és importjában.*
- *A felkészüléssel növelhető a nemzeti jövedelem volumene, a térség beruházási rátája.*
- *Növekedne a beáramló külföldi tőke (FDI) állománya, ez is fedezetet adna az infrastruktúra korszerűsítéséhez, a csatlakozás előkészítéséhez.*
- *Az ajánlott felkészülési stratégia szakaszainak közbelső eredményeit értékelve fokozatosan növelnék a térség uniós támogatásait.*
- *A 6 balkáni ország először megfigyelői státussal vehetne részt az európai testületek munkájában, a csatlakozással saját jogon is. (N. Z.)*

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás fontosabb feltételei egymástól eltérők a közép-kelet-európai (KKE) és a nyugat-balkáni térség országai esetén. Megvizsgálták a regionális integráció hajtóerőit és a felkészülés várható eredményeit a térség új államai szerint. A balkáni térség gazdasági fejlettsége alacsonyabb, az intézményrendszerük fejletlenebb, az egymás közötti kapcsolatuk kevésbé szoros, mint a KKE-országoké volt a csatlakozásuk előtt. Irányadók az egykori PHARE, SAPARD és ISPA támogatási programok hatásai, ezek is segítették a szorosabb regionális együttműködést a piacgazdaságra áttért visegrádi és balti, valamint a balkáni új tagállamok között.

Az IPA támogatási program segíti a Nyugat-Balkán országaiban a csatlakozás előírt gazdasági, intézményi és nemzetközi feltételeinek előkészítését. Gyorsítaná a csatlakozási folyamatot, ha erősítenék a térségen belüli együttműködést, főként az infrastruktúra összehangolt hálózataival. A korábbi támogatási programok felülvizsgálata ajánlott, többszakaszos felkészüléssel. Az elvárt intézményi reform időigényes, vannak lezárandó érdekütköztetések, viták. Ajánlott a térség egyeztetett beruházási stratégiája a csatlakozás gyorsítására.

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- EPC [2015]: Balfour, R. – Stratulat, C.: Introduction.; Avery, G.: Enlargement policy in perspective. In Balfour, R. – Stratulat, C. (szerk.): *EU member states and enlargement towards the Balkans*. Issue Paper, 79. sz. Brussels, European Policy Centre. 1–10., 11–18. <https://www.epc.eu/en/Publications/EU-member-states-and-enlargeme~254ae0>
- Lazarević, M. [2018]: *Away with the enlargement bogeyman*. Brussels, European Policy Centre. https://cep.org.rs/wp-content/uploads/2022/10/Away-with-the-Enlargement-Bogeyman_CEP-1.pdf
- MIREL, P. [2019]: *European Union-Western Balkans: for a revised membership negotiation framework*. European issues Policy Paper, 529. sz. Fondation Robert Schuman. <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0529-european-union-western-balkans-for-a-revised-membership-negotiation-framework>
- MIREL, P. [2022]: *In support of a new approach with the Western Balkans: Staged accession with a consolidation phase*. European issues Policy Paper, 633. sz. Fondation Robert Schuman. <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0633-in-support-of-a-new-approach-to-the-western-balkans-step-by-step-membership-with-a-consolidation>
- TILEV, D. [2021]: *Instrument for Pre-accession Assistance (IPA III 2021-2027): Is IPA III a new chance to deepen the accession reforms?* Policy Paper No.28/2021. Skopje, Konrad Adenauer Foundation. <https://idscs.org.mk/en/2021/09/29/instrument-for-pre-accession-assistance-ipa-iii-2021-2027-is-ipa-iii-a-new-chance-to-deepen-the-accession-reforms>

A felülvizsgált globális Többdimenziós Szegénységi Index (MPI) empirikus vizsgálata és robosztussága

Sabina Alkire – Usha Kanagaratnam – Ricardo Nogales – Nicolai Suppa:
Revising the Global Multidimensional Poverty Index: Empirical Insights
and Robustness

Review of Income and Wealth, 2022. 68. sz. S347–S384. o.

DOI: <https://doi.org/10.1111/roiw.12573>

A 2018-ban felülvizsgált módszertan értékelése 105 fejlődő országra tartalmazza a szegénység 10 statisztikai indikátorát. A Többdimenziós Szegénységi Index (MPI) aggregálható a 6 földrajzi térség szerint. A számítási eljárás az átlagos deprivációs rátát az indikátor súlyrendszerével kombinálja. Globális rangsorok képezhetők a szegénység fokozatai szerint. Részminták határolhatók el a szegények városi és vidéki típusú lakóhelye, valamint korcsoportjai szerint.

Tárgyszavak: depriváció, módszertan, szegény háztartás, táplálkozás, gyermekhalandóság, képzettség, lakhatás, közművek, fejlődő országok, UNDP, UNICEF, globális index, rangsor, 2010, 2018

A 2010-ben kialakított nemzetközi statisztikai módszertan 4 dimenzió, ezen belül 10 indikátor alapján határozta meg a szegénység globális indexét. Az index (Global Multidimensional Poverty Index – MPI) 2018-ban felülvizsgált metodikája módosította több indikátor tartalmi meghatározását (Aguilar–Sumner [2020]). (1. táblázat)

A nemzetközi összehasonlítás a többdimenziós szegénységi index (MPI) globális rangsoraira, idő-soraira alapozott. Az eljárás konzisztens változó:

- I. a deprivált népesség számaránya a szegénységi küszöb szerint;
- II. az indikátorok súlyrendszere a kombinált nélkülözésben érintett népesség száma alapján;

1. TÁBLÁZAT: A globális Többdimenziós Szegénységi Index (MPI) dimenziói és indikátorai, 2010., 2018.

* Az indikátorok betűjele a forrásmű angol fogalmi meghatározása szerint. A jelölt indikátorok esetén változott a korábbi (2010. évi) tartalmi meghatározás.

A szegénység dimenziói	Indikátor (jelölése)	A 2010. évi	A felülvizsgált
		Globális Multidimenziós Szegénységi Index (MPI) fogalmi meghatározása a deprivált állapotra (ha „IGEN” = 1)	
Egészség	Táplálkozás NU	Ha legfeljebb 70 éves felnőtt testtömeg-indexe (BMI) alacsony , ha legfeljebb 5 éves gyerek kórosan sovány	Ha felnőtt, illetve 5–19 éves: a korához mérten a testtömeg-indexe (BMI) alacsony , ha legfeljebb 5 éves gyerek kórosan sovány , a fejlődésben elmaradt
	Gyermek-halandóság CM	Ha a háztartásban volt gyermekhalál	Ha a felmérést megelőző 5 évben meghalt (legfeljebb 18 éves) gyermek
Képzettség	Iskolázás időtartama YS	Ha a háztartás 10+ éves tagjai közül egyik sem végzett 5 iskolai osztályt	Ha a háztartás 10+ éves tagjai közül egyik sem végzett 6 iskolai osztályt
	Iskolalátogatás SA	Ha az iskoláskorú gyerek a rá vonatkozó életkorig nem végzett el 8 osztályt	
Életszínvonal	Fűtés, fűtés CF	Ha a háztartás a fűtéshez trágát, fát, faszenet használ	
	Szennyvíz-elvezetés SN	Ha korszerűtlen vagy másokkal közös a háztartás szennyvízelvezetése	
	Ivóvíz DW	Ha nem megfelelő minőségű a háztartásban az ivóvíz, vagy az egészséges ivóvíz a lakóhelytől (oda-vissza) legalább 30 perces gyaloglással érhető el	
	Elektromos hálózat EL	Ha a háztartásban nincs csatlakozás elektromos hálózathoz	
	Lakáshelyzet HO	Ha a lakóhely padlózata trágya, homok, szennyezett vagy nem meghatározott típusú	Ha lakhatásra nem megfelelő a háztartás építménye: a padlózata természetes anyag, vagy a fal, illetve a tetőzet anyaga kezdetleges
	Háztartási eszközök AS	Ha a háztartás nem tart legalább egy saját eszközt a következőkből: rádió, TV, telefon, hűtőgép, kerékpár, motorkerékpár. ÉS nincsen saját személyautó, teherautó	Ha a háztartás legalább egy saját eszközt nem tart a következőkből: rádió, TV, telefon, számítógép, állati vontatású jármű ÉS nincsen saját személyautó, teherautó

Földrajzi térség	Jel	Országok száma
Arab államok	AS	13
Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán	EAP	12
Európa és Közép-Ázsia	ECA	14
Latin-Amerika és a Karib-térség	LAC	20
Dél-Ázsia	SA	7
Afrika, Szubszahara	SSA	39
Fejlődő országok mintája összesen	TOT	105

2. TÁBLÁZAT: A részminták terjedelme a fejlődő országok térsége szerint, 2010., 2018.

* A térségek betűjele az angol elnevezés szerint. A világ mintegy 200 állama tartozik a fejlődő országok csoportjába, a Világbank és az UNDP besorolási ismérveivel. A teljes minta mutatói (TOT) a 6 földrajzi térség átlagai.

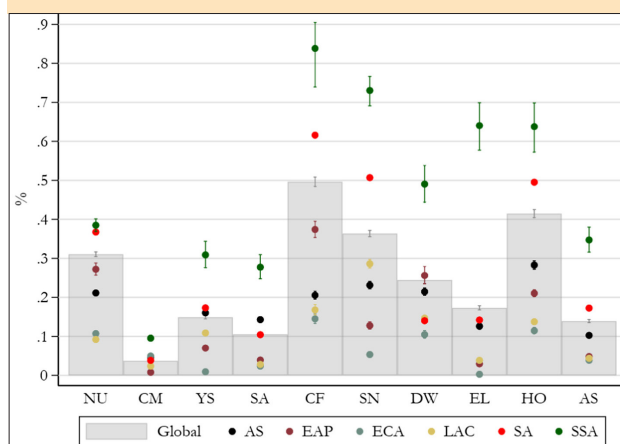
III. a globális Többdimenziós Szegénységi Index (MPI).

A nélkülözés tényezői a minta 105 fejlődő országára, valamint 6 térségére aggregálva számíthatók. Részminta tartalmazza a változókat a szegény városi és vidéki háztartások, valamint a korcsoportok szerint. (2. táblázat)

A 2018-ban felülvizsgált módszertan elérhető: <https://hdr.undp.org/content/new-global-mpi-2018-aligning-sustainable-development-goals>.

1. ÁBRA: A depriváció indikátorainak* átlagos súlya térségek szerint, ráta (népesség = 1,00)

* A 10 indikátor (1. táblázat) átlagos súlya a 105 országra a diagramok szerint. A pontok a 6 térség (2. táblázat) átlagos deprivációs rátái az indikátorok szerint. A függőleges vonal a 95%-os konfidenciasávot jelzi a mérési pontokban.

A minta 105 országának mintegy 5700 millió lakosa a világ 2016. évi népességének közel 77%-a, ez a fejlődő országok (developing countries) összes lakosának közel 91%-át képviseli. A nemzetközi felmérés tárgyelvei azonosak, néhány kivétellel.

A minta felméréseinek egységes kérdőíve 8,78 millió személy demográfiai mutatóit, a depriváció indikátorait tartalmazza (Santos [2019], Nwani-Osuji [2020], Fajardo-Gonzalez-Molina-Montoya-Aguirre-Ortiz-Juarez [2021], UNDP [2022a], UNDP [2022b], Molina-Ortiz-Juarez-NETWORK, U. G. P. [2020], World Bank [2021]).

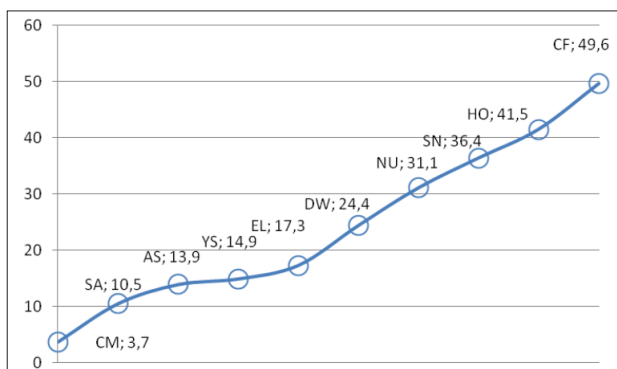
A fejlődő országok adatbázisa az USAID (U.S. Agency for International Development) Demographic and Health Surveys (DHS) Program felmért mutatóit tartalmazza, elérhető: <https://dhsprogram.com/data/available-datasets.cfm>. Adatforrás továbbá az UNICEF MICS (Multiple Indicator Cluster Surveys) felmérése, elérhető: <https://mics.unicef.org/surveys>.

Az ECA jelű térséghez tartoznak a Balkán, Közép-Ázsia és Dél-Kaukázus fejlődő országai. Forrás: <https://www.worlddata.info/developing-countries.php>. (N. Z.)

A deprivációs mátrix oszlopa a 10 indikátor (1. táblázat), az elemi sorok a felmért személyek (n) nélkülözésének változója. A változók értéke 1 vagy 0 a felmért depriváció vagy hiánya szerint. A szegénység gyakorisága az egyéni nélkülözés indikátorainak száma szerint számítható a 6 földrajzi térségben. Az indikátorok súlyrendszere a földrajzi térségek szerint számítható, a szegénység intenzitásának mértékeként. (1. ábra)

Egyik indikátor sem fordul elő a nélkülözés nélküli (non-deprived) háztartásokban. A 10 indikátor súlyvektora (w) a teljes mintára (TOT) és térségeire számítható, annak maximuma a legsúlyosabb nélkülözés (w = 1,00), a minimuma az egyéni depriváció teljes hiánya (w = 0,00). A minta indikátorainak átlagos rátája a felmért 105 ország és térségei összes deprivációs esetét tartalmazza, a küszöbszint szerint nem szegény háztartásokét is (aggregate uncensored headcount ratios). (N. Z.)

A 105 fejlődő ország teljes mintájában a gyermekhaladóság (CM) és az iskoláztatás (SA) átlagos gyakorisága a legkisebb, a főzés, fűtés (CF) nélkülözéséé a legnagyobb. (2. ábra)

2. ÁBRA: A teljes minta átlagos deprivációs rátája*, százalék (népesség = 100)

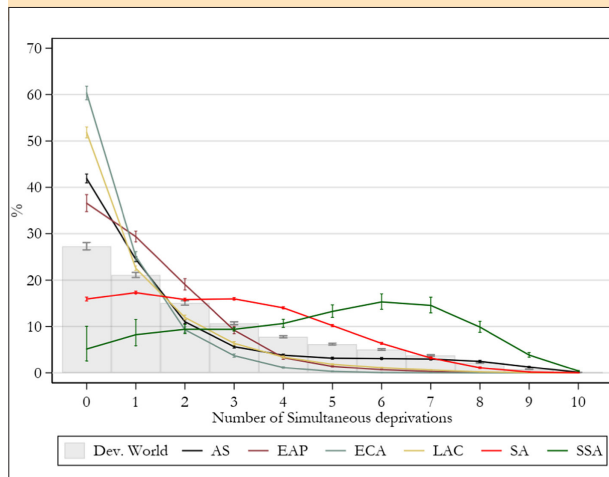
* Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataival. A 10 indikátor (1. táblázat) átlagos rátája szerinti rangsor a 105 fejlődő országra összesítve.

A minta tartalmaz nem nélkülöző háztartásokat, ezek számaránya átlagosan 27%, csak 1 deprivációs indikátor fordul elő a népesség további 21%-ára. Eltérő az olyan szegény háztartások számaránya (headcount or incidence – H, %), ahol egyidejűleg 2 vagy több deprivációs indikátor mérhető a 6 térségben. (3. ábra)

Afrika szubszaharai térsége (SSA) és Dél-Ázsia (SA) népességének nélkülözése a legkiterjedtebb 3 és több indikátor átlagos gyakoriságával mérve, az európai és közép-ázsiai (ECA) fejlődő országok kombinált deprivációs rátája a legkisebb (*World Bank [2023]*). Az index (MPI) és tényezőinek időso-

3. ÁBRA: Az átlagos deprivációs ráta térségek és a felmért indikátorok száma* szerint, százalék (népesség = 100)

* Az oszlopok a teljes minta átlagos százalékos rátája a felmért indikátorok száma szerint. A pontok az egyidejűleg mért deprivációs indikátorok átlagos rátája a 6 térség (2. táblázat) részmintáiban. A függőleges vonal a 95%-os konfidencia-sávot jelzi a pontokban.

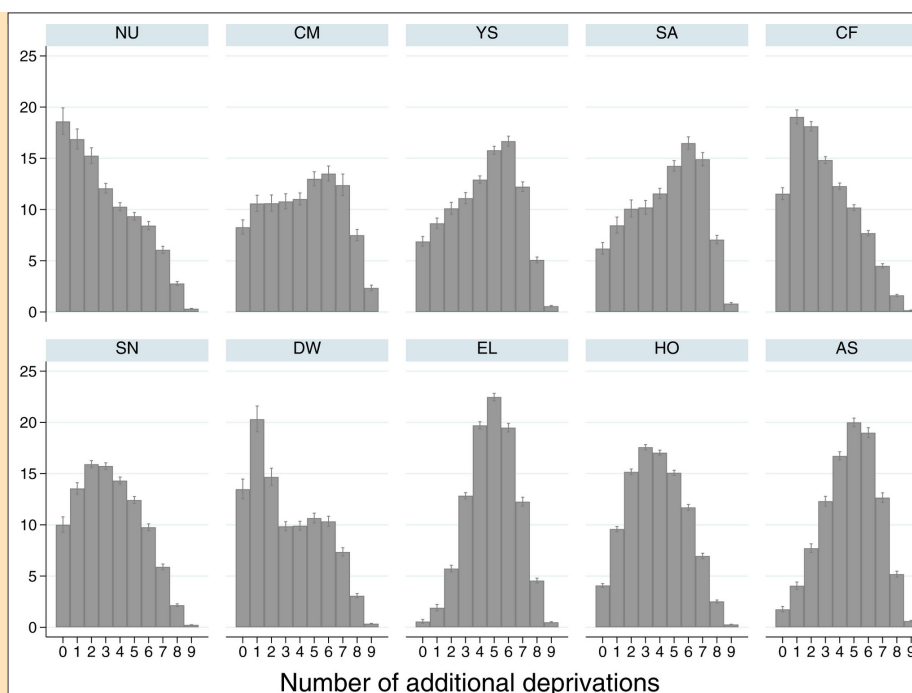

rai országok szerint is elérhetők: <https://hdr.undp.org/mpi-statistical-programmes>.

A szegénység miatti nélkülözés fokozata az egyes indikátorokat kiegészítő többi 9 gyakoriságával kombinálva mérhető. A szegénység viszonylag kisebb nélkülözéssel jár, ahol az éppen vizsgált indikátor gyakorisága a legnagyobb a minta népességének eloszlásában. (4. ábra)

4. ÁBRA: Az átlagos deprivációs ráta a 10 indikátor és a kombinációik száma* szerint, százalék (népesség = 100)

* A teljes minta 10 indikátorának (1. táblázat) átlagos rátája a kiegészítő indikátorok (1–9) száma szerint. Az első oszlop („0”) azok százalékos rátája, akikre kizárólag az ábrarészek szerinti nélkülözés jellemző. A függőleges vonal a 95%-os konfidencia-sávot jelzi a kiegészítő indikátorok növekvő száma szerint.

A táplálkozás (NU) nélkülözése viszonylag kevés kiegészítő indikátorral mérhető a teljes mintában. Többféle és súlyosabb a szegények nélkülözése az elektromos hálózat (EL) és a háztartási eszközök (AS) indikátorát kiegészítő egyéb deprivációk eseteiben. (N. L.)

A háztartások nélkülözésének rangsorai a 10 deprivációs indikátor rátáival, továbbá a szegénység többdimenziós indexe (MPI) térségi változóival képezhetők. A 6 térség átlagos többdimenziós szegénységi indexe (MPI) szorzatként számítható:

- az egyik tényező a deprivációs ráta az egyes indikátorok szerint (népesség = 100),
- a másik a deprivációs indikátor pontszámainak kombinált intenzitása (intensity of multidimensional poverty – A, %).

A számított többdimenziós szegénységi index (MPI) 1,00 értéke a maximális szegénységi fokozat, ahol (elvileg) mindenki nélkülöző és ahol a legnagyobb a tényezők súlya (w). A minták tényleges térségi indexe (MPI) a két szélső érték közötti.

A módszertan egységes küszöbszintjei (k) határolják el a szegénység 3 fokozatát:

- tartós a nélkülözés (acute deprived), ahol az MPI nagyobb, mint 1/5;
- sérülékenyek a térség háztartásai (vulnerable deprived) ahol az MPI nagyobb, mint 1/3;

- súlyosan deprivált a térség népessége (severe deprived), ahol az MPI nagyobb, mint 1/2.

Afrika szubszaharai országaiban (SSA) a népesség mintegy 58%-a, a dél-ázsiai (SA) térségben a háztartások több mint 31%-a tartósan szegény. A súlyozott átlagos deprivációs indikátor ebben a legszegényebb két térségben közel azonos (A = 55% és 51%)

A többdimenziós szegénységi index (balancing incidence and intensity) különböző a két térség népességszáma következtében (SSA = 0,317, SA = 0,143). Az index (MPI) viszonylag nagy a globális rangsorban 3. arab országok átlagaként (AS = 0,098). (N. Z.)

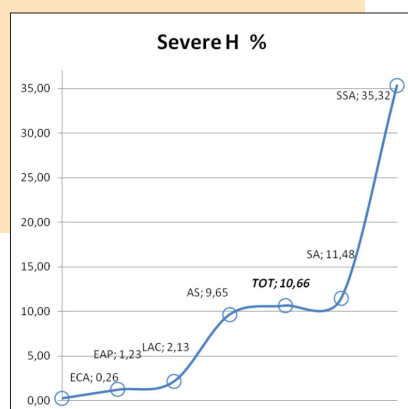
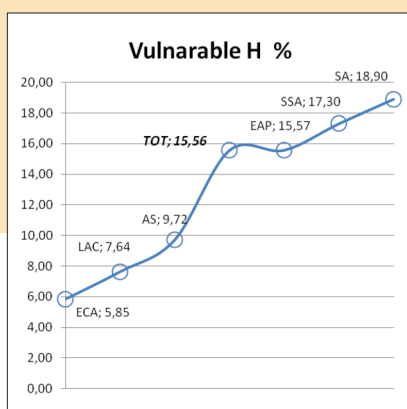
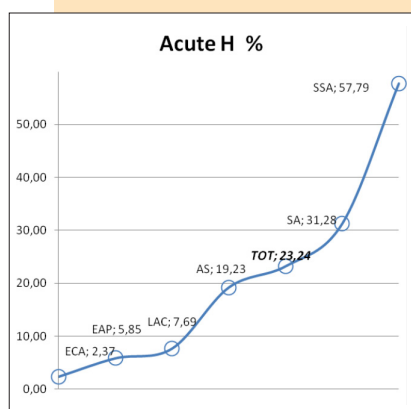
A 6 térség rátái széles sávban szóródnak, egymástól eltérő a fejlődő országok rangsora a szegénység 3 fokozatában. A súlyosan szegények átlagos számaránya (TOT: 10,66%) kisebb, mint a másik két fokozatban (23,24%, illetve 15,56%). Az európai és a közép-ázsiai (ECA) térség rátái a legkisebbek mindhárom fokozatban, a szubszaharai afrikai térségei (SSA) 2 részmintában a legnagyobbak. Az SSA-térségben mintegy 342 millió fő súlyosan szegény, az átlagos ráta (incidence of severe poverty) 35,3%. Ennél kisebb a ráta Dél-Ázsiában (SA = 11,5%), a súlyosan szegények száma itt mintegy 200 millió fő. (N. Z.)

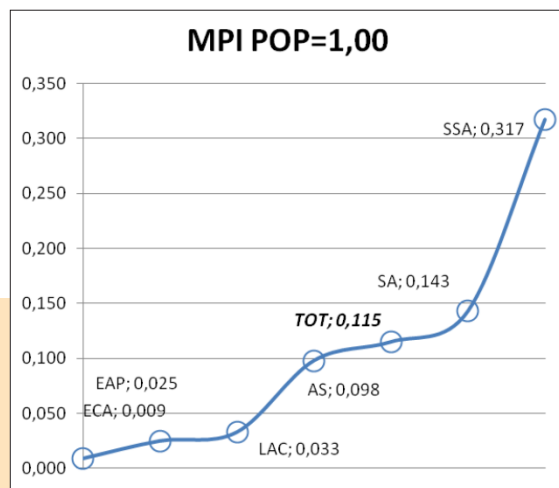
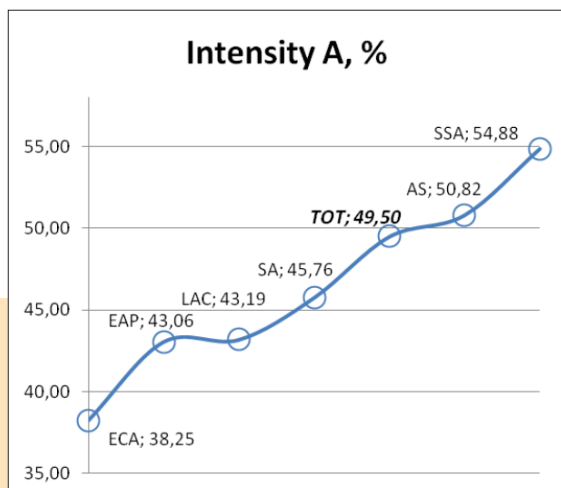
5. ÁBRA: Az átlagos deprivációs ráta a súlyosság fokozatai* és térségek szerint (népesség = 100)

* Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataival. A 6 térség (2. táblázat) a deprivációs ráta (H) szerint rendezve, TOT jelöli a minta átlagos deprivációs rátáját. A nélkülözés fokozatainak a küszöbszintje (k) a többdimenziós szegénységi index (MPI) szerinti, a változók (c):

- » a tartósan nélkülözők esetén (bal oldali ábra) $1/5 < c < 1/3$;
- » a sérülékeny háztartásokra (középső ábra) $1/3 < c < 1/2$;
- » a súlyosan szegény népességre (jobb oldali ábra) $c > 1/2$.

A küszöbszint (k) és a népességszám szerinti súlyok (A) változtatása módosítja a térségi ráták (H) sorrendjét.

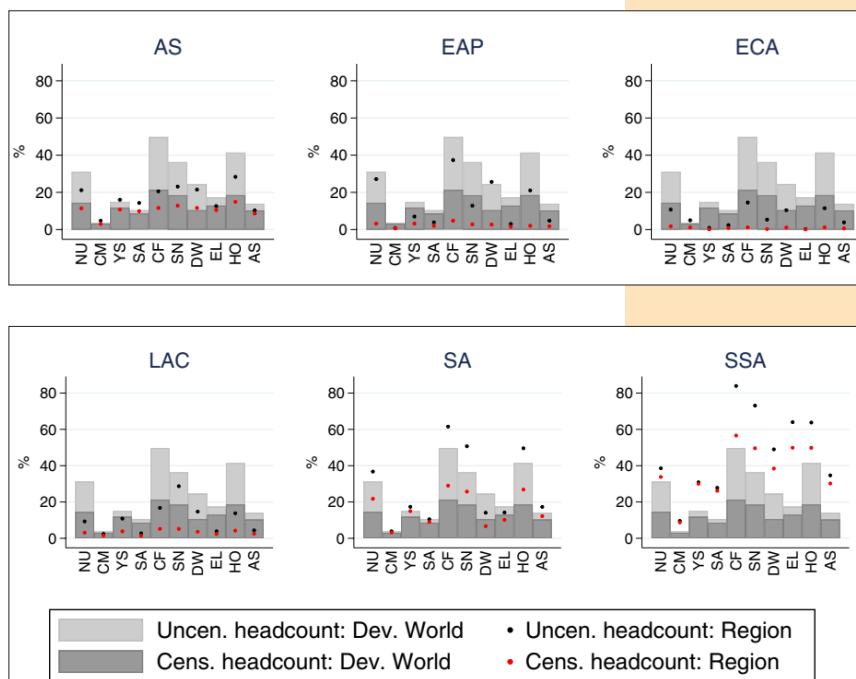

6. ÁBRA: A deprivációs indikátorok súlyai (A, %) és a többdimenziós szegénységi index (MPI)* globális rangsora térségek* szerint

* Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataival. A szegénységi ráta térségi súlyai (A, %) szerinti rangsor a bal oldali ábrarészen. A 6 térség rangsora az MPI indexekkel (jobb oldali ábrarész) az előbbtől eltérő. A 6 térség (2. táblázat) a változók szerint rendezve, azonos szegénységi küszöbvel (k).

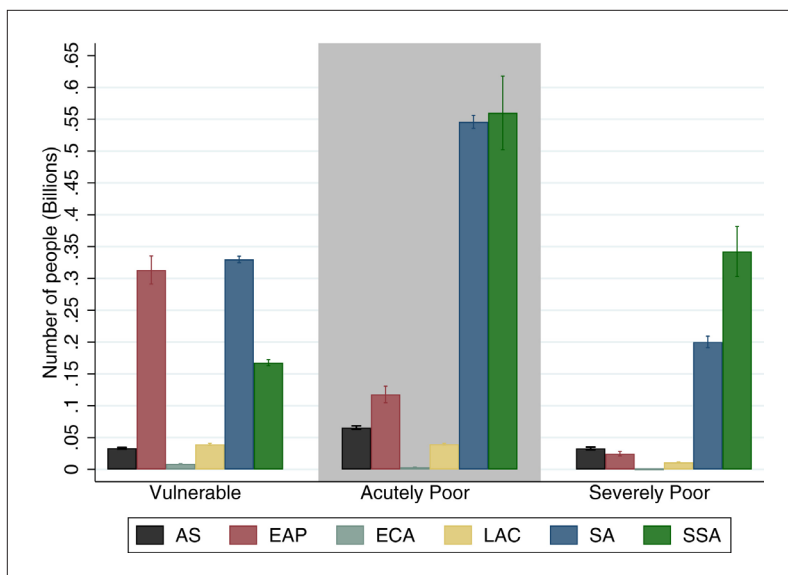
A depriváció súlya (A, %) Afrika szubszaharai térségében a legnagyobb (SSA = 55%), az európai és a közép-ázsiai térségben a legkisebb (ECA = 38%), a minta átlagában (TOT) közel 50%. A térségek relatív szegénysége mérhető a többdimenziós indexeik (MPI) távolságaival, referenciaként ajánlott a globális minta tárgyév átlaga (TOT = 0,115). (6. ábra)

A nélkülözés súlyosságának fokozatai a számítás egységes küszöbszintjei (k) szerint határozhatók el. A szegény háztartások egy részének indexe kisebb a küszöbszintnél, ezek a nem szűrt szegénységi ráta (uncensored headcount ratios) szerint csoportosíthatók. A másik csoport a halmozottan szegény háztartásoké, ahol az index (MPI) nagyobb, mint a küszöbszint. (7. ábra)

7. ÁBRA: Az átlagos deprivációs ráta (H) a szűrt és a teljes mintában* térségek és a 10 indikátor szerint, százalék (népesség = 100)

* A szűrés elhatárolja a veszélyeztetett és a súlyosan szegény népet a minta többi részétől. A teljes és a szűrt (Cens) minta 10 indikátorának (1. táblázat) százalékos rátái (H) a 6 térségben (2. táblázat). Alsó oszlop a szűrt, a felsővel kiegészítve a 10 indikátor teljes mintájának szegénységi rátája a 105 fejlődő ország átlagaként (Dev World). Az alsó pont a szűrt (Cens) rész, a felső a nem szűrt (akut szegény) népesség (Uncen) rátái.

8. ÁBRA: A népesség száma térségek és a szegénység fokozatai szerint, milliárd fő

* A szűrési feltételnek megfelelő halmozottan szegények (poverty and deprivation) becsült száma a 6 térségben (2. táblázat). Az ábra bal oldalán a sérülékeny, a jobb oldalon a súlyosan szegény népesség tárgyévi száma. Középen a tartósan szegények (nem szűrt) becsült száma. A függőleges vonal a 95%-os konfidenciasávot jelzi.

A szegénységben élők száma térségek szerint becsülhető a minta felmért rátái és a számított index (MPI) fokozatai alapján. (8. ábra)

Összehasonlíthatók a városi és a vidéki lakosság szegénységi mutatói a térségek felmért

deprivációs adatai alapján. (9. ábra)
A globális rangsor a szegény népesség korcsoportjai szerint is elemezhető. (10. ábra)

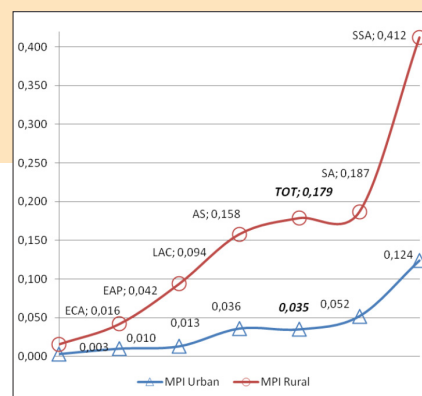
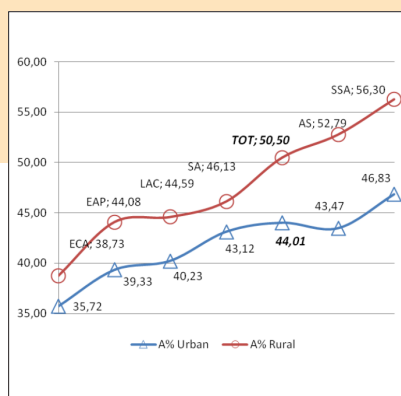
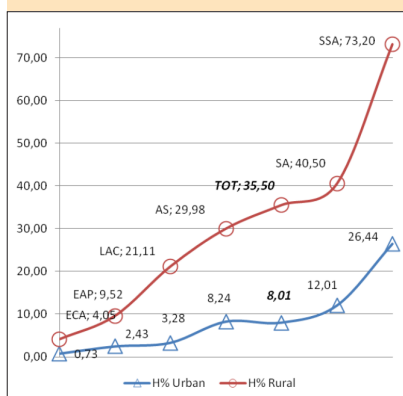
A 2 településtípus és a 4 korcsoport szegénységi mutatói közötti távolság az európai és a közép-ázsiai (ECA) térségben a legkisebb. A városi rész minta deprivációs rátája (H, %) és MPI-indexe rendre kisebb, mint a szegényebb vidéki településeké. A térségek népességének tárgyévi száma magyarázza a rangsorok és a mutatók távolságainak eltéréseit az ábrákon. (N. Z.)

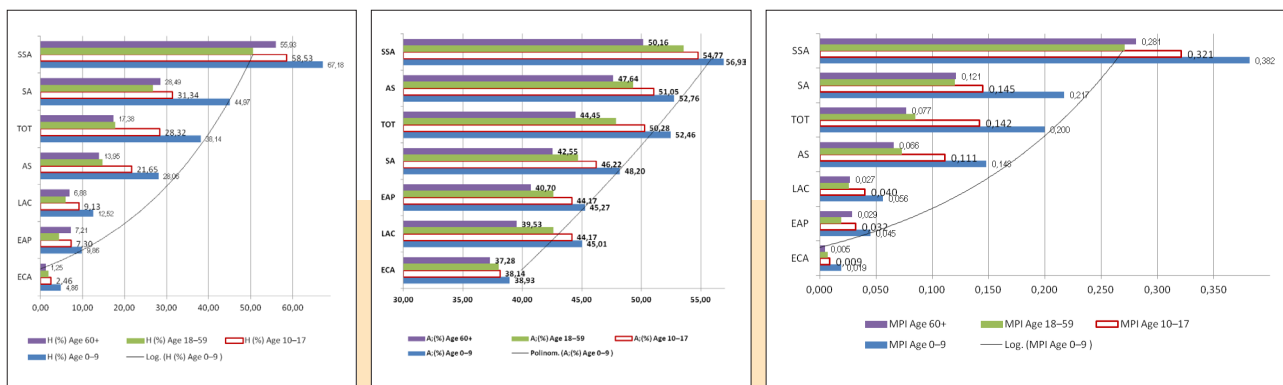
Globális rangsor alakítható ki az inaktív gyerekek és fiatalok, valamint az aktív korú és a 60+ éves felnőttek részmintáiban a többdimenziós szegénységi indexekkel (MPI). (11. ábra)

A munkajövedelem és az időskori nyugdíj magyarázza, hogy az index (MPI) viszonylag alacsony a 60+ évesek mintáiban (TOT = 0,077), ennél magasabb a 20 évnél fiatalabb inaktív népességé (0,200 és 0,142). Az európai és a közép-ázsiai (ECA) térségben a legkisebb a 18 évnél fiatalabbak és a 60+ évesek többdimenziós szegénységi indexe (MPI), ez összefügg a fejlett szociális védelemmel. (N. Z.)

9. ÁBRA: A deprivációs indikátor rátái (H, %), súlyai (A, %) és a többdimenziós szegénységi index (MPI) globális rangsora térségek és településkategóriák* szerint

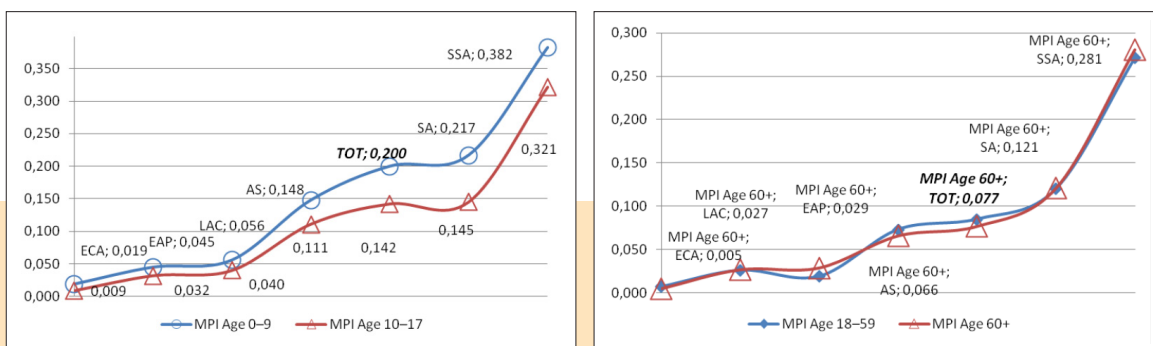
* Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataival. A 6 térség (2. táblázat) a részminták változóit rendezve, azonos szegénységi küszöbvel (k). A két grafikon rangsorolja a városi és a kistérségi rész minta átlagos rátáit (bal oldalon, H, %), súlyait (középen, A, %) és MPI-indexeit (jobb oldalon). TOT jelöli a részminták átlagait.

10. ÁBRA: A deprivációs indikátor rátái (H, %), súlyai (A, %) és a többdimenziós szegénységi index (MPI) globális rangsora korcsoportok * szerint

* Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataival. A 6 térség (2. táblázat) a részminták változói szerint rendezve, azonos szegénységi küszöbvel (k). A korcsoportok: 0–9, 10–17, 18–59, 60+ életév. A 3 ábrarész, mint a 8. ábrában, TOT jelöli a részminták átlagait.

11. ÁBRA: A többdimenziós szegénységi index (MPI) globális rangsora korcsoportok* és térségek szerint

* Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatának adataival. A 6 térség (2. táblázat) a részminták indexe (MPI) szerint rendezve, azonos szegénységi küszöbvel (k). A bal oldali ábra korcsoportjai: 0–9 és 10–17 életév, a bal oldali 18–59 és 60+ életév. TOT jelöli a részminták átlagait a részminták népességének tárgyévi száma magyarázza a rangsorok eltéréseit.

A deprivációs indikátor binárisan (1 vagy 0) méri a háztartások nélkülözését, az input és az output alakulásával. Az indikátorok nem fejezik ki a deprivációs helyzet hátterét, a társadalmi, történeti, demográfiai összefüggéseit. A társadalmi norma szerint sokféle a válasz például a táplálkozásbeli (NU) nélkülözésre, a tápérték alapján az afrikai (SSA) háztartások deprivációs határa kisebb, mint az európai és közép-ázsiai fejlődő országokban (ECA).

A részminták adathiánya imputálással pótolható a korcsoport, a társadalmi csoport, a nemek, a településtípus stb. szerinti részmintákban (UNDP [2022a]). A népesség egyenlőtlensége különböző a 6 térségben például a gyermekhalandóság (CM), a képzettség, az életkörülmények stb. felmért mutatói szerint. Az elemzés egyik tényezője ennek kapcsán a számított deprivációs mutatók szórása a részmintákban.

A nemzetközi adatbázisok hivatalos deprivációs indikátorai, demográfiai változói különböző tárgy-évekre vonatkozhatnak. A 6 térség átlagos mutatóinak globális rangsora kevésbé érzékeny a felmérés eltérő tárgyéveire. A fejlődő országok és térségeik indikátorainak, többdimenziós szegénységi indexeinek (MPI) közvetlen összehasonlítása azonban korlátozott (UNECE [2017]).

A forrásmű összehasonlítja a 2010. és a 2018. évi metodikával számított fontosabb indikátorok, illetve az összetett index (MPI) alakulását, értékeli a módszer robusztusságát.

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- Aguilar, G. R. – Sumner, A. [2020]: *Who are the World's Poor? A New Profile of Global Multidimensional Poverty*. Oxford, University of Oxford. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2019.104716>
- Fajardo-Gonzalez, J. – Molina, G. G. – Montoya-Aguirre, M. – Ortiz-Juarez, E. [2021]: *Mitigating Poverty: Global Estimates of the Impact of Income Support during the Pandemic*. New York, United Nations Development Programme. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2021-06/UNDP-DFS-Mitigating-Poverty-Global-Estimates-of-the-Impact-of-Income-Support-during-the-Pandemic.pdf>
- Molina, G. G. – Ortiz-Juarez, E. – NETWORK, U. G. P. [2020]: *Temporary Basic income: Protecting Poor and Vulnerable People in Developing Countries*. New York, United Nations Development Programme. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/arabstates/Temporary-Basic-Income-V3.pdf>
- Nwani, S. E. – Osuji, E. [2020]: Poverty in Sub-Saharan Africa: The dynamics of population, energy consumption and misery index. *International Journal of Management, Economics and Social Sciences*, 4. sz. 247–270. <https://doi.org/10.32327/IJMESS/9.4.2020.13>
- Santos, M. E. [2019]: *Challenges in designing national multidimensional poverty measures*. Santiago, Economic Commission for Latin America and the Caribbean. https://www.cepal.org/sites/default/files/publication/files/44453/S1801163_en.pdf
- UNDP [2022a]: *MPI 2022 FAQs. What is the Global Multidimensional Poverty Index?* United Nations Development Programme. <https://hdr.undp.org/mpi-2022-faqs> (online)
- UNDP [2022b]: *Unpacking deprivation bundles to reduce multidimensional poverty Global Multidimensional Poverty Index*. United Nations Development Programme – Oxford Poverty and Human Development Initiative. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdp-document/2022mpireporten.pdf>
- UNECE [2017]: *Multidimensional Poverty Indices*. In *Guide on Poverty Measurement*. New York – Geneva, United Nations – Economic Commission for Europe. 123–155. <https://unece.org/DAM/stats/publications/2018/ECECESSTAT20174.pdf>
- WORLD BANK [2021]: *Global Subnational Atlas of Poverty*. The World Bank. 2021. június. <https://datacatalogfiles.worldbank.org/ddh-published/0042041/DR0052553/global-subnational-poverty-atlas-gsap-documentation-june-2021.pdf?versionId=2023-01-18T19:58:31.4276736Z>
- WORLD BANK [2023]: *Multidimensional Poverty Measure*. The World Bank. <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/brief/multidimensional-poverty-measure> (online)

Elvesznek a hátrányos helyzetűektől?

A fogyasztási adó miatti szegénység

11 OECD-országban háztartástípus szerint

Manuel Schechtel: Taking from the Disadvantaged? Consumption Tax Induced Poverty across Household Types in Eleven OECD Countries
Social Policy and Society, 2022. április. 1–15. o.

DOI: <https://doi.org/10.1017/S1474746422000203>

A háztartás rendelkezésre álló nettó jövedelmét csökkentik a közvetett fogyasztási adók, ennél kisebb a kapott közvetett transzfer egy főre jutó értéke. Az implicit adórátá számításának forrása a nemzeti számlák bevételeinek elszámolása. A legkisebb szegénységi küszöb a fogyasztható jövedelem mediánjának 50%-a, ennél magasabb a bruttó vagy a rendelkezésre álló jövedelem alapján. Az egy főre számított implicit adó rátája a kisjövedelmű háztartásokban magasabb, a fogyasztás növeli a jövedelmi egyenlőtlenséget.

TÁRGYSZAVAK: háztartástípus, rendelkezésre álló jövedelem, fogyasztható jövedelem, általános forgalmi adó, implicit adó, közvetett transzfer, mediánjövedelem, szegénységi kockázat, Eurostat, Luxembourg Income Study (LIS), OECD-országok, 2015, 2020

1. ÁBRA:
A háztartások jövedelmének és költségvetési kapcsolatainak kategóriái*
(elvi vázlat)

* A folyamatábrát az ismertető készítette. A nettó implicit adó a rendelkezésre álló (di) és a ténylegesen fogyasztható (co) jövedelmek különbsége, az ábrán a jele: $(di-co) > 0$. A keret és a nyíl jelöli a háztartások költségvetési kapcsolatait.

KÖLTSÉGVETÉS

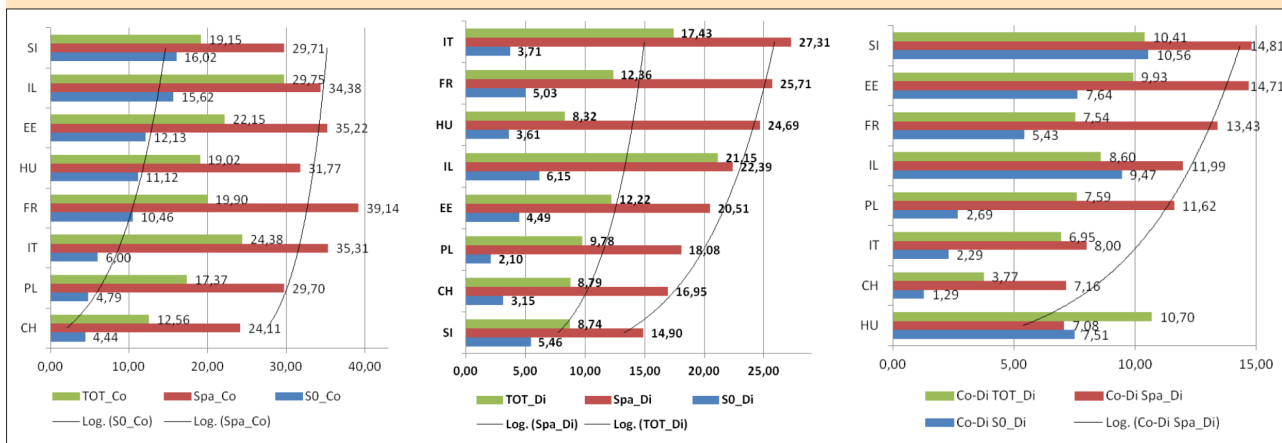

A jövedelemstatisztikák és a nemzeti számlák alapján összehasonlítható a háztartások végső jövedelme országok és háztartástípusok szerint. (1. ábra)

A háztartás rendelkezésre álló jövedelme (di) kisebb a bruttó személyi jövedelemnél, amelyet a közvetlen adó csökkent és a közvetlen transzfer

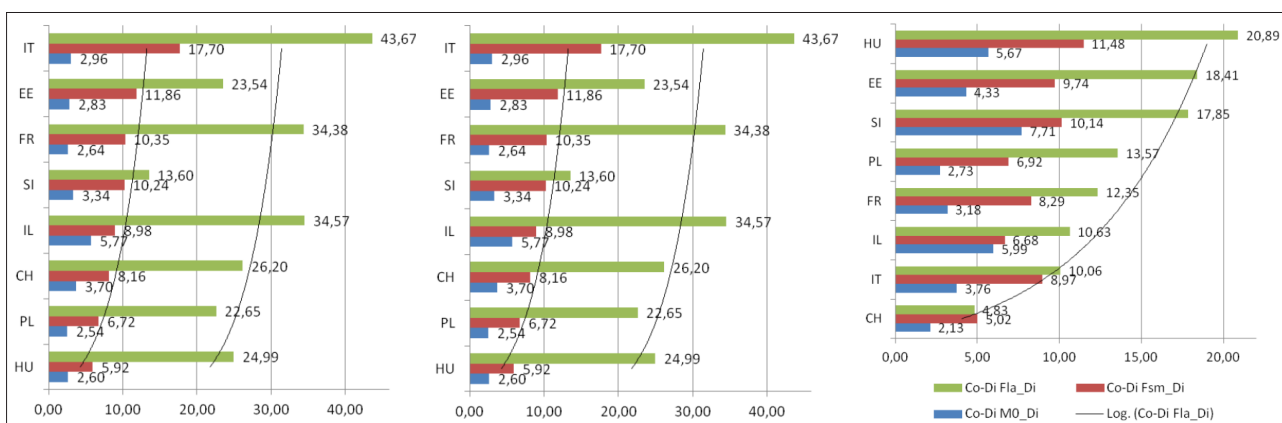
2. ÁBRA: A szegénységi kockázat rátája a rendelkezésre álló (di) és a fogyasztható (co) jövedelem mediánja, országok és az egykeresős háztartástípusok szerint, 2020., százalék (népességcsoport = 100)

* Az ábrát az ismertető készítette. Az OECD-országok betűjellel, a ráták szerint rendezve. A felső ábra bal oldalán a fogyasztható (co), jobb oldalán a rendelkezésre álló (di) jövedelem szerinti szegénységi ráták, az alsó ábrán a kétféle ráta különbsége, az implicit adók következtében (di-co>0). Háztartástípusok jele: minta összesen (TOT) egyedülálló szülő gyerekekkel (Single parent – Spa), egyszemélyes háztartás (Single person – S0).

növel. Levonás a személyi jövedelemadó, a munkavállaló, önfoglalkoztatott kötelező társadalombiztosítási járuléka. A személyi jövedelemadó (szja) alapja a tőkejövedelmet is tartalmazza. A nyugdíj és a munkanélküliek biztosítási járadéka is adóköteles jövedelem egyes OECD-országokban. A rendelkezésre álló jövedelem (di) csökken a fizetett közvetett adók miatt és nő a jogosultak közvetett állami támogatásaival. A közszolgáltatások növelik a háztartás végső jövedelmét, ilyen az egészségügyi és szociális ellátás, az oktatás stb. pénzértéke (Donath–Mura [2019], van de Ven–Hérault [2022]), (N. Z.)

A szegénységi küszöb a rendelkezésre álló jövedelem (di) mediánjának 50%-a, a szegénységi ráták országok és a minta háztartástípusai szerint összehasonlíthatók. A közvetett állami támogatások növelik a jövedelem nettó értékét. A beszerzések implicit (nagy részt a fogyasztáshoz kapcsolódó) adóinak egy főre számított rátája nagyobb, mint a kapott közvetett támogatásé. Ez is magyarázza, hogy a szegény háztartás jövedelméhez mért megtakarítási ráta kisebb, mint a gazdagabbak esetén.

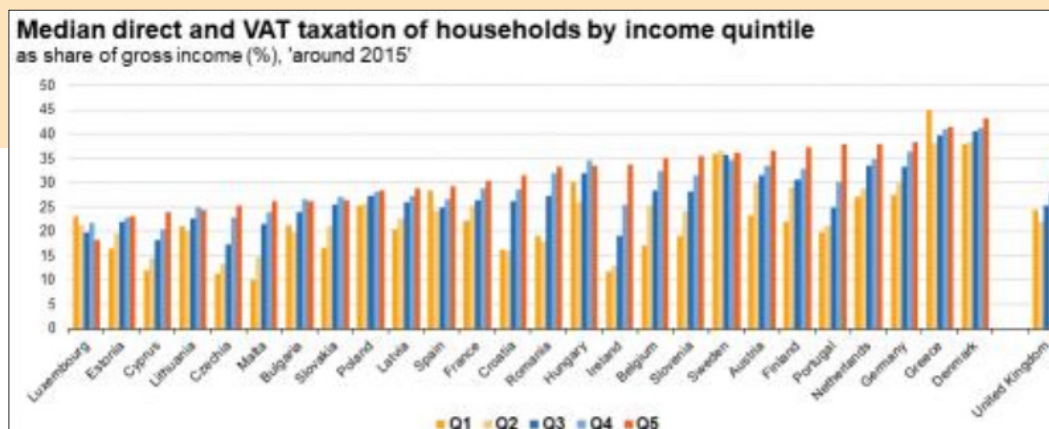

3. ÁBRA: A szegénységi kockázat rátája a rendelkezésre álló (di) és a fogyasztható (co) jövedelem mediánja, országok és a többszemélyes háztartástípusok szerint, 2020., százalék (népességcsoport = 100)

* Az ábrát az ismertető készítette. A 3 ábrarész és az OECD-országok, mint a 2. ábrában. Háztartástípusok jele: nagy család 3 vagy több gyerekekkel (Large family – Fla), kis család legfeljebb 2 gyerekekkel (Small family – Fsm), házaspár gyerek nélkül (Couple w/o children – M0).

4. ÁBRA: A közvetlen jövedelemadó és az általános forgalmi adó együttes rátájának mediánja* országok és jövedelmi ötödök szerint, 2015., százalék (bruttó jövedelem = 100)

* Az ábra forrása: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Interaction_of_household_income,_consumption_and_wealth_%E2%80%93_statistics_on_taxation. Országok angol megnevezéssel, az átlagos adórátá mediánja szerinti sorrenddel. A jövedelem eloszlása (Q1–Q5) az EU SILC 2015. évi mutatóival, kivéve SE (2012), DE (2013), BE és CR (2014), LT és FI (2016), FR (2017).

A szegénység küszöbszintje az Európai Unió statisztikáiban a nemzeti ekvivalens mediánjövedelem 60%-a. A gazdasági sokkhatás kezelése rendkívüli állami juttatással, adókedvezménnyel egészítheti ki a rendszeres közvetlen és közvetett állami transzfereket (Corak–Lietz–Sutherland [2005], Ortoguiera–Siassi [2023]).

A nemzeti törvény árucsoportok szerint írja elő az általános forgalmi adó (value added tax – VAT), a jövedéki adó, a környezeti adó és díj, az import-árak vámja stb. fizetésének szabályait, ezen belül az adókulcsokat. (N. Z.)

A háztartástípusok szerinti szegénységi ráta harmonizált mutatósorozatainak forrása a Luxembourg Income Study (LIS) adatbázisa (LIS [2020]). (2. és 3. ábra)

A fizetett implicit közvetett adó (implicit indirect tax) egy főre jutó értéke a folyó fogyasztással arányos, és csökkenti a háztartás rendelkezésre álló jövedelmét (di). Az Eurostat a bruttó jövedelemhez mérten számítja a közvetlen jövedelemadók és az általános forgalmi adó (value added tax – VAT) összegének mediánját. Az adórendszer regresszív ott, ahol alacsonyabb a felső 20% adóterhe, mint a többi jövedelmi ötödé. (4. ábra)

Az Eurostat mikroszimuláció eljárásának adatforrása az EU SILC (European Union Statistics on

Income and Living Conditions) adatgyűjtés, az indirekt adók aggregált számítási eredményeivel (Indirect Tax Tool (ITT) extension of EUROMOD.6) kombinálva. A háztartási költségvetés felmérése (HKF) mintegy 200 árucategóriát tartalmaz, a harmonizált adatforrás: a harmonised Eurostat Household Budget Surveys (EU HBS) uniós statisztika, a COICOP osztályozással. (N. Z.)

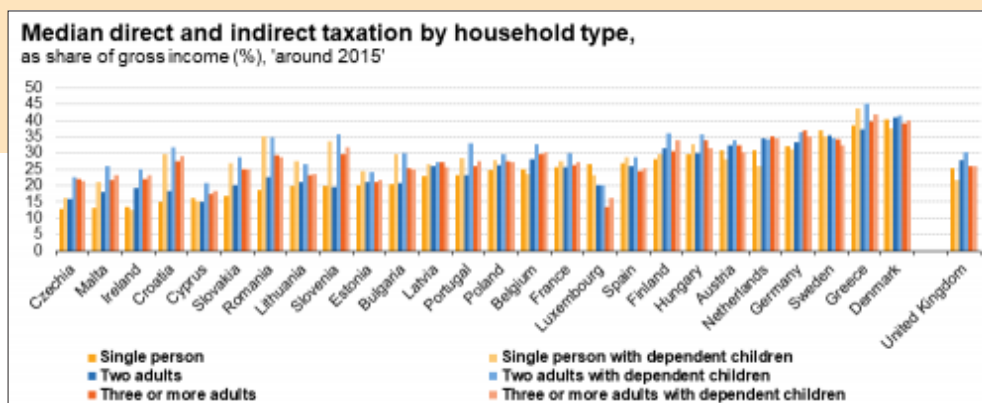
A konzisztens mutatósorozatok a háztartási szektor összes kiadásához (total national household expenditures = 100) viszonyítják az implicit adórátá tényezőinek – közvetett adó és transzfer – egyenlegét. A minta mikrodadatai tartalmazzák a háztartási költségvetés (EU HBS) mutatóit, amelyek illeszthetők a közvetett adók és támogatások tárgyidőszaki értékéhez a nemzeti számlák elszámolásai (ITT) szerint (LIS [2020]).

A legelső (Q1) jövedelmi ötöd viszonylag többet fordít az alapvető szükségletekhez tartozó termékekre és szolgáltatásokra, azok fogyasztási adóira. A fizetett közvetett adók összetétele és ekvivalens értéke összefügg a háztartás méretével, jövedelemszintjével, fogyasztási szerkezetével, a saját fogyasztásra előállított termékekkel, a beszerzés feltételeivel stb.

Az Eurostat mutatósorozata háztartástípusok szerint is összehasonlítja a közvetlen jövedelemadók és az általános forgalmi adó együttes mediánjának rátáját. (5. ábra)

5. ÁBRA: A közvetlen jövedelemadó és az árban elszámolt közvetett adó együttes rátájának mediánja országok és a háztartás típusa* szerint, 2015., százalék (bruttó jövedelem = 100)

* Az ábra forrása, az országok, a sorrendjük és a vonatkozási évek, mint a 4. ábrán. Csak az általános forgalmi adó adataival. Az oszlopok (balról), egyedülálló személy (S0), egyedülálló szülő eltartott gyerekekkel (Fpa), két felnőtt (M0), 2 felnőtt eltartott gyerekekkel (Fsm), 3 vagy több felnőtt (Fla), 3 vagy több felnőtt eltartott gyerekekkel (Fla).

A bruttó jövedelemhez mért együttes adóráták elfedik, hogy a kisebb fogyasztható jövedelmek (co) hol nem érik el a szegénységi küszöböt, levonva a közvetlen és a közvetett adókat, kiigazítva.

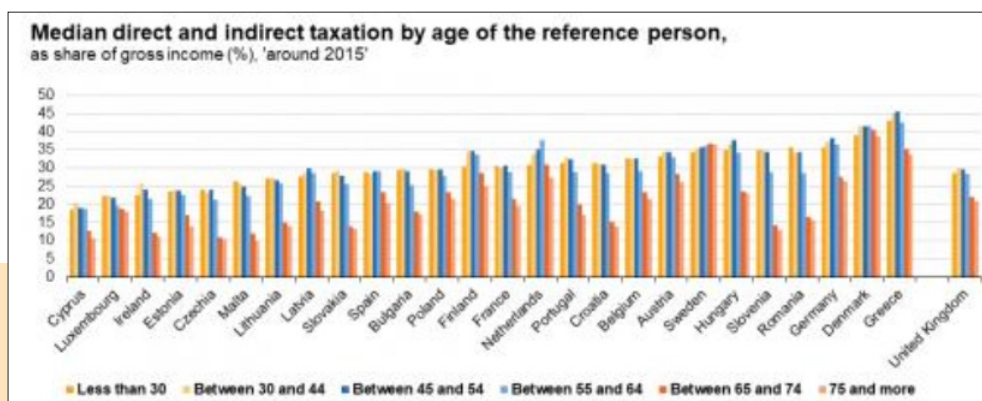
Az együttes adórata mediánja többek között a keresők számától, jövedelemszintjétől, valamint a minta demográfiai szerkezetétől függ az 5. ábrán. Az életkörülmények EU SILC felmérésének változói: a háztartásfő életkora, munkaerőpiaci státusza, iskolai végzettsége.

Az együttes adórata 2015. évi mediánja a legal-só (Q1) jövedelmi ötödben nagyobb, mint a töb-

bi ötödben Luxemburg (LU) és Görögország (GR) esetén, ez jelzi a regresszív adóztatást. (N. Z.)

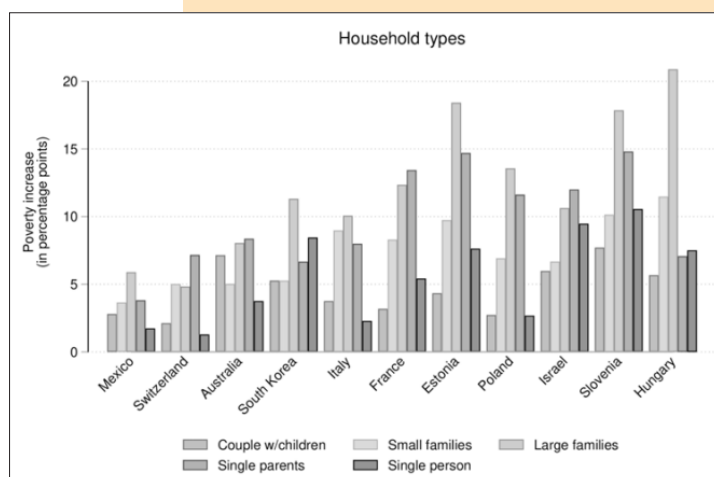
A bruttó jövedelemhez mért együttes adórata összehasonlítható a háztartásfők korcsoportjai szerint. Az aktívkorúak közterhe fokozatosan nő a jövedelemszinttel, a nyugdíjas években alacsonyabb az átlagnál (EUROSTAT [2020]). (6. ábra)

A jövedelemszegénység kockázatának rátái (poverty rates) mérhetők a háztartás rendelkezésre álló jövedelmének (di) országos mediánjához is. Ez a mutatósorozat realisabban méri az egy főre

6. ÁBRA: A közvetlen jövedelemadó és az árban elszámolt közvetett adók együttes rátájának mediánja országok és a háztartásfő életkorcsoportja* szerint, 2015., százalék (bruttó jövedelem = 100)

* Az ábra forrása, az országok, a sorrendjük és a vonatkozási évek, mint a 4. ábrán. Csak az általános forgalmi adó adataival. Az oszlopok (balról), 30 évesnél fiatalabb, 30–44 éves, 45–54 éves, 55–64 éves, 65–74 éves, 75+ éves.

7. ÁBRA: A szegénységi kockázat rátájának változása a jövedelmet terhelő fogyasztási adók hatására országok és háztartástípusok szerint, 2020., százalékpont (népességcsoport = 100)

* Országok angol megnevezéssel, a jövedelmek átlagos különbsége szerint rendezve. Az 5 háztartástípus a 2. és a 3. ábra szerint. A szegénységi küszöb referenciamutatója az egy főre jutó rendelkezésre álló jövedelem (di) mediánjának 50%-a. A diagramsorozat a rendelkezésre álló (di) és a fogyasztható (co) jövedelem nemzeti szegénységi rátái közötti különbség százalékpontban ($di-co>0$).

jutó személyi jövedelem alakulását, megoszlását, mint a *bruttó jövedelem* nemzeti mediánjának 50%-a (vagy 60%-a) esetén.

A szegény háztartások *fogyasztható jövedelme* (co) ott is kisebb a szegénységi küszöbszintnél, ahol nagyobb a *rendelkezésre álló jövedelem* (di), mint a mediánjövedelem 50%-a. A mikroadatok alapján azonosítható a szegénységi küszöb ilyen átlépése a közvetett fogyasztási adók hatására (LIS [2020]).

Az országok és háztartástípusok mintái szűrésének feltételes segédváltozója ($p = 1$), ahol a szegénységi küszöb átlépésének említett ($co < di$) feltétele teljesül a részmintákban. (N. Z.)

A szegénységi küszöb átlépésének gyakorisága az 5 háztartástípus egy főre jutó fogyasztható jövedelmével (co) számítható, referenciamutató a rendelkezésre álló jövedelem nemzeti mediánjának 50%-a. (7. ábra)

A forrásmű 11 OECD-ország szegénységi rátáit tartalmazza háztartástípusok és a 2 jövedelemkategória (di, co) szerint. A minta része 3 nem európai ország (AU, KR, MX) is.

Az egyszemélyes szegény háztartás (S0) az idős, inaktív korosztályok mintájában gyakoribb. Az egyszülős (Spa) szegény háztartás többnyire az egyedülálló nőké. A 3 és többgyerekes család (Fla) ott gyakoribb, ahol az anya iskolai végzettsége viszonylag alacsony. A közlekedés és lakhatás implicit adóterhei összefüggnek a munkahely és lakóhely térségeivel. A gyerektelen házaspár (M0) az

egy főre jutó rendelkezésre álló jövedelem (di) kisebb hányadát költi adóval terhelt árura, szolgáltatásra, mint a nagyobb család (Fla) (Harkness [2022], Nieuwenhuis–Maldonado [2017]). (N. Z.)

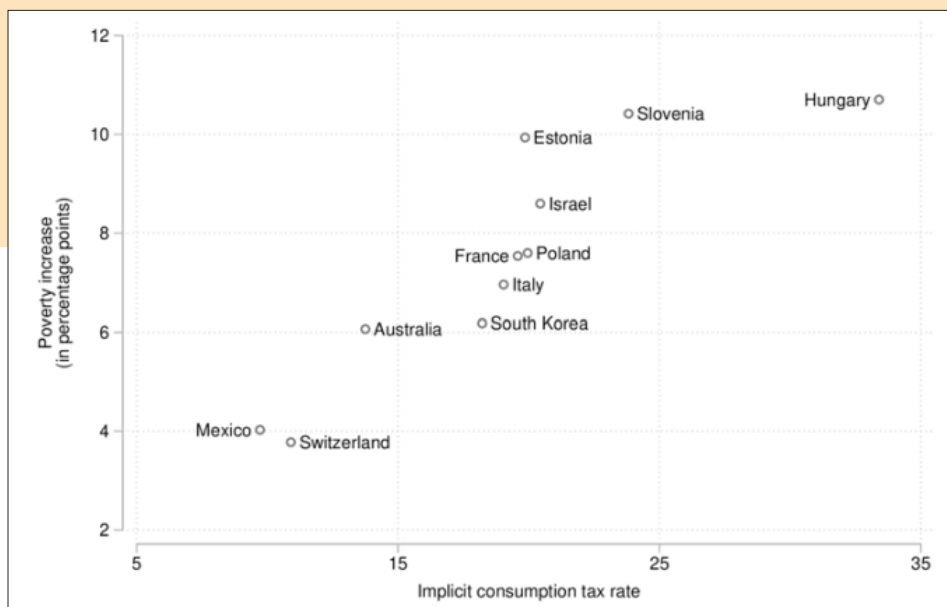
A közvetett állami támogatás jogosultsága független a háztartások implicit közterheitől. A háztartás mérete, összetétele határozza meg az élelmiszerre, ruházatra, energiára, illetve tartós fogyasztási cikkekre, közlekedésre, háztartási felszerelésre, szolgáltatásra, lakhatásra stb. jutó szokásos kiadások értékarányait. A szegénységi ráta magasabb a *fogyasztható jövedelem* (co) mérten, mint a *bruttó*, illetve a *rendelkezésre álló jövedelem* (di) alapján számított.

Az egy főre jutó *fogyasztható jövedelem* (co) egymástól eltérő a háztartástípusok nemzeti részmintáiban. A szegénységi ráta összefügg a fogyasztás szerkezetével, ár rugalmasságával. A nemzeti szociális politika támogatja a sérülékeny szegény háztartásokat. A jogszabályok előírják a jogosultság feltételeit, ilyen az egy főre jutó (bizonylatolt) jövedelem, amely magasabb az itt számított *fogyasztható jövedelem* (co).

A minta országainak szegénységi rátái számíthatók a *rendelkezésre álló jövedelem* (di) mediánjához mérten, bár ettől eltérő a ráta az implicit fogyasztási adókat levonva. A szegénységi küszöb alatti kisjövedelmű, többgyerekes háztartás a bruttó, illetve a *rendelkezésre álló* (di) jövedelmének nagyobb részét költi az áruk, szolgáltatások folyó kiadásaira, mint a küszöbszint feletti és a kisebb létszámúak (Amores–Maier–Ricci [2023]) (8. ábra).

8. ÁBRA: A szegénységi kockázat átlagos változása az implicit adórátá hatására országok szerint, 2020, százalékpont (népességcsoport = 100)

* Országok angol megnevezéssel. A szegénység küszöbszintjének többlete (y-tengely) a fogyasztható jövedelem (co) mediánjának 50%-a szerinti rátákkal. A mutató az 5 háztartástípus átlagos szegénységi rátája a küszöbszint ($di-co>0$) szűrési feltételének megfelelően.

Az implicit adók a fejlett európai nemzetgazdaságokban kisebb hatásúak a szegénységi ráta növekedésére, mint a 4 új uniós tagállamban (HU, SI, EE, PL) és Izraelben (IL). A közvetlen jövedelemadókat ugyanakkor ezekben az átmeneti nemzetgazdaságokban kisebb, mint az OECD-átlag. (N. Z.)

A bruttó, illetve a rendelkezésre álló jövedelemhez (di) mért átlagos szegénységi ráták elfedik, hogy a fogyasztható jövedelem (co) mediánja rendre kisebb. Ezeknél nagyobb a bruttó jövedelem mediánja.

A szegénységi ráta magasabb az 5 háztartástípusra, mint az Eurostat mutatósorozata, ha

- megnő a lakhatás és a munkába járás költsége;
- megváltozik a háztartás létszáma és a keresők száma;
- megváltozik a keresők munkaerőpiaci státusza;
- nőnek a pénzügyi tranzakciók közterhei;

- csökken az állami transzfer (ilyen hatású a jogosultság változása) stb.

A LIS-adatbázis mutatói nem tartalmazzák az adóbevételek bontását közvetett adónemek szerint, torzíthatnak a fogyasztás átlagos adómértékével becsült szegénységi ráták. Az áruválaszték nemzeti adókulcsai ugyanis többszintűek: az alapvető fogyasztási cikkek alacsonyabb sávba (reduced tax rates) tartoznak, és van 0 áfával terhelt termék, szolgáltatás is.

A viszonylag magas jövedéki adókulcs drágítja egyes termékek fogyasztását. A kis jövedelmű háztartás gyakrabban vásárol a választék alacsony adóterhű, olcsóbb tételeiből, nem számottevő a luxusfogyasztás kiadásainak aránya. A szegények az alapvető élelmiszer, ruházat, közműszolgáltatás, közösségi közlekedés, egészségügyi cikk, taneszköz stb. beszerzésére költik a rendelkezésre álló jövedelem (di) folyó kiadásainak nagyobb részét. A fogyasztói kosár átlagos hivatalos súlyai nem jellemzők a kisebb jövedelmű háztartásokra, ezért esetenként túlbecsült a nemzeti szegénységi ráta.

Egymástól eltérő nemzeti súlyozású a felnőttek és a kiskorú gyerekek fogyasztása, ez nehezíti a háztartások ekvivalens jövedelmének nemzetközi összehasonlítását. Egyszerűbb a mérés, ahol azonos súlyokkal számolnak, az életkortól függetlenül (Blázquez-Martín–Blázquez–Moro–Egido [2020], Garbuszus–Ott–Pehle–Werdning [2021], van de Ven–Hérault [2022], Hirsch et al.[2020], Penne–Hufkens–Goedemé–Storms [2018], van den Ven–Hérault–Azpitarte [2017]).

Különböző a minta országainak adórendszere. A regresszív adóztatás esetén kisebb a gazdagok közvetett fogyasztási adóinak értékaránya, ezen belül az általános forgalmi adóé, mint a szegénységi küszöb alatti háztartások mintájában.

A költségvetés közvetett adóbevételei csökkentik a háztartás rendelkezésre álló jövedelmét (d_i). A forrásmű mutatói csak az általános forgalmi adót (α) tartalmazzák az implicit adókból. Az implicit közvetett adórata viszonyítási alapja a háztartás fogyasztásának bruttó értéke. Egymástól eltérő a szegénységi ráta a bruttó, a rendelkezésre álló (d_i) és a fogyasztható (c_i) jövedelmek nemzeti mediánja alapján számítva.

A szegénységi küszöbszint a mediánjövedelem 50%-a (Európában: 60%-a). A háztartás egy tagjára jutó rendelkezésre álló (d_i), valamint fogyasztható jövedelem (c_i) kisebb, mint a bruttó munkajövedelem nemzeti átlaga. Az önfogyasztásra termelt (nem adózó) termékek befolyásolják a tényleges szegénységi rátát, ilyen termelő tevékenység nagyrészt a nem városi háztartásokra jellemző.

A szegénység kockázata az implicit adók rátáitól is függ. Az adórata kötelező (statutory tax rate), előírása nem függ a jövedelemtől, illetve a háztartások fogyasztási szerkezetétől, valamint az állami támogatás jogosultságától. Az adók és állami juttatások nemzeti mértéke, összetétele és jogcíme változhat a gazdasági ciklusok, a nemzeti szakpolitikai célok és a pénzügyi lehetőségeik szerint. Módosítható a jövedelmek társadalmi újraelosztása (public redistribution) a szegény háztartás implicit adóterheinek mérséklésével, a gazdagabbak progresszív adóztatásával (Piketty [2012]).

NÁDUDVARI ZOLTÁN

- AMORES, A. F. – MAIER, S. – RICCI, M. [2023]: Taxing household energy consumption in the EU: The tax burden and its redistributive effect. *Energy Policy*, 113721. sz. 1–25. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2023.113721>
- BÁRCENA-MARTÍN, E. – BLÁZQUEZ, M. – MORO-EGIDO, A. I. [2020]: The role of income pooling and decision-making responsibilities in material deprivation. *Economic Modelling*, 416–428. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2019.08.019>
- CORAK, M. – LIETZ, C. – SUTHERLAND, H. [2005]: *The Impact of Tax and Transfer Systems on Children in the European Union*. Florence, UNICEF Innocenti Research Centre. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/68994/1/481721649.pdf>
- DONATH, L. E. – MURA, P. O. [2019]: The looming Central and Eastern European real convergence club: Do implicit tax rates play a part? *Economics and Social Issues Review*, 1. sz. 67–89. <https://doi.org/10.2478/danb-2019-0004>
- EUROSTAT [2020]: *Interaction of household income, consumption and wealth – statistics on taxation*. Eurostat Statistics Explained. 2020. szeptember. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Interaction_of_household_income,_consumption_and_wealth_%E2%80%93_statistics_on_taxation (online)
- GARBUSZUS, J. M. – OTT, N. – PEHLE, S. – WERDING, M. [2021]: Income-dependent equivalence scales: A fresh look at German micro-data. *The Journal of Economic Inequality*, 4. sz. 855–873. <https://doi.org/10.1007/s10888-021-09494-7>
- HARKNESS, S. [2022]: Single mothers' income in twelve rich nations: differences in disadvantage across the distribution. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 1. sz. 164–187. <https://doi.org/10.1177/00027162221120758>
- HIRSCH, D. et al. [2020]: The Minimum Income Standard and equivalisation: reassessing relative costs of singles and couples and of adults and children. *Journal of Social Policy*, 1. sz. 148–167. <https://doi.org/10.1017/S0047279419001004>
- LIS [2020]: *LIS Database, Multiple countries 07/2020-10/2021*. 2021. október. Luxembourg Income Study (LIS). <http://www.lisdatacenter.org> (online)
- NIEUWENHUIS, R. – MALDONADO, L. C. [2017]: *Single-Parent Families and In-Work Poverty*. LIS Working Paper Series, 687. sz. Luxembourg, Luxembourg Income Study. <http://hdl.handle.net/10419/169247>
- ORTOGUIERA, S. – SIASSI, N. [2023]: On the optimal reform of income support for single parents. *Journal of Public Economics*, 104962. sz. 1–23. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2023.104962>
- PENNE, T. – HUFKENS, T. – GOEDEMEÉ, T. – STORMS, B. [2018]: *To what extent do welfare states compensate for the cost of children? A hypothetical household approach to policy evaluations*. JRC Working Papers on Taxation & Structural Reforms No 2018-08. Seville, Joint Research Centre. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/publications/what-extent-do-welfare-states-compensate-cost-children-hypothetical-household-approach-policy_en
- PIKETTY, T. [2012]: *Implicit tax rates and tax incidence in the European Union*. http://piketty.pse.ens.fr/files/ITR_European_national_accounts.pdf
- VAN DE VEN, J. – HÉRAULT, N. [2022]: The evolution of tax implicit value judgements in the UK: 1968–2018. *Oxford Economic Papers*, 2. sz. 594–609. <https://doi.org/10.1093/oep/gpab043>
- VAN DE VEN, J. – HÉRAULT, N. – AZPITARTE, F. [2017]: Identifying tax implicit equivalence scales. *The Journal of Economic Inequality*, 3. sz. 257–275. <https://doi.org/10.1007/s10888-017-9354-x>